

DONES

DAVANT

LA

GUERRA

Amb la col·laboració de l'ACCD

DONES DAVANT LA GUERRA

CONFLICTE ARMAT I PROMOCIÓ DE LA PAU
SOSTENIBLE AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE

Pàgina web del projecte:

ELS 7 PRINCIPIS FONAMENTALS DE LA CREU ROJA

HUMANITAT

El Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja, el qual s'ha creat per la preocupació de prestar auxili, sense discriminació, a tots els ferits als camps de batalla, s'esforça, sota el seu aspecte internacional i nacional, a prevenir i alleujar el patiment de l'ésser humà en totes les circumstàncies. Tendeix a protegir la vida i la salut, així com a fer respectar la persona humana. Afavoreix la comprensió mútua, l'amistat, la cooperació i una pau duradora entre tots els pobles.

IMPARCIALITAT

No fa cap distinció per nacionalitat, raça, religió, condició social o credo polític. Es dedica únicament a socórrer els individus en proporció amb el seu patiment, posant remei a les seves necessitats i donant prioritat a les més urgents.

NEUTRALITAT

Amb la finalitat de conservar la confiança de tothom, el Moviment s'absté en tot moment de prendre part en les hostilitats i en les controvèrsies d'ordre polític, racial, religiós o ideològic.

INDEPENDÈNCIA

El Moviment és independent. És auxiliar dels poders públics en les seves activitats humanitàries, activitats que estan sotmeses a la legislació que regeix en els països respectius, això no obstant, les societats nacionals han de conservar una autonomia que els permeti actuar sempre d'acord amb els principis del Moviment.

VOLUNTARIAT

És una institució de socors voluntari i de caràcter desinteressat.

UNITAT

A cada país només pot existir una Societat de la Creu Roja o de la Mitja Lluna Roja, que ha de ser accessible a tothom i ha d'estendre la seva acció humanitària a la totalitat del territori.

UNIVERSALITAT

El Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja, en el si del qual totes les Societats tenen els mateixos drets i el deure d'ajudar-se mútuament, és universal.

DONES DAVANT LA GUERRA: conflicte armat i promoció de la pau sostenible amb perspectiva de gènere.

Març de 2026

© Creu Roja

Es permet la reproducció total o parcial, la distribució i la comunicació pública de l'obra, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. No es permet crear obres derivades. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de Creu Roja Espanyola a Catalunya i no reflecteix l'opinió de l'ACCD ni de la Generalitat de Catalunya.

Edició: Creu Roja

Amb la col·laboració de l'ACCD:

Agraïments:

A Carolina Matus.

Personal tècnic del departament de Cooperació Internacional, Drets Humans i Medi Ambient de la Creu Roja a Catalunya i voluntàries i estudiants en pràctiques: Martina Caro Terrero, Júlia Pastor Diaz de Mera, Cristina Cot, Teresa Tovar, Ninon Marie Chantal, Laura Bühler, Marina Torres Rubio, Débora Jurado Carrillo, Irene Guirado Muñoz, Mar Castellví Jiménez De Parga i Nicolás Fuentes Bisart.

Treballadors d'ONGs i experts en DIH i Drets Humans entrevistats per a l'estudi: Carlos Batallas, Catalina Buitrago, Helena Cardellach, María Solanas, María Vilellas, Meritxell Relano, Paula Rozadilla i Viviana Ferro.

Totes les persones que han fet possible la producció de la campanya *Dones davant la guerra* i el present estudi: Ana Valiño, Abi Alberto, Carolina Matus, Rodrigo López, Sihana Klisurica, Irma Baralija, Jasmin Begic, Lala Mohamed Ahmed, Dah Salama Dat, Embarcalina Salek Mohamed, Selma Moh Lamin Deddi, Alexa Rochi, Samar Abu Elouf, Oksana Parafeniuk, Zoriana Stelmakh, Miscellaneous Studio.

Dones que han compartit amb nosaltres el seus testimonis: Jackeline Castillo, Carmenza López Ruiz, Natalia Rivera, Irma Baralija, Sihana Klisurica, Saranda Bogujevci, Ljadra Mint Mabruk, Aziza Brahim, Valeria Bilenets, Sujood Bashir Jasse Shijaze, Yana Cheprakova, Maryna Semehen, Testimoni anònim, Enas Fares Rashidi Hamad, Alaa Ashour, Mary Luz López Henao, Albatul Lajlifa, Sueilma Aomar, Maluha Ahmed, Agaila, Ama, Luz Milady Ortiz Quirama, Yevgenya Kalugina, Mariem Mohamed Lamine, Mimoza Shala, Nueina Djil, Ibadete Canolli Kaçiu, María Aidé Cortés, Evelyn Yáñez Julio, Cheija Abdalahe, Minetu Mohamed Ahmed Lemaridani, Jalifa Eddi, Viktoria Holovko, Gina, Rasema Ražanica, María Elvira Panezo, Tarcha Mohamed-Malainin Bakay, Kada Hotić, Evelin Julio, Gladys Acevedo, Blanca Nubia Díaz, Munira Subasic, Glenis, Mary Luz López Hainaut, Zehra Murguz, Anna Haidarzhi (el seu marit Serhii Haidarzhi), Yelyzaveta Haidarzhi, Mariia Myskiv, Wafaa Abu Samaan, Darin al-Bayaa (i el seu germà Kinan), Jadiya Dat, Ruba Abu Jibba, Amparo Moreno, Martha Solarte i Yuliana Montes.

Altres agraïments: UNMS (Unión Nacional de Dones Saharauis), War Childhood Museum Sarajevo, Memorijalni Centar "Novo Sarajevo", MAFAPO (Mares de falsos positius) Colòmbia, ECOAMEM (Ecoturisme Comunitari), Centro poblado Georgina Ortiz a Colòmbia, Memorias Colombia, La casa de Lulú a Medellín, Fundació Mares de Srebrenica.

Aquelles persones que han participat de l'elaboració d'enquestes als diferents territoris objecte d'estudi.

ÍNDEX

1. Introducció	16
2. conflicte armat i gènere: Causes estructurals que posicionen les dones i les nenes com a subjectes vulnerables i protecció atorgada pel Dret Internacional Humanitari	18
2.1. Causes estructurals, impactes i riscos persistents	18
A) Causes estructurals	18
B) Impactes diferenciats	20
C) Riscos persistents	45
2.2. Gènere i DIH.....	52
2.2.1. El Dret Internacional Humanitari i la protecció de la dona en context de conflicte.....	52
2.2.1.1. Relació dels Drets Humans amb el Dret Internacional Humanitari.	55
2.2.3. Compliment del DIH.	56
2.2.3.1. Resolucions de les Nacions Unides (R1325)	56
2.2.3.2. Tribunals Internacionals.....	57
3. Anàlisi de les identitats assumides per dones i nenes en el marc del conflicte armat i el postconflicte.....	61
3.1. Més enllà dels rols tradicionals i transformació d'identitats.....	61
3.2. Impactes de la participació de les dones i les nenes en escenaris de conflicte i postconflicte.....	66
3.3. Lideratge, suport comunitari i xarxes de resiliència.....	72
4. Contribució de les dones a la construcció de la pau sostenible.....	82
4.1. Vincles entre dones signatàries i grups de la Societat Civil de Dones	85
Taula 3. Procés de Pau i conflictes 2024	86
4.2. Imaginaris socials en el foment de la igualtat i la pau.....	91
4.3. Promotores de la igualtat de gènere i la pau sostenible.....	94
5. El Moviment Internacional de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja en la protecció de les dones i les nenes en el marc dels conflictes armats	98
5.1 Una breu introducció al Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja	98

5.2 El paper del Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja en relació amb la protecció de dones i nenes en contextos de conflicte armat99

5.3. Conclusions de les estratègies de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja.....105

6. Conclusions.....107

7. Bibliografia109

Glossari

Conflicte armat internacional (CAI): Un conflicte armat internacional és aquell en què s'enfronten “Altes Parts Contractants”, en el sentit d'Estats. Un CAI ocorre quan un o més Estats recorren a la força armada contra un altre Estat, sense tenir en compte les raons o la intensitat de l'enfrontament. A més, no fa falta que es faci oficialment una declaració de guerra o un reconeixement de la situació. Els CAI es troben regulats en els Convenis de Ginebra de 1949 i en el protocol addicional I de 1977¹.

Conflicte armat no internacional (CANI): Els CANI són enfrontaments armats prolongats que es produeixen entre forces armades governamentals i les forces d'un o més grups armats, o entre aquests grups, que sorgeixen en el territori d'un Estat. L'enfrontament armat ha d'aconseguir un nivell mínim d'intensitat i les parts que participen en el conflicte han de posseir una organització mínima. Igual que els CAI, es troben regulats pels Convenis de Ginebra i el seu protocol addicional II².

Convenis de Ginebra: Els Convenis de Ginebra i els seus Protocols addicionals són tractats internacionals que contenen les principals normes destinades a limitar la barbàrie de la guerra. Protegeixen les persones que no participen en les hostilitats (civils, personal sanitari, membres d'organitzacions humanitàries) i que ja no poden continuar participant en els combats (ferits, malalts, nàufrags, presoners de guerra)³.

Causes Estructurals: Situacions associades a les violències estructurals. Per al present estudi, el concepte estarà associat a les desigualtats de gènere, l'exclusió econòmica i política, així com a les normes culturals o socials que perpetuen aquestes desigualtats. Les estructures limiten l'accés de les dones a serveis, recursos, oportunitats i drets, impactant-les i dificultant-los la seva capacitat de millorar la seva qualitat de vida⁴.

Dret Internacional Humanitari: El dret internacional humanitari (DIH) és un conjunt de normes que, per raons humanitàries, procura limitar els efectes dels conflictes armats i regular el comportament de les parts una vegada que el conflicte comença. Protegeix les persones que no participen o que han deixat de participar directa o activament en les hostilitats i imposa límits a l'elecció de mitjans i mètodes de fer la guerra⁵. Els seus instruments centrals són els Convenis

¹ <https://www.icrc.org/es/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict-es.pdf>

² Ibid.

³ [Los Convenios de Ginebra de 1949 i sus Protocolos adicionales | Comité Internacional de la Cruz Roja \(icrc.org\). Tratados de DIH - Convenios de Ginebra de 1949, Protocolos Adicionales i sus Comentarios](#)

⁴ Creat a partir de l'estudi.

de Ginebra de 1949 i els seus Protocols addicionals de 1977 i 2005⁵. A més, el costum, és a dir “la repetició general, uniforme i prolongada en el temps de determinat comportament” és essencial per tal d’assegurar l’adhesió dels Estats als tractats.

Drets Humans: Els drets humans són drets inherents a tots els éssers humans, sense cap distinció de raça, sexe, nacionalitat, origen ètnic, llengua, religió o qualsevol altra condició. La declaració Universal dels Drets Humans es va proclamar com un ideal comú per a tots els pobles i nacions i va establir, per primera vegada, drets humans fonamentals que han de protegir-se universalment⁶.

Estigmatització: Es refereix a l’acte d’afrontar o infamar a un grup o individu⁷.

Equitat de gènere: Es refereix a la justícia en el tractament d’homes i dones, garantint la distribució equitativa de recursos i poder en la societat. Implica oferir les mateixes oportunitats i condicions, així com la consideració de les necessitats particulars de cada gènere, per tal d’eliminar les desigualtats que històricament han afectat les dones, protegint així els seus drets humans i promovent la igualtat de tracte i oportunitats en tots els àmbits⁸.

Estereotips de gènere: Són les idees, qualitats i expectatives que la societat atribueix a dones i homes; són representacions simbòliques del que dones i homes haurien de ser i sentir; són idees excloents entre si que en assignar-nos l’una o l’altra reafirmen un model de feminitat i un altre de masculinitat⁹.

Identitat: Des de la perspectiva constructivista, la identitat personal és una construcció dinàmica i contínua, on l’individu, al llarg de la seva vida, desenvolupa i ajusta la seva identitat en funció de les seves experiències i la interacció social. Aquest procés implica l’autoreflexió i la creació de significats personals, la qual cosa permet a l’individu adaptar la seva identitat conforme a les seves metes i valors personals¹⁰.

Igualtat de gènere: És un dret humà fonamental que implica la plena participació, oportunitat i protecció de dones i homes. A més, és imprescindible per a

⁵ [El dret internacional humanitario en la legislación nacional | COMITÉ INTERNACIONAL DE LA CRUZ ROJA \(icrc.org\)](#)

⁶ <https://www.un.org/es/global-issues/human-rights>

⁷ <https://dle.rae.es/estigmatizar>

⁸ Recuperat de <http://www.tfca.gob.mx/es/TFCA/cbEG>

⁹ Recuperat de <https://campusgenero.indones.gob.mx/glosario/terminos/estereotipos-de-genero>

¹⁰ Bay-Alarcón, V., López-González, M. A., & Saúl, L. A. (2024). Identidad personal desde una perspectiva constructivista: una revisión narrativa centrada en la Teoría de la Discrepancia del Yo. *Revista de Psicoterapia*, Vol. 35 (127), p. 86. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=9378327>

aconseguir societats pacífiques, amb ple potencial humà i capaços de desenvolupar-se de forma sostenible¹¹.

Impactes diferenciats: Abasta les diferents influències, els efectes o les conseqüències que una acció, esdeveniment o fenomen tenen sobre alguna cosa o algú. És una mesura essencial per a avaluar com les nostres accions repercuteixen en el món que ens envolta¹².

Inclusió social: Principi en virtut del qual la societat promou valors compartits orientats al bé comú i a la cohesió social, permetent que totes les persones (amb discapacitat) tinguin les oportunitats i recursos necessaris per a participar plenament en la vida política, econòmica, social, educativa, laboral i cultural, i per a gaudir d'unes condicions de vida en igualtat amb els demés¹³.

Índex d'Empoderament de les Dones (IEM): Índex compost que mesura l'empoderament de les dones en cinc dimensions: vida i bona salut (inclosa la integritat física); educació, desenvolupament de capacitats i coneixements; inclusió laboral i financera; participació en els processos de presa de decisions, i vida lliure de violència¹⁴.

Índex Mundial de Paritat de Gènere (IMPG): Índex compost que mostra la situació dels assoliments de les dones en relació amb els dels homes en quatre dimensions del desenvolupament humà: vida i bona salut; educació, desenvolupament de capacitats i coneixements; inclusió laboral i financera, i participació en els processos de presa de decisions¹⁵.

Interseccionalitat: Permet vincular categories socials com la raça, el gènere, la classe, l'orientació sexual, la discapacitat, entre d'altres, a l'anàlisi de les causes estructurals que afecten la vida de dones i nenes, demostrant que aquestes no actuen de manera aïllada. Cadascuna d'aquestes categories s'entrellaça, generant experiències úniques i complexes de discriminació i privilegi¹⁶.

¹¹ <https://www.un.org/es/global-issues/gender-equality>

¹² [▶ Concepto de Impacto ✓ Significado i Definición \(significadosweb.com\)](#)

¹³ <https://dpej.rae.es/lema/inclusi%C3%B3n-social>

¹⁴ ONU dones & Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2023). "Los caminos hacia la igualdad: Índices gemelos sobre empoderamiento de las dones e igualdad de género", p.50.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. University of Chicago Legal Forum, 1989(1), 139-167.

Dones combatents: Dones que siguin membres de les forces armades d'una part en conflicte, excepte el personal sanitari i religiós¹⁷.

Dones signatàries: Dones que signen els acords de pau aconseguits després d'una negociació de pau.

Negociacions de pau: es refereix a les negociacions polítiques per a arribar a un acord de pau que impliquen la mediació en l'arranjament pacífic de controvèrsies, la prevenció i la resolució de conflictes.

Normes *ius Cogens*: Una norma imperativa de dret internacional general (*ius cogens*) és una norma acceptada i reconeguda per la comunitat internacional d'Estats en el seu conjunt com a norma que no admet acord en contra i que només pot ser modificada per una norma ulterior de dret internacional general que tingui el mateix caràcter¹⁸.

Obligacions *Erga Omnes*: Obligació derivada d'una norma imperativa del dret internacional general i que vincula cada Estat amb la comunitat internacional en el seu conjunt, per a protegir determinats interessos col·lectius essencials¹⁹.

Participació juvenil: Procés en el qual els joves s'involucren en la presa de decisions i en la planificació el seu propi desenvolupament i en el de les seves comunitats, ajudant-los a aprendre habilitats vitals per a la vida, desenvolupar coneixements sobre drets humans i ciutadania i promoure acció cívica positiva²⁰.

Participació política: Es tracta d'un concepte pluridimensional que abasta totes aquelles activitats realitzades pels ciutadans a fi d'intervenir en la designació dels seus governants o d'influir en la formació de la política estatal²¹.

Pau: (difícil de definir) no és simplement l'absència de conflicte armat, sinó un estat positiu en el qual es promou la justícia, la igualtat, el respecte mutu i la cooperació²². No només com l'absència de violència, sinó com un procés dinàmic

¹⁷ <https://ihl-databases.icrc.org/es/customary-ihl/v1/rule3>

¹⁸ [Capítulo V -- Informe de la Comisión de Dret Internacional: 71er período de sesiones \(29 de abril a 7 de junio i 8 de julio a 9 de agosto de 2019\)](#)

¹⁹ [Definición de obligación erga omnes - Diccionario panhispánico del español jurídico - RAE](#)

²⁰ Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia (UNICEF) & Programa de las Naciones Unidas para la Juventud (UNPY). (2010-2011). *Fact Sheet: Youth Participation*. Naciones Unidas. Recuperat de <https://social.un.org/youthyear/docs/Fact%20Sheet%20-%20Youth%20Participation.pdf>

²¹ [r08068-1.pdf \(corteidh.or.cr\)](#)

²² <https://www.centro-unesco.org/cultura-de-pau.php#:~:text=La%20cultura%20de%20pau%20se%20basa%20en%20la,la%20igualtat%2C%20el%20resp%20mutuo%20y%20la%20cooperaci%C3%B3n.>

de col·laboració entre tots els Estats i els pobles, fundat en el respecte a la llibertat, la independència, la sobirania nacional, la igualtat, la vigència dels Drets Humans, així com una justa i equitativa distribució dels recursos amb la intenció de satisfer les necessitats dels pobles²³.

Perspectiva de gènere: Perspectiva analítica que qüestiona la visió tradicional que atribueix les diferències entre dones i homes a factors biològics, proposant interpretar-les com a construccions històriques i socials. Permetent reinterpretar les relacions de poder, fonamentar les aspiracions d'igualtat a fi que homes i dones es beneficiïn a fi d'aconseguir la igualtat entre gèneres.

Postconflicte: es refereix al temps posterior a l'establiment d'un acord de pau o a la resolució d'un enfrontament, litigi o controvèrsia²⁴.

Reintegració: La reintegració és un procés que implica la incorporació reeixida d'individus o grups a la societat després d'un període de separació, aïllament o conflicte. Aquest procés busca restaurar la participació activa i constructiva en la comunitat²⁵.

Rol: És el comportament esperat que s'associa amb la posició que un individu ocupa dins d'un sistema social o grup determinat. Funcionen com a guia sobre com han de comportar-se en contextos socials específics, d'acord amb les expectatives i la percepció que tenen de si mateixos en la societat²⁶.

Rol de gènere: Conjunt de conductes i expectatives que han de regir la manera de ser, sentir i actuar de les dones i els homes. En moltes cultures i societats actuals, aquests rols són assignats a partir d'estereotips de gènere i encara prevalen en les relacions familiars, socials o laborals. No obstant això, en ser papers construïts i apresos en la societat, poden modificar-se a partir del respecte als drets humans de les persones i al desplegament de les seves llibertats i capacitats²⁷.

Salut mental: És un estat de benestar mental que permet a les persones fer front als moments d'estrès de la vida, desenvolupar totes les seves habilitats, poder aprendre i treballar adequadament i contribuir a la millora de la seva comunitat. És part fonamental de la salut i el benestar que sustenta les nostres capacitats individuals i col·lectives per a prendre decisions, establir relacions i donar forma al

²³ Pla de Cooperació Internacional, Creu Roja Espanyola, 2003.

²⁴ Diccionario de la Lengua Española de la Real Academia Española.

²⁵ <https://significadosweb.com/concepto-de-reintegracion-que-es-definicion/>

²⁶ <https://anthroholi.com/status-and-role>

²⁷ <https://campusgenero.indones.gob.mx/glosario/terminos/roles-de-genero>

món en el qual vivim. La salut mental és, a més, un dret humà fonamental. I un element essencial per al desenvolupament personal, comunitari i socioeconòmic²⁸.

Salut sexual i reproductiva: És un estat de benestar físic, mental i social en relació amb la sexualitat, la qual no és l'absència de malaltia, disfunció o incapacitat. La salut sexual requereix un enfocament positiu i respectuós de la sexualitat i de les relacions sexuals, així com la possibilitat de tenir experiències sexuals plaents i segures, lliures de tota coacció, discriminació i violència²⁹.

Riscos Persistents: S'entendran, en aquest estudi, com les amenaces i barreres contínues que afecten la seguretat i el benestar de les dones i les nenes, especialment en contextos de conflicte i post-conflicte. Inclouen, com a risc, la violència de gènere i la violència contra la dona, la inestabilitat política i la falta d'accés a serveis essencials. Aquests riscos continuen sent un obstacle per a maximitzar els avenços cap a la igualtat de gènere i la pau sostenible³⁰.

Transformació de rols: Es refereix al procés mitjançant el qual els rols i funcions que una persona realitzava canvien a causa de factors externs significatius. Aquest canvi altera les percepcions enfront de l'autoconcepte i la identitat que aquesta persona tenia. En aquest context, es destaquen la resiliència i l'empoderament de les dones en assumir rols que tradicionalment han estat considerats masculins³¹.

Transformació de les identitats: Processos interns que possibiliten la reconfiguració d'identitats individuals i col·lectives de dones i nenes, i que impacten en la manera en què es veuen a si mateixes i als altres, generant canvis en l'autoconcepte, en els seus projectes de vida i en les relacions amb l'entorn que circumden.

Trauma: És una resposta emocional que resulta de l'exposició a situacions extremes o experiències violentes, com un atac o la pèrdua d'un ser estimat. El trauma en dones i nenes en contextos de conflictes armats pot portar-les a sentir-se aclaparades, indefenses, commocionades o a tenir dificultats per a processar les seves experiències. Pot causar símptomes físics. N'hi ha diversos tipus: trauma agut, d'un sol esdeveniment estressant; trauma crònic, d'exposició prolongada; i trauma complex, de múltiples esdeveniments traumàtics³².

²⁸ <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>

²⁹ <https://www.paho.org/es/temas/salud-sexual-reproductiva>

³⁰ A partir de l'estudi.

³¹ A partir de l'estudi.

³² Leonard, J. (2021, agosto 24). ¿Qué es trauma?. Medical News Today. Revisado médicamente por T. J. Legg, PhD, PsyD. Recuperat de <https://www.medicalnewstoday.com/articles/es/que-es-trauma#causas>

Violència Estructural: Es tracta de la violència intrínseca als sistemes socials, polítics i econòmics mateixos que governen les societats, els Estats i el món. En aquest estudi, aquesta violència es reflecteix en l'explotació i marginació de les dones i les nenes que han viscut en contextos de conflicte, i que les manté en condicions de vulnerabilitat continua³³.

Violència de gènere: Es refereix als actes nocius dirigits contra una persona o un grup de persones en raó del seu gènere. Té el seu origen en la desigualtat de gènere, l'abús de poder i l'existència de normes nocives³⁴.

Violència sexual: el CICR sosté la següent definició: el terme "violència sexual" s'empra per a descriure actes de naturalesa sexual impostos per la força o mitjançant coerció, com la causada pel temor a la violència, la coacció, la detenció, l'opressió psicològica o l'abús de poder exercits contra qualsevol víctima, ja sigui home, dona, nen o nena. La violència sexual comprèn la violació, l'esclavitud sexual, la prostitució forçada, l'embaràs forçat, l'esterilització forçada, o qualsevol altra forma de violència sexual de gravetat comparable. La violència sexual pot utilitzar-se com una forma de represàlia, per a generar por, o com a mode de tortura. També pot utilitzar-se sistemàticament com a mètode de guerra, amb la finalitat de destruir el teixit social³⁵.

³³ Galtung, 2003b, citado en Calderón Concha, P. (2009). Teoría de conflictos de Johan Galtung. Revista de Pau i Conflictos, 2, 60-81. Universidad de Granada. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=205016389005>

³⁴ <https://unric.org/es/la-violencia-de-genero-segun-la-onu/>

³⁵ [Responder a la violencia sexual | COMITÉ INTERNACIONAL DE LA CRUZ ROJA \(icrc.org\)](https://www.icrc.org/es/responder-a-la-violencia-sexual)

Acrònims

CAI: conflicte Armat Internacional

CANI: conflicte Armat No-Internaciona

CEAR: Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat

FCAE: Fons Central per l'Acció en Casos d'Emergència

CETFDGD : Convenció sobre l'eliminació de Totes les Formes de Discriminació
Contra la Dona

CICR: Comitè Internacional de la Creu Roja

DIH: Dret Internacional Humanitari

DIDH: Dret Internacional dels Drets Humans

FERD: Fons d'Emergència per la Resposta a Desastres

FARC: Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia

FICR: Federació Internacional de la Creu Roja

FIGO: Federació internacional de Ginecòlegs i Obstetrícia

FIP: Fundació Idees per la Pau

CIDH: Comissió Independent de Drets Humans

IDHC: Institut de Drets Humans de Catalunya

CIRD: Centre Internacional de Recerca per al Desenvolupament

IMPG: Índex Mundial de Paritat de Gènere

IAD: Índex d'Empoderament de les Dones

ITS: Infeccions de transmissió sexual

JEP: Jurisdicció Especial per la Pau

DPS: Agenda Dones, Pau i Seguretat

MSF: Metges sense Fronteres

OCHA: Oficina de l'ONU per a la Coordinació d'Assumptes Humanitaris

IDU: Institut de Desenvolupament d'Ultramar

ODS: Objectius de Desenvolupament Sostenible

ONU: Organització de les Nacions Unides

OMS: Organització Mundial de la Salut

PID: Persones Internament Desplaçades

PMA: Programa Mundial d'Aliments

PAN: Pla d'Acció Nacional

REG: Restes explosives de guerra

SDSR: Salut i Drets Sexuals i Reproductius

SN: Societats Nacionals

TEPT: Trastorns d'Estrès Posttraumàtic

TPIY: Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia

UIP: Unió Inter parlamentària

UNICEF: Fons Internacional de les Nacions Unides d'Auxili a la Infància

UNGEI: Iniciativa de les Nacions Unides per a l'Educació de les Nenes

FPNU: Fons de Població de les Nacions Unides

VBG: Violència basada en Gènere

FHPD: Fons Humanitari i per a la Pau de les Dones

1. Introducció

El paper de les dones en els conflictes armats, així com d'altres qüestions relatives a les dones, ha estat durant molts anys a l'ombra de l'interès de la societat. La major part de vegades és més comú veure representades a les dones com a víctimes —a causa de les violències de gènere que enfronten, així com dels estereotips que existeixen i a què han d'enfrontar-se—, i amb poca freqüència es parla del seu paper com a constructores de pau.

Les dones poden ser des de mares fins a infermeres, des de soldats a comandants, des d'activistes a professores, des de polítiques a poetes. Les dones exerceixen un paper clau com a agents legítims i de confiança en les seves comunitats, tot responent a les tensions creixents, impeding la propagació dels conflictes armats i consolidant la pau. I existeixen diferències en la manera com s'enfronten als conflictes, així com també existeixen diferències en la manera en què els pateixen. Tal com explica la poeta sahrauí a la Creu Roja Catalunya, com a descripció de la dona sahrauí dins del conflicte armat:

*“No conec res més admirable que la dona sahrauí. És molt valenta. La dona sahrauí treballa incansablement, durant tot el dia, La dona sahrauí treballa sense importar les circumstàncies, ja sigui com a mestres, cuidadores, entrenadores o organitzadores; estan presents a tots els àmbits, fins i tot a l'estranger. **I quan acaba la seva jornada laboral i torna a casa al costat dels homes, són els homes els qui descansen, mentre que ella continua treballant:** atén els hostes, serveix el menjar i s'encarrega de tothom. La dona sahrauí ho fa tot a la llar, però també lluitem a Boujdour disparant al blanc. La dona sahrauí va fer de tot”.³⁶*

Les qualitats o característiques que el sistema patriarcal ha associat a les dones, i que s'ha encarregat d'infravalorar, són les mateixes qualitats que els permeten estar a primera línia en negociacions de pau evitant escalades de violència o liderant comunitats senceres. Aquestes feines, normalment, no estan remunerades i operen dins d'un sistema informal, no quantificable, raó per la qual queden sempre a l'ombra dins de la societat. Així doncs, de la mateixa manera que a la societat existeixen desigualtats, els conflictes armats tampoc són neutres en gènere.

En països com Burkina Faso, Ucraïna, Palestina, Colòmbia, Sàhara Occidental, Bòsnia i Hercegovina, Sèrbia, Kosovo i Montenegro, les dones han demostrat ser agents de canvi i aportar diàriament a la construcció d'un futur millor per a les seves comunitats. Tot liderant les seves comunitats, han organitzat respostes col·lectives i han reconstruït els

³⁶ Entrevista a Ljadra Mint Mabruk, activista i poetessa saharauí, entrevistada per Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans, 2024.

teixits socials que havien quedat marcats pel conflicte i en alguns casos encara ho estan. Aquests països han estat seleccionats a causa de les seves condicions particulars relacionades amb els conflictes armats, l'exposició a la violència sexual, les guerres internes o externes, així com amb les complexitats del postconflicte i la cerca de justícia. Tanmateix, factors geopolítics i les dificultats d'accés a la justícia i visibilització de les violències estructurals que pateixen les dones en aquestes regions fan imprescindible destacar els seus esforços com a figures clau en els processos de transformació social.

Amb el context mundial actual, on la protecció dels drets humans es veu en crisi, és fonamental donar a conèixer que les organitzacions pels drets humans fan una feina imprescindible per al conjunt de la humanitat, de la qual també en son part les dones. Així doncs, el present projecte "Dones davant la guerra: conflicte armat i promoció de la pau sostenible amb perspectiva de gènere", pretén despertar la consciència crítica de la ciutadania en relació amb la vulneració de drets en el marc dels conflictes armats, a què s'enfronten les dones i les nenes, que presenten punts plurals de connexió en les seves preocupacions i experiències, així com posar en relleu que la desigualtat basada en el gènere té impactes similars en diferents cultures i contextos. És important, també, visibilitzar la lluita i les contribucions de les dones, el seu esforç per reconstruir comunitats i desafiar les barreres estructurals inspira el compromís d'avançar cap a una societat més justa, inclusiva i respectuosa amb els drets humans.

En aquest context, la Creu Roja, amb la col·laboració de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament (ACCD), presenta el següent estudi, on es parlarà de les causes estructurals de la violència de gènere, de les normes del Dret Internacional Humanitari (DIH), dels Drets Humans (DIDH) i de com les dones han transformat les seves identitats i els rol que exercien, a ser lideresses i promotores de pau en processos de reconstrucció social, així com la feina que poden aportar actors com el Moviment Internacional de la Creu Roja, la Mitja Lluna Roja i la Societat Civil de Dones, en la protecció de dones i nenes. La investigació combina anàlisis teòriques i dades estadístiques amb testimoniatges de dones que han viscut directament els efectes de la guerra, generant una narrativa integral que connecta els marcs normatius internacionals amb les realitats viscudes sobre el terreny.

Aquest estudi a més a més de ser el nucli d'aquesta campanya, ha servit com a base per crear dos continguts més que formen part del projecte; una exposició fotogràfica, integrada per diverses fotos que atenen als rols desenvolupats per les dones i les nenes en contextos de conflicte, i un curtmetratge documental que recull les històries de diverses dones, posant veu a les seves històries i evidenciant la necessitat d'abordar els conflictes armats des d'una perspectiva de gènere.

2. conflicte armat i gènere: Causes estructurals que posicionen les dones i les nenes com a subjectes vulnerables i protecció atorgada pel Dret Internacional Humanitari

2.1. Causes estructurals, impactes i riscos persistents

A) Causes estructurals

Al llarg de la història, els rols de gènere han estat ordenats jeràrquicament de tal manera que els homes exerceixen control i poder sobre les dones. El sistema patriarcal ha anat institucionalitzant-se de manera progressiva a través de normes socials, culturals, polítiques i econòmiques, i arrelant-se a les ideologies formals i al discurs públic, limitant les opcions de les dones, però no reduint-les a la impotència, fet que queda demostrat per l'existència de moviments de dones en el pla de la reivindicació dels seus drets³⁷.

D'aquesta manera, han sorgit i s'han desenvolupat estructures patriarcals de poder, persistents al llarg del temps, que institucionalitzen la subordinació de les dones mitjançant lleis, normes, patrons culturals i pràctiques econòmiques tot estenent la dominació masculina des de la família fins a la societat. En aquest context, l'aplicació d'un enfocament interseccional en l'anàlisi del patriarcat, tal i com proposa l'autora Gerda Lerner³⁸, resulta pertinent en el present estudi per tal de destacar com les normes culturals i socials institucionalitzen la subordinació femenina i interactuen amb altres formes de discriminació basades en la raça, la classe o l'ètnicitat. Aquest enfocament reconeix, d'una banda, la complexitat de les experiències femenines i els contextos als quals s'enfronten les dones i les nenes, i, d'altra banda, la vulnerabilitat que les acompanya.

Per tal d'aprofundir en aquesta comprensió, el terme interseccionalitat, descrit per Kimberlé Crenshaw l'any 1989, convida a entendre com les categories socials com la raça, el gènere, la classe, l'orientació sexual o la discapacitat, entre d'altres, no actuen de manera aïllada. Contràriament, aquestes categories s'entrellacen i generen experiències úniques i complexes de discriminació i privilegi (Crenshaw, 1989)³⁹.

³⁷ Assemblée General de les Nations Unides, "Estudio a fondo sobre todas las formas de violencia contra la dona", A/61/122/Add.1, 2006, párr. 70).

³⁸ Lerner, G. (1990). *La creación del patriarcado* (M. Tusell, Trad.). Editorial Crítica, p. 52. (Obra original publicada el 1986).

³⁹ Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139-167.

En relació amb les estructures patriarcals i socioculturals a les quals es fa referència, el Secretari de les Nacions Unides, Antonio Guterres, ha posat en relleu que la disparitat de poder entre els gèneres reforça un sistema de poder desequilibrat que perpetua la subordinació de les dones. Segons Guterres “segles de discriminació i de patriarcat fermament arrelat han generat una gran disparitat de poder entre els gèneres en les nostres economies, els nostres sistemes polítics i les nostres empreses (...). Inclús en aquelles societats pacífiques, moltes dones corren un perill mortal a les seves pròpies llars” (Guterres, 2020)⁴⁰.

En aquest context, segons destaquen María Vilellas Ariño i María Solanas en diferents entrevistes realitzades abans de l'elaboració del present estudi, actualment el patriarcat, l'existència de polítiques patriarcals i la dificultat per desafiar aquest sistema i la desigualtat estructural, obstaculitzen la participació de les dones en diferents esferes i, especialment, en situacions de conflicte i postconflicte.

María Vilellas Ariño, investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de l'UAB, assenyala les estructures com a causa visible en la vida i els reptes de les dones en escenaris de conflictes armats i situacions de post-conflicte. Segons indica, les dones han sigut estructuralment sensibles en certs projectes polítics i estratègics dels governs i de les polítiques patriarcals i militars que segueixen mobilitzant els territoris de manera negativa, no només per a les dones, sinó també per a la societat i la construcció de la pau. El patriarcat, assenyala Vilellas Ariño, és un sistema extremadament resistent, i desafiar-lo és molt difícil, per la qual cosa podem afirmar que la desigualtat estructural és la barrera més potent per a la participació de les dones en els processos de pau.

Així mateix, María Solanas, directora de programes en el Real Instituto el Cano, indica que les estructures patriarcals estan relacionades amb les causes visibles de la violència de gènere, assenyalant que la desigualtat estructural persisteix en tots els llocs del planeta. Aquesta desigualtat estructural és la barrera més important mentre no aconseguim la igualtat entre homes i dones, donat que la participació de les dones és una batalla constant, malgrat que està demostrat empíricament que la participació de les dones en processos de pau augmenta les possibilitats que aquesta perduri en el temps i que els tractats de pau s'apliquin de manera més eficaç⁴¹.

⁴⁰ Guterres, A. (2020). La disparidad de poder entre los gèneres. Nacions Unides. Recuperat de <https://www.un.org/sg/es/content/sg/articles/2020-03-02/the-gender-power-gap>

⁴¹ Entrevista 01-04092024. María Solanas, directora de programas en el Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales i Estratégicos de España.

Tomada por Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024.

En aquests escenaris de conflicte, les dones i les nenes són víctimes de violència sexual i discriminació sistemàtica de manera recurrent, la qual cosa reforça les jerarquies patriarcals existents, que s'evidencien tant en l'àmbit privat, com en la família, i en l'esfera pública, a través d'institucions socials, econòmiques i polítiques.

És rellevant en aquest sentit la perspectiva de Simone De Beauvoir, qui sosté que les diferències de gènere no són innates, sinó el resultat d'una construcció social que condiona les dones a acceptar determinats rols. Aquest procés d'alterització perpetua la desigualtat i limita l'autonomia de les dones, i això configura el patriarcat com a marc de referència que reproduïx i assisteix l'opressió de la dona⁴².

Posar l'atenció en les citades estructures patriarcals és necessari, ja que a causa de la seva connotació històrica arrelada a l'organització de les societats, aquestes han modelat les estructures que perpetuen les desigualtats de gènere en contextos de conflicte i postconflicte. L'anàlisi de les causes que generen tal desigualtat ha generat impactes diferenciats en la vida de les dones i les nenes en aquests contextos. Aquestes causes influeixen en les seves experiències que les porten a desenvolupar una major resiliència i noves capacitats.

B) Impactes diferenciats

La Declaració sobre l'Eliminació de la Violència contra la Dona defineix la violència contra la dona com "tot acte de violència basat en la pertinença al sexe femení que tingui o pugui tenir com a resultat un mal o sofriment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com les amenaces de tals actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es produeixen en la vida pública com en la vida privada"⁴³.

Segons l'Organització Mundial de la Salut, aproximadament 736 milions de dones –és a dir, una de cada tres dones– han experimentat violència física o sexual per part d'una parella íntima o a través d'agressions sexuals d'altres persones. Aquestes xifres, que romanen constants durant l'última dècada, exposen la magnitud de la violència basada

⁴² Beauvoir, S. De. (1949). *El segundo sexo* (A. Martorell, Trad.). KayleighBCN. (Trabajo original publicado en 1949) p.16.

⁴³ Convención sobre la eliminación de todas las formas de discriminación contra la mujer Adoptada i abierta a la firma i ratificación, o adhesión, por la Asamblea General de las Naciones Unidas en su resolución 34/180, de 18 de diciembre de 1979.

en gènere (VBG), que impacta profundament en la dignitat, llibertat i autonomia de milions de dones a tot el món⁴⁴.

En aquest context, “la violència contra les dones i les nenes és una de les violacions més generalitzades dels drets humans en el món. Aquesta, en molts casos, es produeix cada dia en diferents racons del planeta. La violència basada en gènere té greus conseqüències físiques, econòmiques i psicològiques sobre les dones i les nenes, tant a curt com a llarg termini, en impedir-les participar plenament i en peu d'igualtat en la societat”⁴⁵. En contextos de conflicte armat i post-conflicte, aquestes violències s'estenen de manera desproporcionada i afecten les dones i les nenes que hi viuen.

Aquest apartat se centra en l'anàlisi de com la violència contra les dones i les nenes afecta de manera diferenciada en contextos de conflicte armat i postconflicte, per tal d'evidenciar les desigualtats de gènere. La desigualtat agreujada per la violència sexual, el matrimoni infantil forçat, la violència masclista, el desplaçament forçat, reflexa les formes del poder i les estructures patriarcals dominants utilitzades com a estratègies de guerra en molts conflictes moderns. A través d'aquesta anàlisi, es pretén donar visibilitat i entendre les dinàmiques específiques de la violència de gènere en aquests contextos, incloent-hi un enfocament particular en països com Burkina Faso, Ucraïna, Palestina, Sàhara Occidental, Colòmbia, Bòsnia, Kosovo i Sèrbia.

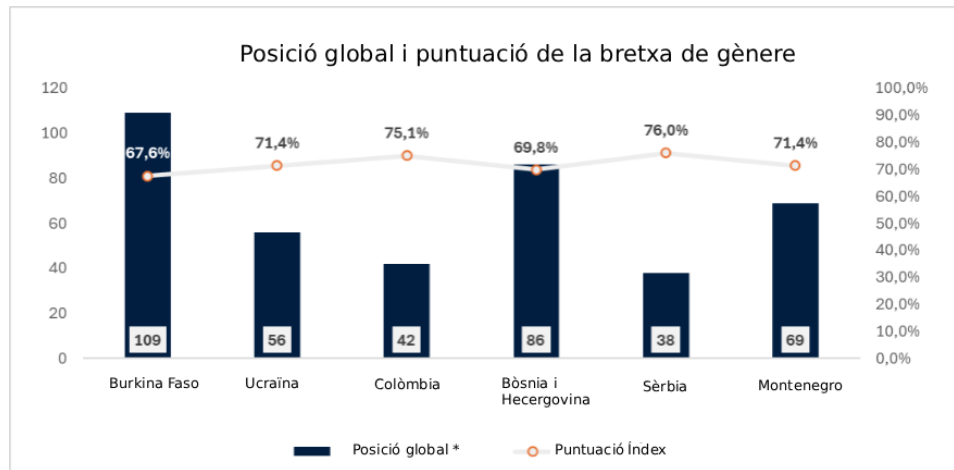
A continuació es presenten les xifres relacionades amb la Posició Global i la Puntuació de l'Índex de la bretxa de gènere corresponents a l'any 2023, referenciades en l'Informe Global de Bretxa de Gènere del Fòrum Econòmic Mundial. Les xifres es basen en l'anàlisi de 146 països, entre els quals hi ha Burkina Faso, Ucraïna, Colòmbia, Bòsnia, Kosovo, Montenegro i Sèrbia, tots ells inclosos en el nostre estudi⁴⁶.

⁴⁴ Fondo de Población de las Naciones Unidas. (2021). Violencia basada en gènere. Recuperat de <https://lac.unfpa.org/es/temas/violencia-basada-en-g%C3%A9nero>

⁴⁵ ONU Dones. (n.d.). *Preguntas frecuentes: Tipos de violencia contra las dones i las nenes*. ONU Dones. Recuperat Julio 2024, de <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>

⁴⁶ World Economic Forum. (2023). *Global Gender Gap Report 2023: Insight Report*. <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023>

Figura 1. Posició Global i Puntuació de l'Escletxa de Gènere 2023
Posició en ranking de 146 països avaluats⁴⁷

Abans de detallar les estadístiques presentades, s'ha de posar en relleu la dificultat inherent a la recopilació de dades precises i completes en el cas de determinats territoris (com Palestina i el Sàhara Occidental) a causa de les complexitats polítiques, socials i econòmiques, sovint agreujades pel conflicte. Buscar fonts que donin visibilitat a la situació de les dones en aquestes regions és un compromís amb les organitzacions civils i activistes que han realitzat múltiples denúncies.

Les dades de la gràfica mostren la posició d'alguns països en el rànquing global d'un total de 146 països avaluats, així com la seva puntuació en l'índex de bretxa de gènere. L'avaluació de la bretxa de gènere és fonamental per a comprendre i abordar la violència contra la dona en contextos de guerra; proporciona una base per al desenvolupament de polítiques i programes que promoguin la igualtat de gènere i protegeixin les dones en situacions de conflicte.

Segons el gràfic, països com Burkina Faso i Bòsnia i Hercegovina enfronten les bretxes de gènere més grans entre els esmentats, mentre que Sèrbia i Colòmbia estan relativament més a prop d'aconseguir l'equitat de gènere. La posició global i la puntuació en l'índex de bretxa de gènere proporcionen una visió clara d'on se situen aquests països pel que fa al tancament de la bretxa de gènere: Sèrbia encapçala el grup, mentre que Burkina Faso presenta el repte més gran, d'acord amb l'Informe Global de Bretxa de Gènere del Banc Mundial.

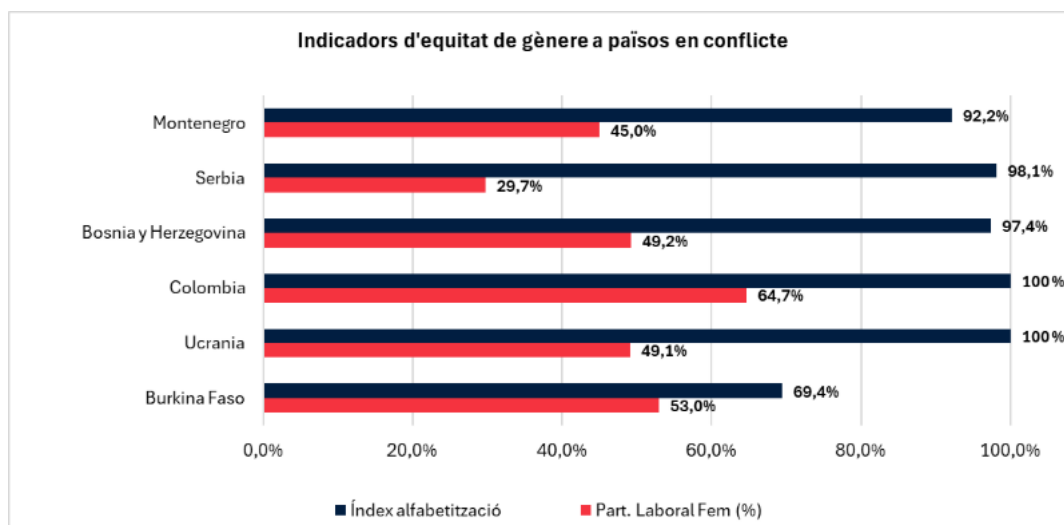
⁴⁷ Idem.

En conseqüència, a Bòsnia i Hercegovina, les seqüeles de la guerra dels anys noranta encara persisteixen i es manifesten en índexs elevats de violència domèstica i abús sexual. Sèrbia, encara que es troba en una millor posició relativa, afronta seriosos problemes de violència de gènere, especialment en les àrees rurals. Pel que fa a Colòmbia, el país continua afrontant reptes significatius en zones rurals i en contextos postconflicte. Ucraïna també afronta grans dificultats a causa de la prevalença de la violència de gènere, els desplaçaments forçats i la situació de les refugiades.

La situació de les dones i les nenes en zones de conflicte posa de manifest les profundes desigualtats i vulnerabilitats que afronten. Les dades no només indiquen el patiment a causa de la violència física i violència sexual, que s'incrementa significativament en situacions de guerra i crisi. El tràfic de dones i nenes amb finalitats d'explotació sexual continua sent una realitat; així doncs, la violència agreuja el patiment i la injustícia que ja han viscut. Assegurar la protecció i el benestar de les dones en aquestes circumstàncies és crucial, no només per fer justícia, sinó també per aconseguir la pau i la reconstrucció sostenible de les societats afectades pel conflicte.

L'Informe Global de Bretxa de Gènere 2023 del Fòrum Econòmic Mundial avalua l'equitat de gènere en quatre dimensions: (i) participació i oportunitats econòmiques, (ii) assoliments educatius, (iii) salut i supervivència, i (iv) empoderament polític. Aquests aspectes, que estan relacionats amb la violència de gènere, ens apropen a l'anàlisi de la situació de dones en relació amb l'accés als seus drets. L'informe destaca els avenços assolits i les àrees que requereixen major atenció.

Els indicadors inclouen la participació laboral, la igualtat salarial, els ingressos, els rols de lideratge i la paritat en l'àmbit tecnològic. Pel que fa a l'educació, es tenen en compte la taxa d'alfabetització, la inscripció en diferents nivells educatius i la paritat en els camps d'estudi. Amb relació a l'empoderament polític, s'analitza la representació femenina en parlaments i ministeris, el nombre de caps d'Estat en els últims 50 anys i l'existència de quotes electorals per a les dones.

Figura 2. Indicadors d'Equitat de Gènere en Països en conflicte i Post-Conflicte

Font de dades: World Economic Forum, 2023 -Taula elaboració pròpia.

A la llum del que s'ha exposat, i com a resultat de la revisió dels reptes que suposa la cerca de l'equitat de gènere en països en conflicte i postconflicte davant la violència de gènere, destaquen amb més intensitat: (i) la desigualtat en la participació laboral femenina, (ii) l'accés a l'educació i (iii) els desplaçaments forçats, circumstàncies que es repeteixen en la vida de dones i nenes.

En escenaris de conflicte armat i postconflicte, les dones i les nenes carreguen amb ferides físiques i psicològiques derivades de les violències que han patit. Aquestes experiències traumàtiques, entre les quals hi ha la violència sexual utilitzada com a estratègia de terror, deixen cicatrius profundes que requereixen l'acompanyament de l'Estat i de la comunitat internacional, atesa la gravetat del dany que causen i l'alt impacte que generen en el conjunt de la societat.

Pel que fa al cas de Palestina en particular, la situació de les dones es veu influenciada per l'ocupació, la militarització i les desigualtats de gènere, que exposen les dones a la pobresa i les restriccions de drets humans en un context de conflicte prolongat i societat patriarcal. Aquestes condicions afecten de manera específica i multifacètica les seves vides, resultant en múltiples formes de violència i discriminació –tant en l'esfera pública com privada– que es donen de manera continuada, segons Urrutia des de l'Escola de Cultura de Pau (2019)⁴⁸.

⁴⁸Urrutia Arestizábal, P. (2019). *Ocupación, conflicto i patriarcado: Impactos en las dones palestinas*. Escola de Cultura de Pau - Associació Hèlia. Recuperat de <https://escolapau.uab.cat/informes-2/impactos-dones-palestinas/>

Les dones palestines afronten una enorme càrrega en la cura i manteniment de les seves famílies a causa de les condicions de vida extremes en aquest territori, caracteritzades per l'amuntegament, el subministrament d'aigua limitat (a entre tres i cinc hores cada cinc dies) i els talls d'electricitat (de fins a 20 hores diàries). A més, han d'assumir una major responsabilitat vinculada al treball no remunerat i les tasques domèstiques (UN Women, 2018, citat en Urrutia, 2019)⁴⁹.

És necessari destacar que en el context de l'ocupació es produeix un augment de la violència de gènere en l'entorn familiar i el sorgiment d'actituds més conservadores cap a les dones i les nenes palestines. S'ha observat que les dones palestines en àrees complexes com l'àrea C o Hebron afronten un risc més elevat de violència de gènere a causa de l'estrès i la frustració dels homes palestins. Un estudi d'ONU Dones en aquestes zones va constatar que les dones casades amb palestins que han sofert insults, arrestos o agressions per soldats o colons experimenten nivells més elevats de violència física, emocional i sexual per part dels seus marits. A més, la segregació espacial intensifica les actituds patriarcals, atès que confina les dones a l'àmbit domèstic i en limita la participació en la comunitat⁵⁰.

Segons Amnistia Internacional Espanya (2022), la situació dels drets humans al Sàhara Occidental és greu i ha empitjorat des de la ruptura de l'alto el foc l'any 2020. Les dones, especialment les activistes, han estat víctimes d'assetjament, maltractament i fins i tot violació. La presència d'observadors internacionals és escassa, i les dificultats d'accés per a periodistes i activistes estrangers al Sàhara Occidental corroboren la manca de supervisió independent. Moltes denúncies d'abusos no són investigades adequadament, la qual cosa provoca que les violacions contra les dones sahrauís no siguin reconegudes, ni reparades, i en molts casos ni tan sols registrades. Això dificulta l'obtenció de dades estadístiques sobre les desigualtats i la violència contra les dones en aquest territori⁵¹.

⁴⁹ UN Women, *Gender Alert: Needs of Women and Girls in Humanitarian Action in the Occupied Palestinian Territory*, 2018, citado por Urrutia Arestizábal, P. (2019). *Ocupación, conflicto i patriarcado: Impactos en las dones palestinas*. Escola de Cultura de Pau - Associació Hèlia. Recuperat de <https://escolapau.uab.cat/informes-2/impactos-dones-palestinas>

⁵⁰ UN Women, 2018, citado en Urrutia, 2019)²⁰. (⁶³ UN Women, *Gender Alert: Needs of Women and Girls in Humanitarian Action in the Occupied Palestinian Territory*, 2018, citado por Urrutia Arestizábal, P. (2019). *Ocupación, conflicto i patriarcado: Impactos en las dones palestinas*. Escola de Cultura de Pau - Associació Hèlia. Recuperat de <https://escolapau.uab.cat/informes-2/impactos-dones-palestinas>

⁵¹ López Borgoño, A. (2022). *Sáhara Occidental: un conflicto vivo en una zona olvidada*. Amnistía Internacional España. Recuperat de <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/sahara-occidental-un-conflicto-vivo-en-una-zona-olvidada/>

Atesa la crisi humanitària i els conflictes armats a Burkina Faso, s'ha fet necessari implementar un enfocament de gènere en els programes de resiliència i seguretat. L'Estratègia per a la promoció de la igualtat de gènere i l'empoderament de les dones per al període 2023-2025 del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) té com a objectiu principal contribuir al desenvolupament humà sostenible i a la reducció de les desigualtats, amb la finalitat d'assegurar l'autonomia de les dones i garantir la protecció dels seus drets. Aquesta estratègia ha permès ratificar la integració de la perspectiva de gènere en tots els programes del PNUD a Burkina Faso i el reconeixement dels desafiaments persistents en l'enfortiment de les capacitats de les dones perquè puguin participar activament en la reconciliació nacional i en els mecanismes de prevenció i gestió de conflictes⁵².

A més, cal esmentar el perill que actualment continuen vivint les dones en el conflicte a Ucraïna, que ja es troba en el tercer any de la invasió per part de Rússia. La secretària general d'Amnistia Internacional, Agnès Callamard (2024), expressa que “Una vegada i una altra, les dones sofreixen les pitjors conseqüències de la brutalitat de la guerra. Estan permanentment en primera línia del conflicte, com a militars i combatents, mèdiques i infermeres, voluntàries, activistes per la pau, cuidadores de les seves comunitats i famílies, desplaçades internes, refugiades i, amb freqüència, víctimes i supervivents”⁵³.

Callamard també assenyala que “La invasió a gran escala d'Ucraïna per Rússia no és una excepció. Les dones corren major perill de sofrir violència sexual i de gènere i problemes greus de salut, a la vegada que estan obligades a prendre decisions de vida o mort per les seves famílies. Al mateix temps, les dones solen ser excloses dels processos de presa de decisions, i segueixen sense satisfer-se les seves necessitats i protegir-se els seus drets” (citada a “La dona i els conflictes armats”, 2024)⁵⁴.

Durant les últimes dècades, als països que s'analitzen al present estudi s'han documentat embarassos forçats i abusos massius, tot i tractar-se d'escenaris de postconflicte en què s'han desplegat programes de construcció de pau. Es destaca la complexitat del dany i el fet que som lluny d'aconseguir la igualtat de gènere i l'empoderament de totes les dones i les nenes, que es promou ODS 5. En particular, es dona importància a la meta 5.2, que se centra en eliminar totes les formes de violència contra dones i nenes, com ara la tracta

⁵² Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2023). *Stratégie pour la promotion de l'égalité des sexes et l'autonomisation des femmes 2023-2025*. PNUD Burkina Faso. Recuperat de <https://www.undp.org/fr/burkina-faso/publications/strategie-pour-la-promotion-de-legalite-des-sexes-et-lautonomisation-des-femmes>

⁵³ Amnistía Internacional. (2024). La dona i los conflictos armados. Amnistía Internacional. <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/la-dona-y-los-conflictos-armados/>

⁵⁴ Ibid.

i l'explotació sexual, la qual cosa és essencial per a abordar les desigualtats persistents i protegir les dones i les nenes en aquests contextos.

El programa "Juntas Salvem Vides", implementat per ONU Dones Colòmbia en col·laboració amb el Fons Central d'Emergències (FCAE) de l'ONU i diverses organitzacions aliades, va tenir com a objectiu mitigar i respondre a les violències basades en gènere en contextos d'emergència humanitària, mitjançant la capacitat de dones per a atendre casos de violència de gènere, el lliurament de kits de resiliència i el suport amb ajudes econòmiques per emprendre. Claudia Rodríguez Burrell, cap de l'Equip d'Assistència Humanitària de l'Oficina de l'ONU per a la Coordinació d'Assumptes Humanitaris (OCHA) a Colòmbia, va subratllar la resiliència de les dones que segueixen endavant i es mobilitzen per donar suport a altres dones que pateixen en silenci (UN Women Colòmbia, 2023)⁵⁵.

A més de Colòmbia, el programa de dones del FCAE actua a Bangladesh, Palestina, Camerun, Etiòpia i Myanmar amb l'objectiu d'avançar en la prevenció de violències de gènere, de potenciar l'empoderament de les dones i les nenes i la seva participació en la defensa dels seus drets, així com també promou la recerca d'alternatives per a la seva autonomia econòmica en contextos marcats per les emergències de tipus humanitari derivades del conflicte armat. La participació de les dones en contextos de conflicte i postconflicte possibilita la reconstrucció social i econòmica, essencial per trencar els cicles de violència i promoure societats més equitatives.

En concret, s'evidencia la necessitat immediata d'implementar polítiques específiques i fer esforços coordinats per reduir la bretxa de gènere i protegir les dones i les nenes de la violència a través de la inclusió de les dones en els següents eixos:

- Legislació i Polítiques Públiques. Desenvolupar i reforçar lleis que protegeixin els drets de les dones i promoguin la igualtat de gènere.
- Educació i capacitat
- Participació econòmica
- Salut i benestar
- Participació política i presa de decisions
- Lideratge comunitari
- Canvi cultural i social
- Xarxes de suport i resiliència

⁵⁵ UN Women Colombia. (2023, febrero). Juntas salvamos vidas cerró oficialmente en Quibdó. <https://colombia.unwomen.org/es/stories/noticia/2023/02/juntas-salvamos-vidas-cerro-oficialmente-en-quibdo>

- Tecnologia i accés a la informació

Accés a la justícia

La Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW) demana als Estats que en formen part d'adoptar mesures adequades en totes les àrees, incloent-hi la legislació, les polítiques i els programes, per tal d'assegurar la protecció de les dones i garantir que puguin exercir plenament els seus drets en igualtat de condicions amb els homes⁵⁶.

Aquestes mesures han d'incloure la protecció dels drets de les dones en situacions de conflicte i postconflicte, així com l'adopció de polítiques i programes tendents a eliminar totes les formes de violència contra la dona, incloent el tràfic i l'explotació. En aquest context, cal posar en relleu la importància de crear institucions que es dediquin a la reparació i rehabilitació de les víctimes del conflicte, així com a garantir que es processi judicialment greus⁵⁷.

L'accés a la justícia és un component essencial per a la protecció dels drets humans i l'eliminació de la violència contra la dona. No obstant això, en contextos de guerra, migració i postconflicte, les barreres estructurals en l'accés a la justícia perpetuen la violència basada en el gènere, que afecta de manera desproporcionada a dones i nenes i constitueix una causa estructural irresolta en el seu camí cap a la seguretat i la igualtat.

A continuació, es presenten punts clau extrets del document "Justícia per a les Dones: Informe del Grup d'Alt Nivell"⁵⁸ que aborden aquestes barreres i com contribueixen a perpetuar la desigualtat:

- Discriminació legal: Les dones afronten múltiples formes de discriminació legal que limiten la seva capacitat per accedir a la justícia. Les lleis discriminatòries i la

⁵⁶ Naciones Unidas. (1993). *Declaración sobre la eliminación de la violencia contra la mujer*. Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos. Recuperat de <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ High-Level Group on Justice for Women. (2022). *Justice for women: High-level group report*. New York: United Nations. Recuperat de <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/justice-for-women-high-level-group-report>

falta d'implementació efectiva de la normativa vigent perpetuen la desigualtat i la violència contra la dona⁵⁹.

- Falta de representació igualitària en espais de presa de decisions: La representació insuficient de les dones en tots els nivells de presa de decisions en el sector de la justícia i la política impedeix que les seves perspectives i necessitats es considerin i s'atenguin de manera adequada⁶⁰.
- Falta d'institucions de justícia amb perspectiva de gènere: És crucial desenvolupar i finançar institucions de justícia que adoptin una perspectiva de gènere per assegurar una resposta adequada i sensible a les necessitats de les dones⁶¹.
- Dades i polítiques basades en evidència estadística: La inversió en la recopilació de dades desagregades per gènere i la formulació de polítiques basades en aquestes són fonamentals per entendre i abordar eficaçment les barreres que les dones en l'accés a la justícia⁶².
- Empoderament legal i econòmic: Garantir serveis legals i l'empoderament econòmic de dones pobres i marginades és vital per millorar el seu accés a la justícia i reduir la violència de gènere⁶³.

La justícia per a les dones és un dret humà essencial especialment afectat en els contextos de conflicte armat. Per aquest motiu, els Estats han d'implementar i reforçar una normativa que abordi la violència de gènere. A més, és necessari integrar el component de justícia i reparació establint mecanismes de justícia transicional que no només se centrin en els perpetradors, sinó que també prioritzin les necessitats de les víctimes i els proporcionin un recolzament integral i la rehabilitació.

A Colòmbia, la justícia transicional ha estat un component crucial en el procés de pau. En aquest context van ser creades la Jurisdicció Especial per a la Pau (JEP⁶⁴) i la Comissió per a l'Esclariment de la Veritat, que han estat fonamentals per abordar les violacions de

⁵⁹ Ibid, pp. 81-84.

⁶⁰ Ibid, pp. 81-84.

⁶¹ Ibid, pp. 82-85.

⁶² Ibid, pp. 84-85.

⁶³ Ibid, pp. 83,85.

⁶⁴ La Jurisdicción Especial para la Paz (JEP) es el componente de justicia del Sistema Integral de Verdad, Justicia, Reparación i no Repetición, creado por el Acuerdo de Paz entre el Gobierno Nacional i las Farc-EP. La JEP tiene la función de administrar justicia transicional i conocer de los delitos cometidos en el marco del conflicto armat que se hubieran cometido antes del 1 de diciembre de 2016. La existencia de la JEP no podrá ser superior a 20 años. La JEP fue creada para satisfacer los drets de las víctimas a la justicia, ofrecerles verdad i contribuir a su reparación, con el propósito de construir una paz estable i duradera. Recuperat junio del 2024 de: <https://www.jep.gov.co/JEP/Paginas/Jurisdiccion-Especial-para-la-Pau.aspx>

drets humans, inclosa la violència sexual. Les dones han hagut de narrar les seves experiències traumàtiques en aquests fòrums, fet que ha revelat la necessitat de proporcionar un suport psicosocial adequat per garantir la seva protecció i accés a la justícia.

A l'ex-Iugoslàvia, el Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia (TPIY^[OBJ]) ha desenvolupat un paper vital en l'àmbit de la justícia transicional jutjant crims de guerra (incloent-hi la violència sexual). No obstant això, les dones que han sigut víctimes d'aquests crims han assenyalat la falta de suport psicosocial adequat i les dificultats per garantir la protecció i la reparació plenes.

A Burkina Faso, la situació de les dones en el context de conflicte i violència ha estat especialment crítica. El país ha afrontat una insurrecció que ha desestabilitzat la regió, la qual cosa ha provocat desplaçaments massius i un augment significatiu de la violència de gènere, inclosa la violència sexual. A Burkina Faso les dones afronten enormes barreres a l'hora d'accedir a la justícia a causa de la falta d'infraestructures judicials robustes i del biaix de gènere a les institucions existents. A més, el suport psicosocial i la protecció per a les supervivents són insuficients, fet que exacerba la vulnerabilitat de les dones i les nenes.

A Palestina, el conflicte armat ha tingut un impacte devastador. La violència sexual s'ha utilitzat com a tàctica de guerra, i moltes dones han hagut de fugir, fer front a desplaçaments interns i buscar refugi en altres països. L'accés a la justícia és extremadament limitat a causa de la violència contínua i el col·lapse de les estructures estatals. Les dones que han sobreviscut a la violència sexual afronten enormes dificultats per accedir a tribunals, i no disposen d'una protecció psicosocial adequada. Els esforços internacionals i les organitzacions de drets humans han intentat documentar i abordar aquests abusos, però la justícia i la reparació continuen sent insuficients o de poca confiança per a moltes dones.

Les dones al Sàhara Occidental afronten enormes barreres per accedir a la justícia, especialment en casos de violència sexual. La falta de mecanismes adequats per registrar aquests delictes i el temor a represàlies físiques o socials com l'estigma i la culpabilització els impedeixen denunciar i buscar justícia, i això perpetua la impunitat i la falta de visibilitat de les seves experiències. A més, el silenci que les víctimes s'imposen a si mateixes, a causa de la por i les limitades expectatives d'obtenir justícia, reflecteix la profunda autocensura i la minimització social d'aquests crims. Moltes vegades el silenci

impedeix encara més la justícia i la reparació per a les dones sahrauís que han sofert violència sexual⁶⁵.

Finalment, en el cas d'Ucraïna les dones també enfronten dificultats significatives en l'accés a la justícia, agreujades per la guerra i la violència de gènere. La Resolució del Parlament Europeu 2022/2633(RSP) destaca la necessitat de protecció i serveis adequats per a les dones refugiades i desplaçades, i subratlla la urgència de mesures contra la violència sexual i de gènere. A més, moltes dones han optat per romandre a Ucraïna i s'han mobilitzat per combatre o per donar suport vital fora del camp de batalla, cosa que afegeix una capa suplementària de complexitat a la seva situació enmig del conflicte⁶⁶.

Accés a la seguretat i protecció

L'accés a la seguretat i la protecció continua sent un dels impactes diferenciats més significatius en la vida de les dones i les nenes en contextos de conflicte o post-conflicte. L'anàlisi que farem en aquest estudi inclou l'impacte de diferents factors, així com el paper del sistema internacional i les institucions estatals i no estatals.

És fonamental connectar la seguretat amb la protecció física, la prevenció de la violència i l'accés a la justícia, mitjançant la garantia de sistemes legals justos i programes de suport a les víctimes i supervivents per promoure la seva plena participació en la societat. A aquest propòsit obeeix la resolució 66/290 de l'Assemblea General de les Nacions Unides, que defineix un concepte important sobre la seguretat humana amb què s'amplia el concepte tradicional de seguretat: «la seguretat humana és un enfocament que ajuda els Estats a determinar i superar les dificultats generalitzades i intersectorials que afecten la supervivència, els mitjans de subsistència i la dignitat dels seus ciutadans». Així mateix, en aquesta resolució s'exigeixen «respostes centrades en les persones, exhaustives, adaptades a cada context i orientades a la prevenció que reforcin la protecció i l'empoderament de totes les persones»⁶⁷.

⁶⁵ Mendia Azkue, I., & Guzmán Orellana, G. (2021). *En tierra ocupada: Memoria i resistencias de las dones en el Sáhara Occidental* (pp. 60-64). Instituto de Estudios sobre Desarrollo i Cooperación Internacional, Hegoa, Universidad del País Vasco. Recuperat de <https://publicaciones.hegoa.ehu.es/publications/348>

⁶⁶ Parlamento Europeo. (2022). *Resolución sobre el impacto de la guerra contra Ucrania en las dones* (2022/2633(RSP)). Recuperat de [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/2633\(RSP\)&l=fr](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/2633(RSP)&l=fr)

⁶⁷ Nacions Unides. (n.d.). *¿Qué es la seguridad humana?*. Fondo Fiduciario de las Naciones Unidas para la Seguridad Humana. Recuperat de <https://www.un.org/humansecurity/es/what-is-human-security/>

Així mateix, és important esmentar les quatre conferències mundials sobre la dona celebrades entre 1975 i 1995 a Ciutat de Mèxic (1975⁶⁸), Copenhague (1980⁶⁹), Nairobi (1985⁷⁰) i Beijing (1995⁷¹). A aquesta darrera conferència la va seguir una sèrie d'exàmens quinquennals en què les Nacions Unides van aconseguir posicionar la importància i la necessitat de l'agenda feminista i, especialment, posar en evidència les limitacions estructurals, polítiques i històriques que afectaven les dones i les nenes, de manera que va reforçar-se la necessitat d'una agenda mundial al voltant de les dones. Tots aquests assoliments són fruit de l'activisme de milers de dones i de les seves plataformes en diferents països, de la seva crida constant contra la violació dels drets de les dones i la desigualtat, així com de la seva demanda de mesures legals, polítiques i econòmiques per canviar la difícil situació de milions de dones arreu del món, especialment d'aquelles que es trobaven en contextos de conflicte.

Gràcies a aquesta acció col·lectiva i a les Nacions Unides s'ha aconseguit traçar l'Agenda de Dones, Pau i Seguretat –DPS–, que estableix un marc per a la inclusió de les dones en els processos de pau i seguretat internacional. Aquesta agenda sorgeix principalment de la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, adoptada l'octubre de l'any 2000⁷². L'oficina de l'ONU per a la Dona, a la revisió de les quatre Conferències Mundials, va declarar: "La transformació fonamental que es va produir a Pequín va ser l'adopció de l'enfocament de gènere, de manera que es va reconèixer que tota l'estructura de la societat i totes les relacions entre els homes i les dones a l'interior de l'estructura havien de ser revaluades"⁷³.

Va ser així com es va posar en evidència la necessitat d'una reestructuració de les lleis, de les institucions i de la societat mateixa per tal de garantir que els drets de les dones

⁶⁸ Nacions Unides. (n.d.). Conferències | dones e igualtat de gènere: *Primera Conferència Mundial del Año Internacional de la Dona, Ciudad de México (19 de junio al 2 de julio de 1975)*. Recuperat de <https://www.un.org/es/conferences/women/mexico-city1975>

⁶⁹ Nacions Unides. (n.d.). Conferències | dones e igualtat de gènere: *Segunda Conferència Mundial del Decenio de las Naciones Unidas para la Dona: Igualtat, Desenvolupament i Pau, Copenhague (14 a 30 de julio de 1980)*. Recuperat de <https://www.un.org/es/conferences/women/copenhague1980>

⁷⁰ Nacions Unides. (n.d.). Conferències | dones e igualtat de gènere: *Tercera Conferència Mundial para examinar i evaluar los logros del Decenio de las Naciones Unidas para la Dona: Igualtat, Desenvolupament i Pau, Nairobi (15 a 26 de julio de 1985)*. Recuperat de <https://www.un.org/es/conferences/women/nairobi1985>

⁷¹ Nacions Unides. (n.d.). Conferències | dones e igualtat de gènere: *Cuarta Conferència Mundial sobre la Dona, Beijing, China - Septiembre de 1995*. Recuperat de <https://www.un.org/es/conferences/women/beijing1995>

⁷² Consejo de Seguretat de las Naciones Unidas. (2000). *Resolución 1325 sobre dones, pau i seguretat (S/RES/1325)*. Nacions Unides.

⁷³ Nacions Unides. (n.d.). Conferències | dones e igualtat de gènere: *Cuarta Conferència Mundial sobre la Dona, Beijing, China - Septiembre de 1995*. Recuperat de <https://www.un.org/es/conferences/women/beijing1995>

ocupessin el lloc que els correspon i esquerdar els marcs normatius i estructurals que durant segles han comportat l'exposició de dones i nenes a riscos. De la mateixa manera, també assenyalen que en qüestions de guerra i conflicte els Estats han de respectar i implementar el DIH per protegir les dones i les nenes, que tal com s'ha evidenciat pateixen diferents tipus de violències.

A la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona a Pequín, a la Xina⁷⁴, es va aconseguir consolidar els acords polítics assolits en les tres conferències anteriors. Això va reforçar normativament i jurídicament els avenços sobre la igualtat de les dones i els homes que s'havien produït fins aleshores, tant en les lleis com en la narrativa de centenars de dones i plataformes que observen i defensen els drets de les dones, i va donar lloc a La Declaració i Plataforma d'Acció de Pequín en 1995⁷⁵, en què van fixar-se objectius estratègics i mesures pel progrés de les dones i l'assoliment de la igualtat de gènere en 12 esferes crucials.

Figura 3. 12 esferes crucials per assolir la igualtat de gènere:

Font: *Nacions Unides (n.d), La Declaració i Plataforma d'Acció de Pequín*⁵². (⁹⁷ *Nacions Unides (n.d), La Declaració i Plataforma d'Acció de Beijing*. <https://www.un.org/es/conferences/women/beijing1995>) Figura: Elaboració pròpia.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ *Nacions Unides. (1995). Plataforma de Acció de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona*. Recuperat de <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/violence.htm>

Al llarg dels anys, l'agenda de DPS s'ha ampliat amb resolucions addicionals que avancen basant-se en el marc normatiu establert per la R1325⁷⁶. Aquestes resolucions aborden temes crucials com la violència sexual en conflictes, el seu ús com a arma de guerra, el paper de les dones en la lluita contra el terrorisme i l'extremisme violent, i la necessitat d'augmentar els fons i crear mecanismes per a la implementació efectiva de la R1325⁷⁷. A més a més, amb la participació d'organitzacions de dones i activistes feministes que van incidir amb les seves anàlisis en l'adopció de la resolució 1325 per part del Consell de Seguretat de Nacions Unides (R1325),⁷⁸ es fa una crida als Estats membres de l'ONU a incorporar Plans d'Acció Nacionals (PNA) sobre les dones en relació amb la pau i la seguretat de cara a la planificació de polítiques i estructures, en relació amb la defensa, la política exterior, la justícia i la consolidació de la pau.

Segons dades del Programa Dones, Pau i Seguretat de la Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat (WILPF) "Peace Women"⁷⁹, fins al 2024 són 109 els països que s'han proposat avenços en la igualtat de gènere i el compliment dels drets humans, a través de l'adopció d'aquests Plans Nacionals d'Acció (PNA) en compliment de la RCSNU 1325 de l'Agenda Dones, Pau i Seguretat (DPS). Aquests plans, que fomenten la col·laboració entre els governs i la societat civil, es presenten a la següent gràfica.

⁷⁶ Consejo de Seguretat de las Naciones Unidas. (2000). *Resolución 1325 sobre dones, pau i seguretat (S/RES/1325)*. Naciones Unidas.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Consejo de Seguretat de las Naciones Unidas. (2000). *Resolución 1325 sobre dones, pau i seguretat (S/RES/1325)*. Naciones Unidas.

⁷⁹ Women's International League for Peace and Freedom (WILPF). (n.d.). *1325 Planes De Acció Nacional (PAN)*. Recuperat de <http://1325naps.peacewomen.org/>

Figura 4. 109 Els països han adoptat un Pla d'Acció Nacional sobre DPS (a maig de 2024)

Font: Extreta de "1325 Planes De Acció Nacional (PAN)," por Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), 2024⁸⁰.

En general, la gràfica anterior mostra que el 56% dels Estats membres de l'ONU, 109 països, han adoptat un Pla Nacional d'Acció (PNA). Així doncs, segons la informació registrada per cadascun dels països analitzats en el present estudi, Palestina, Sèrbia i Burkina Faso han desenvolupat dues PNA. Ucraïna, per part seva, va publicar el seu segon PNA per al període 2020-2025, després de finalitzar el primer PNA per al període 2016-2020. No obstant això, a finals de 2022, enmig de la invasió russa a gran escala, el Govern d'Ucraïna va iniciar una revisió del seu PNA per reflectir l'agenda DPS en la pràctica i aprendre d'iniciatives governamentals anteriors i de la societat civil, amb l'objectiu d'actualitzar i implementar millor el pla en el context canviant del conflicte.

Bòsnia i Hercegovina van adoptar un PNA per al període 2018-2022. Montenegro va adoptar el seu primer PNA el 2017 per al període 2017-2018. D'altra banda, Kosovo, encara que no està reconegut com a Estat membre de l'ONU, compta amb un PNA adoptat el 2014. Pel que fa a Colòmbia, no té un PNA registrat.

Al Sàhara Occidental la situació presenta majors desafiaments. A diferència de Palestina, no s'ha adoptat un Pla d'Acció Nacional formal. No obstant això, les dones sahrauís, a través d'organitzacions com la Unió Nacional de Dones Sahrauís, han exercit un paper

⁸⁰ Ibid.

actiu en la promoció de la pau i la seguretat. Aquestes organitzacions treballen per mitigar els efectes del conflicte i millorar els drets de les dones a la regió, segons l'Agency for Peacebuilding (2023).

Segons UN Women Arab States (2021), Palestina ha implementat Plans d'Acció Nacionals (PA) d'acord amb la RCSNU 1325, tant en el seu primer pla adoptat l'any 2016 com en el segon, per al període 2020-2024. Aquests plans s'han desenvolupat amb la col·laboració de diverses entitats governamentals i de la societat civil, incloent-hi el suport d'ONU Dones i el Govern de Noruega.

Això mostra un compromís amb la implementació de l'agenda DPS i la pretensió d'integrar la perspectiva de gènere en tots els nivells de planificació i política de seguretat, defensa i construcció de pau, d'acord amb els objectius de la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de l'ONU (Mujika Chao, 2021⁸¹). Tanmateix, malgrat els esforços del sistema internacional, i especialment de les organitzacions de dones i activistes, la implementació d'accions continua afrontant una falta de finançament i voluntat política que deixa buits en la protecció per a dones i nenes en països en conflicte. Tot i que s'han aconseguit alguns avenços globals, encara queda un llarg camí per arribar a complir el marc normatiu que garanteix la seguretat i pau de les dones en contextos de conflicte.

Així doncs, el treball realitzat a l'agenda DPS mostra la necessitat de continuar impulsant els assoliments aconseguits, ja que aquests poden servir de referència per als actors polítics i la societat civil als països inclosos en aquest estudi. No obstant això, la falta d'accions concretes per part dels governs locals en la implementació de polítiques públiques i la falta de finançament en relació amb l'Agenda de Dona, Pau i Seguretat (DPS), limita els avenços promoguts per Nacions Unides i l'activisme de dones, i dificulta l'eliminació de les barreres estructurals que obstaculitzen el ple accés als drets de les dones en aquests contextos.

Fins ara s'ha abordat com en els contextos de conflicte les dones i les nenes són víctimes de violacions, reclutament, segrest i ús com a eines de guerra. Aquestes violències, en creuar-se amb factors com les diferències ètniques, culturals o religioses, limiten el seu accés a la justícia i la protecció dels seus drets, i perpetuen la impunitat. El Dret Internacional estableix protecció tant per les dones civils com per les combatents. Les dones estan protegides contra els abusos de la part bel·ligerant i contra les hostilitats en general, i es procura que les normes subscrietes en el conflicte limitin els abusos i les

⁸¹ Mujika Chao, I. (2021). Veinte años de la agenda internacional sobre Dones, Pau i Seguretat (MPS). Revista CIDOB d'Afers Internacionals, (127), 15-38. <https://doi.org/10.24241/rci.2021.127.1.15>

protegeixin en contextos de guerra. La protecció que atorga el Dret Internacional amb relació a aquest aspecte es tractarà més endavant.

Accés a l'educació

L'educació i el desenvolupament de capacitats són drets humans essencials per a l'empoderament de les dones; ofereixen oportunitats d'adquirir coneixements i desenvolupar habilitats. A nivell mundial, s'ha aconseguit la paritat en educació primària i secundària, però les nenes més pobres, especialment en àrees rurals o marginades, continuen afrontant grans desigualtats. A l'informe "Els camins cap a la igualtat", d'ONU Dones i PNUD (2023)⁸², s'assenyala que a 87 de 174 països menys de la meitat de les dones majors de 25 anys han completat l'ensenyament secundari o superior. Les bretxes educatives entre les més riques i les més pobres han augmentat, particularment en l'educació secundària, cosa que representa limitacions en el progrés equitatiu⁸³.

Sumat a l'anterior, a l'informe se subratlla com la pandèmia del COVID-19 va intensificar aquestes desigualtats; el tancament d'escoles va augmentar les responsabilitats de cura assignades a les nenes i el risc de violència, i les va obligar a abandonar l'escola per a assumir rols de càrrega domèstica o generadors d'ingressos.

L'accés a l'educació s'agreuja per a dones i nenes que viuen a països o regions afectades per conflictes interns, per desplaçaments forçats, i fins i tot per escenaris de postconflicte, on l'accés a l'educació és més limitat a causa de les condicions i la falta d'infraestructures adequades. La població global de dones i nenes desplaçades forçosament ha aconseguit nivells rècord. Fins al 14 de juny de 2023, hi havia 35 milions de persones que, a tot el món, vivien com a refugiades, més del 50% d'elles pertanyen a l'Afganistan, la República Àrab Siriana i Ucraïna. La pobresa extrema de les dones s'ha situat en un 10% des de 2020. De continuar les tendències actuals, més de 351 milions de dones i nenes podrien continuar a la pobresa extrema d'aquí a 2030 (8,2%)⁸⁴.

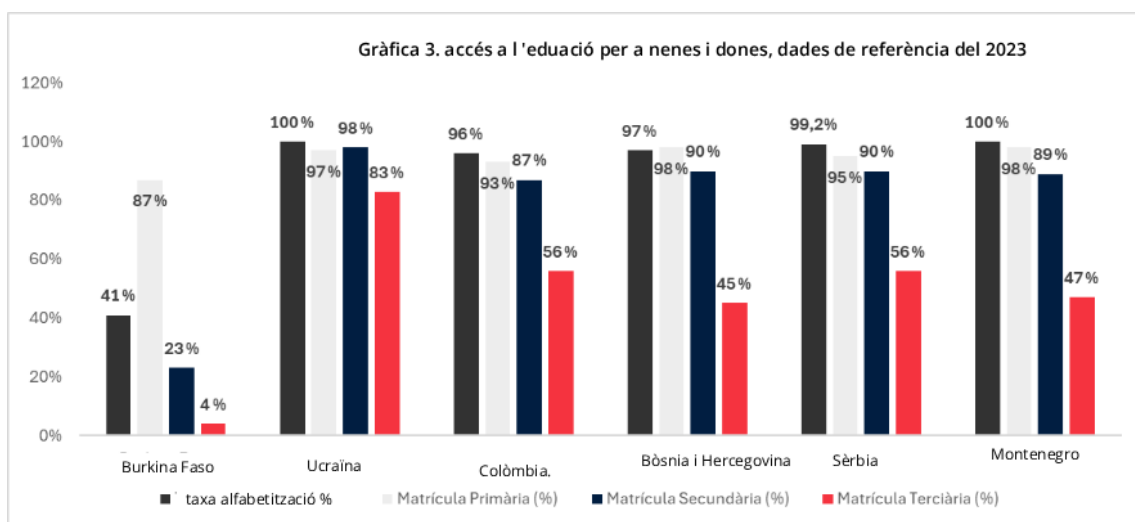
⁸² ONU dones & Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2023). "Los caminos hacia la igualdad: Índices gemelos sobre empoderamiento de las mujeres e igualdad de género".

⁸³ ONU dones & Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2023). "Los caminos hacia la igualdad: Índices gemelos sobre empoderamiento de las mujeres e igualdad de género".

⁸⁴ ONU-Dones i DAES. 2025. El progrés en el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible: Panorama de gènere 2025. Nova York: ONU-Dones i DAES. © ONU-Dones i Divisió d'Estadística del Departament d'Assumptes Econòmics i Socials de les Nacions Unides.

A continuació, la taula següent mostra les bretxes educatives de les dones en països en conflicte o postconflicte, i destaca com les desigualtats en l'educació continuen dibuixant bretxes pel que fa a la vulnerabilitat i la violència contra la dona en aquests contextos. També mostra que Kosovo, Palestina i el Sàhara Occidental no compten amb dades disponibles, la qual cosa evidencia la falta d'informació en aquests territoris. Tot i que hi ha avenços, les desigualtats de gènere segueixen sent un repte, especialment a l'Àfrica i a l'Amèrica Llatina.

Figura 5. Accés a l'educació per a nenes i dones, dades de referència del 2023

Font de dades: World Economic Forum. (2023).⁶⁶ *Global Gender Gap Report 2023: Insight Report*. <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023>. Gràfica elaboració pròpia.

Els índexs de paritat d'alfabetització presenten variacions que afecten la capacitat de les dones per escapar de situacions de violència. A Burkina Faso, per exemple, on la taxa d'alfabetització és del 41%, moltes dones no tenen l'educació necessària per accedir a informació i recursos sobre drets i protecció contra la violència de gènere. En contrast, els altres països referits a la gràfica, amb una alfabetització superior al 96%, mostren que l'accés a l'educació pot empoderar les dones, en la mesura que els proporciona eines per resistir i denunciar la violència.

Aquestes dades revelen que, malgrat els avenços notables en la matrícula educativa de dones, les xifres en els nivells secundari i terciari experimenten barreres persistents. Els conflictes, les condicions econòmiques i les normes culturals segueixen plantejant reptes per l'equitat educativa en aquestes regions. És fonamental implementar polítiques i programes específics per millorar l'accés i la qualitat educativa per les dones en el sud global i als països en desenvolupament.

L'educació de les nenes no només és crucial pel seu desenvolupament personal, sinó també pel progrés de les seves comunitats i països. Encara que en alguns casos les xifres d'accés a l'educació poden suggerir que aquest aspecte està sota control, és crucial anar més enllà. No n'hi ha prou amb augmentar la cobertura; és necessari millorar la qualitat de l'educació. Si el sistema educatiu reproduïx patrons patriarcals o no incorpora un enfocament de drets de les dones, les nenes no estaran en condicions de contribuir plenament a la pau i al desenvolupament sostenible en les seves comunitats.

En aquesta direcció, UNGEI (2017)⁸⁵ emet una sèrie de recomanacions que pretenen guiar els responsables de polítiques, professionals i investigadors en la implementació de programes efectius que puguin superar aquestes barreres i promoure la igualtat de gènere en l'educació, i que posen de relleu la urgència d'una major inversió en l'educació de les nenes en contextos afectats per conflictes, alineada amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) 4 (educació de qualitat), 5 (igualtat de gènere) i 16 (pau, justícia i institucions sòlides). Les recomanacions se centren en diverses àrees temàtiques, com ara invertir en recerca, millorar el monitoratge amb dades desagregades i avaluar resultats relacionats amb el gènere. També es destaca la importància de la col·laboració multisectorial entre educació, salut i protecció social, amb la incorporació de l'anàlisi de gènere en plans educatius i humanitaris i amb la promoció de la participació comunitària i la transformació de normes culturals. Es recomana també implementar estratègies flexibles, prevenir la violència de gènere, capacitar docents i establir mecanismes de protecció en situacions d'emergència. Així mateix, s'insta a enfortir els sistemes de gestió del coneixement per compartir bones pràctiques i millorar l'eficàcia dels programes. Finalment, un altre punt a destacar és el de la promoció de la col·laboració global entre actors, organismes i governs per garantir accions coordinades.

Per altra banda, s'estima que a la dècada de 1990 aproximadament 100,000 nenes van participar directament en conflictes en almenys 39 països al voltant del món⁸⁶. L'Assemblea General de les Nacions Unides, en l'informe titulat "*Repercussions dels conflictes armats sobre els nens*" (A/51/306, 1996)⁸⁷, subratlla la importància de l'educació pels nens i nenes en temps de conflicte. L'informe ofereix recomanacions per promoure el benestar psicosocial dels menors, i destaca els riscos que afronta l'educació en aquests contextos, com la destrucció d'infraestructures, la desorganització i la falta de recursos.

⁸⁵ UNGEI, "Addressing Threats to Girls' Education in Contexts Affected by Armed Conflict," *Policy Note*, octubre 2017.

⁸⁶ McKay, S. & Mazurana, D. (2000). *Girls in Militaries, Paramilitaries, and Armed Opposition Groups*. Retrieved from: <http://www.waraffectedchildren.gc.ca/girls-en.asp>

⁸⁷ **Asamblea General de las Naciones Unidas**, *Repercusiones de los conflictos armados sobre los niños*, A/51/306, 1996.

Destaca també oportunitats i estratègies de recuperació, com l'ús de sistemes flexibles d'ensenyament a distància i la importància de mantenir activitats educatives fins i tot en escenaris de conflicte i d'emergències humanitàries, per garantir l'estabilitat i normalitat en les vides dels nens⁸⁸. A propòsit dels nens, Machel (1996) emfasitza en el numeral 186 de l'informe que *"En temps de guerra les escoles serveixen d'objectius, la qual cosa es deu en part a la seva gran visibilitat (...). Als països afectats per un conflicte, la destrucció de les infraestructures del sector de l'educació representa un dels majors retrocessos en matèria de desenvolupament"*⁸⁹. La prevenció d'experiències traumàtiques es facilita mitjançant activitats comunitàries com l'educació, els jocs i l'esport, que involucren la cultura local i les xarxes comunitàries. L'educació no només proporciona estabilitat, sinó que és essencial benestar psicosocial i per garantir una reintegració efectiva⁹⁰.

És vital continuar promovent polítiques i programes específics que millorin l'accés i la qualitat de l'educació per les dones, alineats amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible 4 (educació de qualitat), 5 (igualtat de gènere) i 16 (pau, justícia i institucions sòlides). Només a través d'un esforç global coordinat i una major inversió en l'educació de les nenes es podran superar les barreres i promoure la igualtat de gènere en contextos afectats per conflictes.

Accés a la salut

A l'estudi del CICR sobre l'impacte del conflicte armat en les dones, elaborat pel Comitè Internacional de la Creu Roja i Lindsey, C. (2001)⁹¹, es destaca que durant els conflictes armats els sistemes de salut es veuen desbordats. L'escassetat de subministraments mèdics i de personal, l'accés limitat a serveis de salut reproductiva i l'augment de complicacions relacionades amb l'embaràs a causa de la falta d'assistència adequada afecten greument les dones i les nenes⁹².

Les dones i les nenes en contextos de conflicte sovint afronten barreres culturals per accedir a l'atenció mèdica. La salut reproductiva de les dones es veu particularment afectada, ja que l'atenció en aquest àmbit és crucial i inclou la maternitat segura, la

⁸⁸ Ibid., pp. 56-65

⁸⁹ Ibid., numeral 186, p.60.

⁹⁰ Ibid., numeral 183, p.59.

⁹¹ Lindsey, C., Gillard, E.-C., Jäggi, B., & Kämpf, M. (2001). Women facing war. International Committee of the Red Cross.

⁹² Ibid., p.10.

protecció contra la violència sexual, la planificació familiar, la prevenció i el tractament de malalties de transmissió sexual i l'atenció obstètrica d'emergència⁹³.

Així mateix, l'estudi exposa que els conflictes també agreugen la situació de la salut pública: incrementen la incidència de malalties transmissibles i el risc d'epidèmies i problemes nutricionals, la qual cosa afecta de manera desproporcionada a dones i nenes, durant l'embaràs i el part (que són causes de mort i discapacitat entre les dones en zones de conflicte), principalment a causa de la falta d'accés a cures mèdiques adequades (Lindsey, 2001)⁹⁴.

El Fons de Població de les Nacions Unides (FPNU, 2023)⁹⁵ va estimar que l'any 2024 6,1 milions de dones embarassades necessitaran ajuda humanitària urgent, mentre que 84 milions de dones i nenes estaran en risc de sofrir violència de gènere i requeriran mesures preventives i serveis de suport⁹⁶. L'any 2021, 35 milions de dones en edat reproductiva, incloses 4,8 milions de dones embarassades, van necessitar assistència humanitària a causa de conflictes i desastres naturals⁹⁷.

En aquesta mateixa línia, el Comitè Internacional de la Creu Roja, des d'una anàlisi elaborada per Xie (2024) –analista d'Assumptes Humanitaris, Metges Sense Fronteres (MSF)⁹⁸– va assenyalar que les necessitats de salut i drets sexuals i reproductius (SDSR) són essencials en contextos humanitaris, com ara conflictes armats i desastres naturals. I aquestes necessitats inclouen serveis com la salut materna i infantil, la salut menstrual, la planificació familiar, l'avortament segur, la prevenció i tractament del VIH i altres infeccions de transmissió sexual (ITS), així com l'atenció per a la violència sexual i de gènere.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ ¹²² Lindsey, C., Gillard, E.-C., Jäggi, B., & Kämpf, M. (2001). Women facing war. International Committee of the Red Cross.

⁹⁵ Fondo de Población de las Naciones Unidas (UNFPA), "El organismo de las Naciones Unidas encargado de la salud sexual i reproductiva lanza un llamamiento humanitario para movilizar 1.200 millones de USD en respuesta a las crisis que destruyen la salud i los drets de las dones i nenes", < <https://www.unfpa.org/es/press/el-organismo-de-las-naciones-unidas-encargado-de-la-salud-sexual-y-reproductiva-lanza-un> > (UNFPA 2023), s.p.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid., s.p.

⁹⁸ Xie, Peixuan, "The transformative potentials of SRHR in humanitarian assistance: a feminist inquiry", *International Committee of the Red Cross (ICRC) Humanitarian Law & Policy Blog*, 2024, s.p.<<https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2024/04/18/what-are-the-transformative-potentials-of-sexual-and-reproductive-health-and-rights-in-humanitarian-assistance-a-feminist-inquiry/>

Xie (2024) destaca que, encara que les SDRS són crucials en emergències, sovint no reben suficient atenció en l'acció humanitària⁹⁹. No obstant això, l'adopció de mètodes feministes en l'assistència humanitària podria abordar dinàmiques de poder i la falta de SDRS, així com promoure la seguretat humana, la inclusió i l'autonomia corporal i, fins i tot, a través dels programes de salut, empoderar les persones mitjançant el canvi de la narrativa de victimització passiva a una d'autonomia i empoderament.

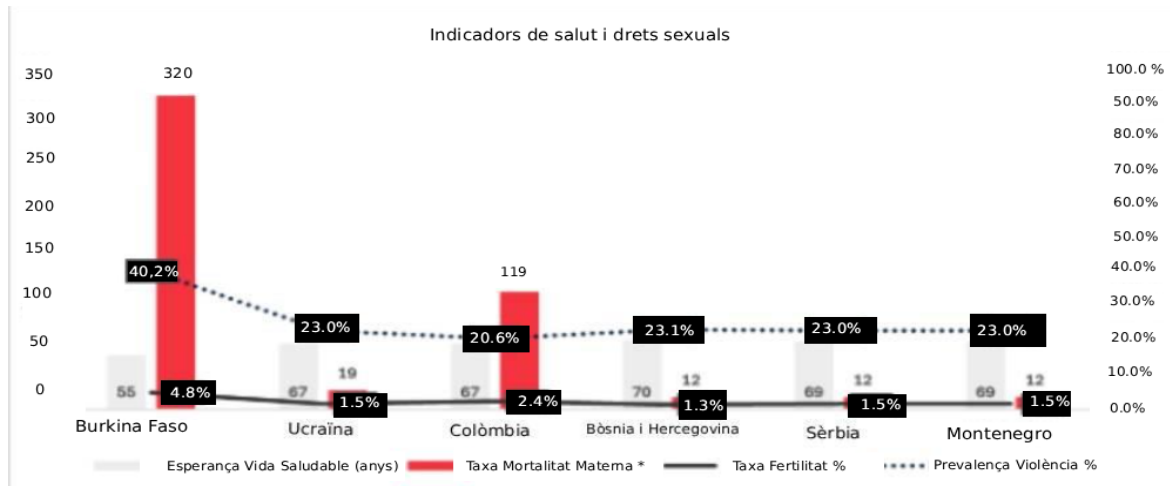
A continuació, es presenten alguns indicadors que emmarquen les necessitats de l'accés a la salut i drets sexuals i reproductius (SDRS) integrals i amb enfocament de gènere, a partir de dades sobre Burkina Faso, Ucraïna, Colòmbia, Bòsnia i Hercegovina, Sèrbia i Montenegro referides en el "*Global Gender Gap Report 2023* del World Economic Forum"¹⁰⁰. En aquest informe de 146 països no s'evidencien dades precises sobre Kosovo, Palestina i Sàhara Occidental, on els conflictes i desplaçaments compliquen el procés de recollida de dades, la qual cosa alerta sobre el desconeixement de la vulnerabilitat patida per les dones i les nenes en aquests territoris.

A la següent taula es comparen indicadors clau de salut, incloent-hi l'esperança de vida saludable, la mortalitat materna i la taxa de fertilitat en diversos països en conflicte i postconflicte, i es destaquen les disparitats i reptes en la salut de dones; mitjançant aquests indicadors es requereixen enfocaments específics per millorar les seves condicions.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ World Economic Forum. (2023). *Global Gender Gap Report 2023: Insight Report* <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023>

Figura 6. Indicadors de salut. Accés a la salut i drets sexuals i reproductius (SDSR) integrals i amb enfoc de gènere.

Font: World Economic Forum (2023)⁹⁰. Gràfica de creació pròpia.

Així doncs, encara que hi ha diferències, la violència de gènere és un problema persistent i preocupant en tots aquests països, i es requereixen esforços continus per abordar-lo i reduir-ne l'impacte en la vida de les dones.

En aquests països, els reptes en els serveis de salut essencials manifesten la necessitat urgent d'enfocaments específics per millorar les condicions de salut en contextos de conflicte i postconflicte i garantir la protecció i l'accés als drets de salut de dones i nenes.

En aquest context, es ressalta que la integració de les organitzacions feministes en l'assistència humanitària pot continuar mobilitzant les dinàmiques de poder i millorar la inclusió i autonomia. A més, crear xarxes de suport comunitàries és essencial per afrontar la violència de gènere. Aquestes accions són essencials per superar les barreres culturals i estructurals i millorar les condicions de salut i els drets de les dones en situacions d'emergència. Abordar l'accés a la salut ha de considerar-se un dels impactes diferenciats més importants a tractar.

La International "Federation Of Gynecology and obstètrics" (FIGO), present en 139 països, alerta sobre els imminents riscos que l'embaràs i el part presenten en tot moment en les dones en marcs de violència o conflictes i desplaçaments forçats, la qual cosa planteja riscos extrems per les embarassades a causa de la falta d'accés a serveis mèdics, que

exacerba dràsticament els riscos de mortalitat o de lesió materna i infantil¹⁰¹. Per aquesta raó, crida a respectar el dret humà a la vida, a la salut (física, mental, reproductiva i sexual) i al benestar de les dones. Així mateix, planteja la necessitat de respectar el personal mèdic i assistencial de salut en situacions de conflicte, en el marc del DIH, per la importància d'atendre el dret a la salut, especialment de les dones¹⁰².

D'altra banda, l'informe "Protect the Promise" de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF), de l'any 2022¹⁰³, revela una deterioració significativa en la salut de dones, nens i nenes a nivell global. Les principals causes identificades inclouen els conflictes, la pandèmia de COVID-19 i el canvi climàtic, que han tingut un impacte devastador en les vides d'aquests grups vulnerables.

A l'informe de l'OMS i UNICEF (2022)¹⁰⁴ s'assenyala una regressió significativa en la majoria dels indicadors clau del benestar infantil i en diversos dels ODS. Des de l'últim informe, elaborat l'any 2020, s'ha observat un augment en la inseguretat alimentària, la fam, el matrimoni infantil, la violència domèstica i els nivells de depressió i ansietat entre adolescents.

L'atenció a la salut en contextos de conflicte armat i postconflicte és fonamental per mitigar l'impacte que aquests escenaris tenen directament en les dones i les nenes. Garantir l'accés a serveis de salut adequats no només proporciona una resposta immediata a necessitats urgents, sinó que també facilita la recuperació i l'estabilitat a llarg termini de les dones afectades i de la societat mateixa.

Adicionalment, l'escassetat de subministraments mèdics, la falta de personal i l'accés limitat a serveis de salut reproductiva durant els conflictes demarquen la urgent necessitat d'intervencions per part de la comunitat internacional en aquestes àrees de conflicte.

¹⁰¹ International Federation of Gynecology and Obstetrics (FIGO), "La protección de la salud i los drets de las dones, las nenas i los recién nacidos durante los conflictos i las crisis", *FIGO Statement*, 2023, s.p. < <https://www.figo.org/es/recursos/declaraciones-de-figo/proteccion-de-la-salud-y-los-drets-de-las-dones-ni%20as-y-reci%C3%A9n-nacidos-durante-los-conflictos-y-las-crisis> >

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ World Health Organization and United Nations Children's Fund (UNICEF), *Protect the Promise: 2022 Progress Report on the Every Woman Every Child Global Strategy for Women's, Children's, and Adolescents' Health (2016–2030)*, Geneva: World Health Organization and UNICEF, 2022. < <https://www.who.int/publications/i/item/9789240060104> >

¹⁰⁴ Ibid.

“Hi ha una crisi d'inequitat que se suma a una sèrie d'amenaques combinades que són cada vegada més greus. En un món en el qual moren massa nens, adolescents i dones, cal centrar-se urgentment en l'equitat, l'empoderament i l'accés”, va dir la Sra. Kersti Kaljulaid, defensora mundial de Totes les dones, tots els nens i Presidenta de la República d'Estònia entre 2016 i 2021¹⁰⁵.

C) Riscos persistents

Fins ara, s'han abordat les causes estructurals de la violència de gènere, que han marcat cruament la realitat de milions de dones al món. Dins d'aquests patrons estructurals, tenim principalment les estructures patriarcal manifestades, les normes socials i culturals, les institucions legals i polítiques i les pràctiques econòmiques que reforcen la subordinació femenina en els diferents escenaris de la vida pública i privada.

En concordança, s'exposaran els riscos persistents, relacionats amb (i) Salut Sexual i Reproductiva, (ii) Salut Mental i impactes psicològics i (iii) Participació Econòmica i Social. Aquests riscos associats amb la violència de gènere, durant i després dels conflictes armats, no només s'incrementen, sinó que introdueixen noves vulnerabilitats que comporten algunes vegades cicles demolidors de discriminació i marginació a causa de la violència de gènere. Comprendre aquestes realitats és fonamental per a desenvolupar polítiques i programes que abordin les arrels de la violència contra la dona i promoguin la igualtat i la justícia.

En el cas de Colòmbia, la persistència de les violències basades en gènere continua sent un obstacle per la construcció de la pau territorial, raó per la qual la Fundació Idees Per a la Pau -FIP- i el International Development Research Center -*CIRD, han apostat per establir eines tècniques i de política, paral·leles a l'enfortiment comunitari, per incidir en la transició de la pau a Colòmbia. María Victoria Llorente, directora executiva de la FIP, assegura a l'informe “Violències de gènere en la transició: llegats del conflicte i desafiaments per a la pau” que durant la implementació de l'Acord de Pau les violències de gènere i l'impacte humanitari s'han incrementat en diverses regions, a causa del control i disputa dels grups armats il·legals (Fundació Idees per a la Pau & International Development Research Center, 2019)¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Fundació Idees per la Pau (FIP) & International Development Research Center (IDRC). (2019). *Las violencias de gènere en la transición: legados del conflicto armado i desafíos para la paz*.

Si bé com en altres processos de pau en el món es dona una disminució notable de la violència vinculada a la confrontació armada, lamentablement persisteixen les amenaces i riscos que afecten a les dones i la població LGBTI (Fundació Idees per a la Pau & International Development Research Center, 2019)¹⁰⁷.

En el mateix informe, la FIP (2019), en la seva revisió sobre el cas de Colòmbia davant l'acord de pau, assenyala que les condicions de seguretat de les dones i la població LGBTI han de ser enteses en el marc de les fragilitats locals i socials, així com de les condicions econòmiques i institucionals posteriors al conflicte armat. No obstant això, la confrontació armada, l'existència de diferents ordres (legals i il·legals) i patrons persistents de discriminació, així com l'ús i justificació de les violències basades en gènere, persisteixen en els territoris.

Per tant, s'evidencia un llegat d'injustícia i gestió de conflictes caracteritzat per la confrontació i la violència. En aquest context, el patró de poder basat en la dominació de la dona, utilitzada com a botí de guerra o subjecta a violència econòmica, reproduïx estereotips perpetuats durant el conflicte.

L'informe d'Amnistia Internacional titulat "From paper to practice: Kosovo must keep its commitments to domestic violence survivors" descriu les diverses barreres a què han d'enfrontar-se les dones i les nenes supervivents de violència de gènere per obtenir protecció i accedir a la justícia i a ajudes. L'organització ha fet juntament amb altres organitzacions una crida a les autoritats de Kosovo per intensificar els seus esforços per combatre aquesta violència i assegurar la protecció dels drets de les supervivents i abordar els seus problemes prioritaris. És fonamental que les decisions que afectin les supervivents es prenguin comptant amb la seva participació.

El 2022, a Kosovo es van reportar 2,764 casos de violència domèstica. El 81% de les víctimes van ser dones i nenes¹¹¹ (156 Ibid.). Aquesta xifra representa un augment en comparació amb anys anteriors i posa en relleu la gravetat del problema. No obstant això, l'informe subratlla que molts casos no es denuncien a causa de la desconfiança en les institucions estatals, la dependència econòmica i les pressions socials.

Les supervivents de violència de gènere a Kosovo afronten nombroses dificultats, com la falta d'informació sobre els serveis disponibles, el maltractament per part de la policia i la insuficiència dels serveis de suport. A més, moltes dones depenen econòmicament de

¹⁰⁷ Ibid.

les seves famílies o parelles, la qual cosa complica encara més la seva capacitat per a abandonar relacions abusives.

Aquest informe, juntament amb el de FIP a Colòmbia, alerten sobre la necessitat d'un enfocament més centrat en les supervivents, que inclogui la seva participació en la presa de decisions i la implementació de polítiques que ofereixin suport a llarg termini. Això és crucial, atès que l'accés de les dones a la participació en escenaris de presa de decisions en el postconflicte, així com l'accés a l'educació i el restabliment de drets econòmics, són factors que impulsen processos transformadors. En cas contrari, els fenòmens de postconflicte esmentats seguiran afectant les dones.

En el resum executiu de l'informe "La Dona, l'Empresa i el Dret" del Banc Mundial (2024)¹⁰⁸ s'esmenta que la bretxa de gènere global en les oportunitats econòmiques de les dones és molt més gran del que s'estimava. Malgrat els avenços substancials dels països de tot el món en la promulgació de lleis destinades a oferir igualtat d'oportunitats a les dones, la meitat de la humanitat (3900 milions de dones) s'enfronta a obstacles legals que afecten la seva participació econòmica (Banco Mundial, 2024)¹⁰⁹.

A continuació es presenten dades relacionades amb els països objecte de l'estudi, prenent com a referència les dades de l'informe del Banc Mundial (2024). Les dades evidencien bretxes en l'aplicació dels marcs legals i en l'efectivitat en l'accés als drets de les dones¹¹⁰. Aquestes desigualtats en els marcs legals i els marcs de suport afecten significativament la implementació dels drets de les dones i les nenes. Quan un país té un marc legal sòlid però un marc de suport feble, les lleis que protegeixen les dones i les nenes no s'apliquen de manera efectiva, la qual cosa exposa les dones a riscos com la violència de gènere i la discriminació:

¹⁰⁸ Banco Mundial. (2024). *La Dona, la Empresa i el Dret 2024: Resumen Ejecutivo*. Washington, DC: Banco Mundial. Banco Mundial, Washington, DC. Licencia: Creative Commons de Reconocimiento CC BY 3.0 IGO. <<https://wbl.worldbank.org/es/wbl>

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid., pp. 16-24

Taula 1. Escletxa de gènere que accentua els riscos persistents per a les dones en països seleccionats.

País	Puntuació marcs legals	Puntuació marcs de suport	Anàlisi
Burkina Faso	82.5	20.8	Puntuació Alta, ha implementat marcs legals sòlids per la protecció dels drets de les dones, però la seva puntuació és baixa en marcs de suport; encara que hi ha lleis, la implementació és molt feble.
Ucraïna	85.0	50.0	Puntuació Alta en marcs legals, amb un marc de suport mitjà, la qual cosa indica que, encara que les lleis són sòlides, el suport institucional necessita millores per a una millor implementació.
Colòmbia	84.4	63.3	Puntuació Alta en tots dos marcs, legal i de suport, la qual cosa suggereix un entorn relativament estable per la protecció dels drets de les dones i la seva implementació, però ha de continuar treballant per millorar la implementació dels marcs legals.
Bòsnia i Hercegovina	85.0	47.5	Puntuació Alta en marcs legals, però amb un marc de suport mitjà que limita l'aplicació efectiva de les lleis.
Kosovo	91.9	51.7	Puntuació Molt alta en marcs legals, però amb un suport institucional mitjà, la qual cosa indica que, encara que les lleis són sòlides, la implementació podria millorar.
Montenegro	85.0	50.8	Puntuació Alta en marcs legals, amb un marc de suport mitjà, la qual cosa indica que, encara que les lleis estan ben establertes, la implementació no està totalment alineada.
Sèrbia	93.8	56.7	Puntuació Molt alta en marcs legals, amb un suport mig-alt, la qual cosa suggereix que la implementació de les lleis és raonablement eficaç, si bé encara amb marge de millora.

Palestina (Ribera Occidental i Gaza)	26.3	20.8	Baixa en tots dos marcs, la qual cosa reflecteix una gran falta de protecció per les dones i serioses deficiències en la implementació de qualsevol protecció existent.
Sàhara Occidental	-	-	Encara que a l'informe no es presenten dades específiques sobre el Sàhara Occidental, es destaca que les regions de l'Àfrica del Nord, l'Orient Mitjà i l'Àfrica Subsahariana segueixen afrontant grans bretxes en termes d'igualtat de gènere, especialment en àrees com la protecció contra la violència de gènere, l'accés a la justícia i les oportunitats econòmiques. L'Àfrica del Nord s'esmenta com una regió que ha mostrat certes millores, però segueix endarrerida en comparació amb altres parts del món pel que fa als drets de les dones

Font de dades: Banc Mundial. (2024). La Dona, l'Empresa i el Dret 2024: Resum Executiu. Washington, DC: Banc Mundial Taula d'elaboració pròpia.

Tal com es pot veure a partir de les dades anteriors, encara que molts països tenen marcs legals sòlids per la protecció de les dones, existeixen bretxes importants en els marcs de suport per implementar les lleis de manera efectiva. A Burkina Faso i Palestina (Ribera Occidental i Gaza) els marcs de suport són extremadament baixos, la qual cosa deixa a les dones sense accés real a protecció. De la mateixa manera, Bòsnia i Hercegovina també presenta febleses en el suport institucional.

D'altra banda, països com Ucraïna, Montenegro, Sèrbia i Colòmbia, amb puntuacions altes en marcs legals i mitjanes o altes en els marcs de suport, encara tenen marge de millora en la implementació perquè les lleis es tradueixin en protecció tangible.

La falta de dades sobre el Sàhara Occidental impedeix avaluar eficaçment els marcs legals i de suport, la qual cosa dificulta la identificació de bretxes i riscos i perpetua la vulnerabilitat de les dones, atès que impedeix la implementació de polítiques de protecció efectives.

Salut Sexual i Reproductiva

Segons l'informe de Nacions Unides (2006)¹¹¹, "Durant els conflictes armats, les dones experimenten totes les formes de violència física, sexual i psicològica, comeses per actors estatals i no estatals. Aquestes formes comprenen homicidis – premeditats o no –, tortures i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, raptos, mutilacions i desfiguracions, reclutament forçat de dones combatents, violacions, esclavitud sexual, explotació sexual, desaparicions involuntàries, presons arbitràries, matrimonis forçats, prostitució forçada, avortaments forçats, embarassos forçats i esterilització compulsiva"¹¹².

L'organització MSF¹¹³ assenyala que el limitat accés a Serveis Mèdics, agreujat per la inseguretat i les llargues distàncies als centres mèdics, juntament amb els alts costos de transport i serveis, dificulta enormement l'accés de les dones a l'atenció sanitària. Alerta, a més, que l'impacte del conflicte en la Salut de les Dones és evident, atès que afronten problemes com la desnutrició, la hipertensió i la fatiga durant l'embaràs, així com l'exposició a ITS, embarassos no desitjats i complicacions durant l'embaràs i el part, que són comuns en un entorn on l'assistència sanitària és limitada¹¹⁴.

A més dels reptes esmentats, moltes dones i nenes queden atrapades en circuits de tràfic i explotació sexual, situacions que sovint persisteixen després del conflicte. En alguns casos aquestes xarxes intensifiquen la situació de vulnerabilitat de les víctimes i perpetuen el cicle de violència, la qual cosa dificulta la recuperació de les dones caigudes en aquestes xarxes i la restitució dels seus drets fonamentals. Això reflecteix la urgència d'implementar intervencions integrals i sostenibles que ofereixin protecció i empoderament a les supervivents.

Salut Mental i Impactes Psicològics

El funcionament social i la salut mental de les dones víctimes d'abusos es veu sovint deteriorat. Així mateix, tenen més probabilitats de recórrer al consum d'alcohol i drogues,

¹¹¹ Nacions Unides. (2006). Estudio a fondo sobre todas las formas de violencia contra la dona: Informe del Secretario General. Asamblea General, sexagésimo primer período de sesiones, Documento A/61/122/Add.

¹¹² Ibid., B.4, párrafo 143, p. 51

¹¹³ Médicos Sin Fronteras. (2023, junio 28). La falta de servicios de salud sexual i reproductiva agrava la difícil situación de las dones. Médicos Sin Fronteras. <https://www.msf.es/noticia/la-falta-servicios-salud-sexual-y-reproductiva-agrava-la-dificil-situacion-las-dones>

¹¹⁴ Ibid., s.p

de desenvolupar disfuncions sexuals, d'intentar suïcidar-se, de sofrir d'estrès posttraumàtic i de patir trastorns en el sistema nerviós central¹¹⁵.

En conflictes armats, moltes dones i nenes afronten serioses seqüeles de salut mental, com ara l'ansietat, la depressió i el trastorn d'estrès posttraumàtic (TEPT). Estébanez (2012)¹¹⁶ destaca que aquestes condicions s'agreugen quan les dones escolten els relats d'altres víctimes o presenciïn directament l'horror dels conflictes. A més, en algunes cultures és socialment inacceptable que una dona parli de certs problemes amb metges homes, la qual cosa dificulta encara més l'accés a una atenció adequada. Aquestes experiències traumàtiques, juntament amb la manca de suport especialitzat, augmenten la vulnerabilitat psicològica de les dones en aquests entorns¹¹⁷. Les violacions durant la guerra han estat un fet generalitzat durant segles, però només recentment han estat reconegudes com una important qüestió de drets humans. L'obtenció de dades fiables sobre l'extensió de la violència sexual en les guerres i les crisis humanitàries és particularment difícil precisament a causa de les circumstàncies caòtiques i dels constants moviments de població, així com per motius de seguretat. Moltes dones es resisteixen a revelar les violacions, encara que sigui per buscar suport o obtenir justícia, ja sigui per temor a noves represàlies o per l'estigma associat a la violència sexual.

Participació Econòmica i Social

Les desigualtats econòmiques que afecten les dones i la discriminació contra la dona en esferes com ara l'ocupació, els ingressos, l'accés a altres recursos econòmics i la falta d'independència econòmica redueixen la capacitat de les dones per actuar i prendre decisions, alhora que augmenten la seva exposició a la violència¹¹⁸.

¹¹⁵ Naciones Unidas. (2006). Estudio a fondo sobre todas las formas de violencia contra la dona: Informe del Secretario General. Asamblea General, sexagésimo primer período de sesiones, Documento A/61/122/Add.1, C.1, párrafo 143, p. 55

¹¹⁶ Estébanez Estébanez, P. (2012). *La dona en conflictos armados i guerras*. En El papel de la dona i el gènere en los conflictos *Cuadernos de Estrategia*, N.º 157, pp. 263-302

¹¹⁷ Ibid., 297-298

¹¹⁸ Naciones Unidas. (2006). Estudio a fondo sobre todas las formas de violencia contra la dona: Informe del Secretario General. Asamblea General, sexagésimo primer período de sesiones, Documento A/61/122/Add.1, B.3, párrafo 143, p.36

La violència en els conflictes armats també limita la participació econòmica i social de les dones. Les dones desplaçades o refugiades sovint afronten barreres addicionals per accedir a oportunitats econòmiques i educatives.

Les dones en zones de conflicte solen haver d'assumir rols econòmics i socials addicionals per l'absència d'homes units a les forces armades o desplaçats. La falta d'autonomia econòmica, a causa de la desigualtat en l'accés a terres, propietats, herències i a una remuneració justa, augmenta la seva vulnerabilitat. A propòsit d'aquesta qüestió, Estébanez (2012) afirma que "Les oportunitats econòmiques i laborals desiguals en detriment de les dones són un factor primordial que perpetua la seva permanència en situacions de violència, explotació i abús"¹¹⁹.

D'aquesta manera, les bretxes en les oportunitats econòmiques de les dones i les nenes estan directament relacionades amb les bretxes en l'accés a seguretat i protecció, especialment en contextos de conflicte i postconflicte, atès que la violència de gènere persisteix a causa d'estructures patriarcals i normes culturals que agreugen els riscos per a la salut i obstaculitzen la participació social i econòmica de les dones. Adoptar un enfocament centrat en les dones i les nenes supervivents és indispensable, així com incrementar els recursos, els refugis i el finançament per a serveis com la salut sexual i reproductiva. De la mateixa manera, cal implementar polítiques inclusives que abordin la violència i promoguin la igualtat i l'empoderament durant els processos de reconstrucció.

2.2. Gènere i DIH

2.2.1. El Dret Internacional Humanitari i la protecció de la dona en context de conflicte

El Dret Internacional Humanitari és un conjunt de normes amb la finalitat de protegir les víctimes d'un conflicte armat i limitar-ne les conseqüències humanitàries. Concretament, protegeix les persones que no participin en les hostilitats, que hagin deixat de participar-hi o que hagin caigut en poder de l'adversari, i s'aplica durant els conflictes armats tant internacionals com no internacionals. Té com a objectiu donar una resposta més eficaç davant actes de violència injustificada per necessitats militars, mitjançant l'establiment de límits a aquestes conductes.

¹¹⁹ Estébanez Estébanez, P. (2012). *La dona en conflictes armats i guerres*. En *El paper de la dona i el gènere en los conflictes Cuadernos de Estrategia*, N.º 157, pp. 282-283

El DIH es basa en nombrosos tractats, particularment en els quatre Convenis de Ginebra 1949 i els seus Protocols addicionals de 1977, així com en el dret consuetudinari internacional (dret que té com a font la costum i que ha estat reconegut pels Estats) i en els principis generals del dret. Algunes d'aquestes normes es denominen *ius cogens*, és a dir, són imperatives en el dret internacional i, per tant, estan per sobre d'altres normes; no se n'admet la derogació i tots els estats que han signat els tractats han de complir-les obligatòriament. Un exemple n'és la prohibició de tortura, així com la de greus violacions de drets humans com ara l'esclavitud o el genocidi, o els crims de guerra, entre d'altres.

Els Convenis de Ginebra han estat ratificats per tots els Estats i s'apliquen universalment. Protegeixen les persones que no participen en les hostilitats (civils, personal sanitari, membres d'organitzacions humanitàries) i les que ja no poden seguir participant als combats (ferits, malalts, naufrags, presoners de guerra).

Pel que fa a la dona, el primer i principal article és el nº3, comú a tots els Convenis de Ginebra, que fa referència al "tracte amb humanitat, sense distinció de cap mena desfavorable basada en la raça, el color, la religió o creença, el sexe, el naixement o la fortuna o qualsevol altre criteri anàleg". Aquest article també és d'especial rellevància perquè es fa constar el Comitè Internacional de la Creu Roja com a organisme humanitari imparcial que oferirà els seus serveis a les parts en el conflicte.

No només es menciona a la dona a l'article 3, sinó que s'esmenta a d'altres. L'art. 14 del Conveni de Ginebra III, relatiu al tracte dels presoners de guerra de 1949, ens diu: "...Les dones han de ser tractades amb totes les consideracions degudes al seu sexe i, en tot cas, es beneficiaran d'un tracte tan favorable com el que rebin els homes...". També són incloses en la disposició de locals de detenció i instal·lacions sanitàries separades per a les presoneres de guerra, la obligació que estiguin sota supervisió directa de dones en cas d'internament¹²⁰.

Moltes vegades, la finalitat de les disposicions dels convenis que fan referència a les dones és proporcionar una protecció addicional per atendre les seves necessitats mèdiques i fisiològiques particulars, sovint relacionades amb la seva funció com a mares, i protegir la seva intimitat. També trobem protecció especial al Títol III, Secció I del Conveni de Ginebra IV, en referència a les dones víctimes de violència sexual: "... Les

¹²⁰ Arts. 25, 29, 88, 97, 108 del Conveni de Ginebra III, 1949

dones seran especialment protegides contra tot atemptat al seu honor i, en particular, contra la violació, la prostitució forçada i tot atemptat al seu pudor...¹²¹

Els protocols addicionals I i II reforcen la protecció conferida a les víctimes de conflictes armats internacionals i no internacionals, respectivament.

Protocol Addicional I:

- Article 33.1. Quan les circumstàncies ho permetin, cada part del conflicte buscarà les persones que han estat desaparegudes per l'adversari.
- Article 76.1. Les dones han de ser protegides davant una violació sexual, o altres tipus d'abús.
- Article 77.1. Els nens i nenes tenen una protecció especial davant qualsevol forma d'abús.

Protocol Addicional II:

- Article 5. Els responsables d'internament o detenció de persones respectaran que quan homes i dones d'una mateixa família siguin allotjats en comú, les dones seran custodiades en locals diferents i sota la vigilància de dones.
- Article 17.1. Prohibició de desplaçaments forçats de civils.

Malgrat el paper clau del DIH i la referència expressa a la protecció de la dona en context de conflicte, els preceptes indicats parteixen d'idees estereotipades en què la visió de la dona dins els conflictes armats és errònia i limitada, atès que les té en compte com a víctimes que cal protegir només per raó dels seus rols de mares o dones embarassades. De les 42 disposicions dels convenis relacionats amb les dones que formen el DIH, gairebé la meitat estableixen protecció vinculada a certs rols en concret, com ara la maternitat (dones embarassades, parteres i lactants), o a altres disposicions com la separació de dormitoris i de les instal·lacions higièniques¹²².

Tampoc no s'hi fa referència a l'impacte diferent i desproporcionat dels conflictes armats sobre les dones i les nenes, ni al context global de desigualtats i violències que existeixen en contextos normals i de pau i que augmenten en temps de guerra. El DIH, com tota branca del dret, és un cos viu, i les interpretacions que se'n fan canvien al llarg dels anys,

¹²¹ Arts. 14, 16, 23, 38, 50, 76, 85, 89, 98, 124 i 132 del Conveni de Ginebra IV, relatiu a la protecció de persones civils en temps de guerra, 1949

¹²² Fuente: DURHAM, Helen i O'BYRNE, Katie., "The dialogue of difference: gender perspectives on international humanitarian law," *International Review of the Red Cross* 92, núm. 877, 2010, p.34, <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/irrc-877-durham-obyrne.pdf>

així com canvien les societats. És per això que és molt important continuar treballant en la incorporació de la perspectiva de gènere en la seva aplicació i interpretació¹²³.

2.2.1.1. Relació dels Drets Humans amb el Dret Internacional Humanitari.

Segons l'Organització de les Nacions Unides, els drets humans són "drets inherents a tots els éssers humans, sense cap distinció de raça, nacionalitat, origen ètnic, llengua, religió o qualsevol altre condició. Entre els drets humans s'inclouen el dret a la vida i a la llibertat, a no estar sotmès a esclavitud ni a tortures, a la llibertat d'opinió i d'expressió, a l'educació i al treball, entre d'altres. Aquests drets corresponen a totes les persones, sense cap discriminació."

El Dret Internacional dels Drets Humans, per tant, busca la protecció integral de les persones, que es pot veure limitada en casos excepcionals, com ara en un conflicte armat. De totes maneres, s'estableix un sistema de protecció específic a partir del qual una norma més concreta serà aplicada respecte a una de més general (*lex specialis*), i llavors s'efectuarà l'aplicació del DIH. Conseqüentment, el DIH serà aplicat de manera prioritària en relació al DIDH, en un context i àmbit geogràfic específic, com és el cas del conflicte armat (internacional i no internacional).

L'obligació de protegir aquests drets exigeix que els Estats impedeixin l'abús dels drets humans contra individus i grups i que adoptin mesures positives per facilitar el gaudi dels drets humans bàsics. D'aquesta manera, el DIH, tot i ser un règim jurídic internacional relativament autònom encarregat de limitar els efectes dels conflictes armats, pot complementar-se amb la protecció del DIDH quan sigui necessari, discernir del dret internacional general i els règims particulars com règims sectorials entre si, i alhora mantenir/sense deixar de mantenir entre ells una relació de subsidiarietat.

¹²³ International Committee of the Red Cross (ICRC). Gendered Impacts of Armed Conflict and Implications for the Application of International Humanitarian Law, 2022, https://aapinclusionpsea.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/4634_002ebook.pdf

2.2.3. Compliment del DIH.

2.2.3.1. Resolucions de les Nacions Unides (R1325)

El Consell de Seguretat de les Nacions Unides (CS d'ara endavant) és, d'acord amb la Carta de l'Organització de les Nacions Unides (ONU), el principal òrgan encarregat de mantenir la pau i la seguretat internacionals, així com d'actuar davant les amenaces a la pau internacional (capítol VII de la Carta de les Nacions Unides).

El CS contribueix a garantir el compliment de les disposicions aplicables del dret internacional humanitari (DIH) mitjançant la publicació de diverses resolucions d'obligat compliment per als Estats. D'aquesta manera, reitera la seva responsabilitat primordial amb la pau i la seguretat internacionals. Tant els Convenis de Ginebra (tractats internacionals) com les Resolucions del CS són vinculants per als destinataris: els Estats signants en el cas dels CG i els Estats part de l'ONU en el cas de les resolucions del CS.

D'altra banda, les recomanacions de l'Assemblea General de l'ONU, així com els informes del seu secretari general, encara que no són vinculants, sí que revesteixen gran importància com a part de l'arquitectura internacional per a protegir els principis del DIDH i del DIH.

Així, encara que els CG i els seus Protocols Addicionals són la base del marc jurídic de protecció de la població civil durant els conflictes armats, des de 1999 el CS examina periòdicament aquesta qüestió temàtica. Des d'aquest any són nombroses les resolucions del CS relatives a l'obligatorietat de totes les parts de respectar les normes del dret internacional, així com la protecció de civils durant els conflictes armats. La Resolució 1265 (1999) va ser la primera a abordar la protecció de civils durant els conflictes armats. Posteriorment, fins ara, han estat aprovades 12 resolucions: 1296 (2000), 1674 (2006), 1820 (2008), 1894 (2009), 2175 (2014), 2222 (2015), 2286 (2016), 2417 (2018), 2475 (2019), 2573 (2021) i 2730 (2024), totes amb el mateix objectiu general de treballar per la protecció de la població civil durant els conflictes armats.

Paral·lelament, l'any 2000 el CS va aprovar la Resolució 1325 (R1325 d'ara endavant) sobre dones, pau i seguretat. La R1325 va ser el resultat d'un intens treball d'organitzacions de dones en favor de la igualtat i els drets de les dones per implementar els compromisos acordats en la Declaració i Plataforma d'Acció de Pequín de 1995. La R1325 és la primera resolució de l'ONU que reconeix l'efecte desproporcionat i diferent que tenen els conflictes armats sobre les dones i les nenes, així com el paper de les dones en la construcció de la pau. Aquesta resolució va ser la primera d'una successió de

resolucions (10 en total) del CS sobre dones, pau i seguretat que ha conformat l'anomenada Agenda Dones, Pau i Seguretat (DPS).

Els quatre pilars bàsics d'aquesta Agenda DPS són la prevenció, la protecció, la participació i la perspectiva de gènere, i insten la comunitat en general i els Estats a impulsar la representació de les dones en tots aquests àmbits.

Així, l'Agenda DPS consta de cinc resolucions sobre lideratge de la dona en la prevenció de conflictes i manteniment de la pau (1325/2000, 1889/2009, 2122/2013, 2242/2015, 2493/2019) i cinc altres resolucions sobre prevenció i resposta de la violència sexual en conflictes (1820/2008, 1888/2009, 1960/2010, 2106/2013, 2467/2019). Per exemple, la Resolució 1820 (2008) (sorgida després de la jurisprudència emesa sobre els crims internacionals del TPIY i el TPIR i els informes sobre l'ocupació sistemàtica d'actes de violència sexual a la República Democràtica del Congo), assenyala que la violació i altres formes de violència sexual en els conflictes armats poden constituir un crim de guerra, un crim de lesa humanitat o un acte constitutiu de genocidi, quan són "actes sistemàtics i generalitzats" o es realitzen com a "tàctiques de guerra". La R1820 també subratlla que les dones civils són les principals víctimes que, en el marc del conflicte, s'utilitzen per aguditzar els escenaris de violència i dificultar el restabliment de la pau.

Carlos Batallas, actualment professor de Dret Internacional Humanitari a 'IE School of Politics, Economics & Global Affairs' amb una llarga trajectòria al CICR, explica críticament que les esmentades resolucions pateixen d'un caràcter insuficient per protegir les dones i que els Estats haurien d'involucrar-s'hi en un grau més alt. Ens preguntem, així doncs, quin paper han tingut els Tribunals Internacionals i quin resposta han donat a determinats conflictes.

2.2.3.2. Tribunals Internacionals

Existeixen diverses corts i tribunals internacionals, que mantenen diferents nivells de relació amb les Nacions Unides.

El principal òrgan judicial de l'ONU és la Cort Internacional de Justícia, la funció de la qual és resoldre, seguint les normes de dret internacional, les disputes jurídiques presentades pels Estats, així com emetre opinions consultives sobre qüestions jurídiques plantejades per òrgans de l'ONU i altres organismes especialitzats.

D'altra banda, en la dècada de 1990 es van crear els tribunals penals ad hoc establerts pel CS per respondre a les violacions del DIH i fer justícia per les víctimes de crims internacionals en una sèrie de conflictes armats. Així, el CS va establir dos tribunals ad hoc, el Tribunal Penal Internacional per a l'ex Iugoslàvia (de conformitat amb la resolució 827 (1993) del 25 de maig de 1993) i el Tribunal Penal Internacional per a Ruanda (de conformitat amb la resolució 955 (1994) del 8 de novembre de 1994).

Les experiències d'aquests dos tribunals són determinants a l'hora d'interpretar la prohibició de la violència sexual. La violació va ser tipificada com a crim de lesa humanitat en l'article 5 de l'Estatut del TPIY i en l'article 3 de l'Estatut del TPIR. Així, en la Sentència Furundžija, el TPIY va assenyalar que la violació i altres agressions sexuals greus en situacions de conflicte armat resulten en la responsabilitat penal dels autors conforme el dret internacional.

Així mateix, existeixen els tribunals híbrids, composts per actors judicials internacionals i nacionals i construïts per investigar i processar crims de dret internacional comesos en països que han travessat un conflicte o una crisi. Aquests tribunals solen construir-se quan el sistema de justícia dels països en qüestió manquen de la independència, el marc jurídic, la infraestructura o els recursos humans necessaris. Aquests tribunals s'han creat en països com Bòsnia i Hercegovina, Cambodja i Sierra Leone.

Finalment, tot i ser una entitat independent, la Cort Penal Internacional (CPI) es va establir per convencions elaborades dins del sistema de l'ONU. La CPI és un òrgan judicial independent que pot exercir jurisdicció sobre individus acusats de cometre genocidi, crims de lesa humanitat, crims de guerra i crims d'agressió (els anomenats crims internacionals per vulneracions greus del DIH).

Així, l'evidència de crims basats en el gènere en les sentències dels Tribunals Internacionals va ser un aspecte determinant en l'àmbit del Dret Penal Internacional. Per això es va fer necessària la creació d'un òrgan permanent encarregat d'aplicar les normes de dret penal internacional i fer comparèixer davant la justícia als autors dels crims internacionals. Així doncs, la CPI va venir a substituir aquells dos tribunals ad hoc anteriors, i a l'Estatut de Roma (ER) van quedar reflectits tots els precedents creats per aquells tribunals. La CPI va entrar en vigor el 31 de desembre de l'any 2003 i se li va atribuir la competència per investigar i enjudiciar persones acusades de genocidi, crims de guerra, crims de lesa humanitat i, des de 2018, crims d'agressió.

Concretament, l'ER ha treballat en matèria de protecció de les dones durant els conflictes armats i ha reconegut que els actes de violació, esclavitud sexual, prostitució forçada, embaràs forçat, esterilització forçada o qualsevol altra forma de violència sexual de

gravetat comparable es consideren violència sexual i una violació o infracció greu de l'article 3 comú als Convenis de Ginebra de 1949. Per això, aquests actes de violència sexual poden ser causa d'enjudiciament com a crims de guerra o crims de lesa humanitat si es cometen en conflictes armats internacionals o interns. Segons el fullet sobre garanties de justícia a les dones en la CPI elaborat per Amnistia Internacional (2005) l'ER va incorporar la perspectiva de gènere i va ser el primer tractat internacional que reconeixia, entre els delictes del dret internacional més greus, una sèrie de crims de violència sexual i basada en el gènere de la víctima. Per exemple, l'ER disposa que la persecució d'un grup o col·lectivitat amb identitat pròpia per motius de gènere i en connexió amb qualsevol altre delicte de la competència de la Cort constitueix un crim de lesa humanitat.

Les definicions de les diferents formes de violència sexual es troben en els Elements dels Crims de l'ER. En elles es fa èmfasi no només en la força física sinó també en els actes coercitius, les amenaces o l'opressió psicològica. Així mateix, no es defineix la violació únicament en termes de penetració vaginal forçada, sinó que es parla de "la invasió del cos de la víctima" en general, reconeixent així que els nens i homes també són víctimes del delicte de violació.

2.2.3.3. Responsabilitat dels Estats

Un cop exposades les normes que emanen del DIH per la protecció especial de les dones i les nenes, la situació actual és que se segueixen cometent actes de violència de gènere en conflictes armats, la qual cosa posa en evidència les llacunes del DIH.

Tot i l'enjudiciament per part de la CPI dels autors de crims de guerra, crims de lesa humanitat i genocidi, tal com s'ha comentat anteriorment, els Estats són els principals complidors del DIH i la seva responsabilitat ha de determinar-se independentment de les responsabilitats individuals.

Què succeeix quan els Estats no se sotmeten a aquestes obligacions?

Com a exemple més recent, trobem el conflicte Israel-Palestina. La Cort Internacional de Justícia (CIJ) ha demanat a Israel que prengui mesures immediates per garantir que el seu exèrcit no violi la Convenció per a la Prevenció i la Sanció del Delicte de Genocidi de l'any 1948. La CIJ és l'òrgan judicial principal de la Organització de les Nacions Unides i du a terme l'avaluació conforme al compliment del dret internacional per part dels Estats i

emet dictàmens sobre qüestions jurídiques que li formulin els òrgans o organismes del sistema de NU que tinguin autorització per a fer-ho.

Tot i així, Israel ha desobeït la sentència de la CIJ que ordena evitar genocidi al no permetre l'arribada a Gaza d'ajuda humanitària adequada. Les decisions de la CIJ son jurídicament vinculants, però el tribunal manca de mesures per fer-les complir. Només una resolució del Consell de Seguretat podria obligar un Estat a aplicar-les. Això ens remet a la falta d'efectivitat que Carlos Batalla, citat anteriorment, assenyala a propòsit de les Resolucions.

Des de Creu Roja, creiem que "És hora de que les normes de la guerra es converteixin en una prioritat política" - Presidenta del CICR, Mijana Spoljaric¹²⁴.

¹²⁴ ["Es hora de que las normas de la guerra se conviertan en una prioridad política" | COMITÉ INTERNACIONAL DE LA CRUZ ROJA](#)

3. Anàlisi de les identitats assumides per dones i nenes en el marc del conflicte armat i el postconflicte

En el marc del conflicte armat i/o el postconflicte es produeixen canvis i transformacions profundes en diverses facetes de la vida de les dones, com a conseqüència dels impactes de la violència exercida contra elles en aquests contextos.

Les estructures patriarcals presents en les societats dificulten els moments o escenaris per donar visibilitat a aquestes transformacions identitàries¹²⁵. Es posa en evidència que la diversitat de les identitats assumides per les dones i les nenes en els conflictes armats alteren la usual divisió sexual del treball, la participació política i les responsabilitats productives i reproductives.

Evidenciar els canvis en la vida de les dones i les nenes revela que, més enllà de les respostes a les crisis humanitàries immediates del conflicte armat, han hagut d'identificar oportunitats i opcions de vida que les han portat a redefinir o construir rols i mandats de gènere en la societat. Aquest apartat ofereix una visió integral d'aquestes transformacions, i mostra com assumeixen rols tradicionalment masculins tant en l'esfera pública com en la privada, la qual cosa impulsa la seva participació política i econòmica. Això promou una major equitat de gènere i contribueix a l'avenç dels ODS¹²⁶, així com al reconeixement de la creació de noves identitats individuals i col·lectives basades en aquests rols.

3.1. Més enllà dels rols tradicionals i transformació d'identitats

Exposar la capacitat de resiliència i de supervivència de les dones i les nenes que han patit l'impacte econòmic, polític, social, cultural i emocional del conflicte armat i els contextos de postconflicte implica mostrar els canvis de rols i la participació de les dones des de la reconstrucció i redefinició de les seves identitats. Aquests canvis no sempre són visibles. Per això, insistir en la creació d'escenaris amb majors oportunitats per l'empoderament i l'equitat de gènere possibilita la disminució dels impactes que la guerra i els conflictes han comportat en diversos llocs.

¹²⁵ Cagigas Arriazu, A. D. (2003). *El patriarcado, como origen de la violencia doméstica*. *Revista de Pau i Conflictos*, (206323), 308. < <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=206323>

¹²⁶ Ver más en Organización de las Naciones Unidas. (2023). *Informe de los Objetivos de Desarrollo Sostenible 2023: Edición especial*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/gender-equality/>

Segons l'informe del Departament d'Assumptes Polítics de les Nacions Unides titulat "Orientació sobre gènere i estratègies de mediació inclusives" (2017)¹²⁷, la dinàmica dels conflictes tendeix a canviar profundament les relacions de gènere i té conseqüències en les funcions socials i polítiques de les dones. En temps de guerra, les dones assumeixen noves responsabilitats i accedeixen a rols de lideratge i presa de decisions en les seves comunitats, particularment quan els homes estan absents a causa dels conflictes armats. Aquestes circumstàncies no només augmenten la seva capacitat de mobilitzar grups i sectors, sinó que també les situen com a agents clau en la resolució de conflictes i en la promoció de la fi de la violència¹²⁸.

En aquest sentit, les identitats de gènere es transformen segons el context social i cultural de cada individu. En el cas de les dones i les nenes que han afrontat violacions al DDH i DIH en escenaris de conflicte i postconflicte, aquests canvis estan lligats a l'alteració dels rols que tradicionalment han exercit. Les diverses funcions i rols que assumeixen en aquests contextos pot empoderar-les i revelar la seva resiliència, però a vegades comporta patiment i la necessitat de suport continu. Les entrevistes dutes a terme en el marc d'aquest estudi destaquen el valor incalculable dels rols igualitaris assumits per les dones durant el conflicte i la seva influència en els processos de postconflicte.

Canvis de rols:

Poden ser entesos com l'alteració o l'evolució de les expectatives i les funcions assignades a dones i nenes dins d'una societat, basades en factors com el gènere, l'edat, la classe social o la cultura, entre d'altres. Aquests canvis estan molt relacionats amb les experiències significatives de vida que les desafien i redefeixen, i que procuren alternatives d'actuació dins d'una societat o comunitat establertes.

En situacions de conflicte, les dones sovint deixen de complir exclusivament amb els rols tradicionals i comencen a assumir noves responsabilitats en l'esfera social, política i econòmica. En el document "Gènere, Crisi i Eina d'Anàlisi de Conflictes", ONU Dones (2022)¹²⁹ assenyala que "els nous rols per a les dones que van assumir noves funcions socioeconòmiques i la participació significativa de les dones en la vida pública poden ser

¹²⁷ Nacions Unides. (2017). *Orientación sobre gènere i estratègies de mediació inclusivas*. Departamento de Asuntos Políticos de las Naciones Unidas. <<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/03/guidance-note-gender-responsive-conflict-analysis>

¹²⁸ Ibid., p.7.

¹²⁹ ONU dones (2022). *Gènere, Crisi i Herramienta de Análisis de Conflictos*. Oficina Regional de ONU dones para Europa Oriental i Asia Central. < <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/12/gender-crisis-and-conflict-analysis-tool>

un component dels motors de la pau. No obstant això, aquests nous rols poden ser precaris i donar lloc a reaccions negatives contra els drets humans de les dones¹³⁰.

Transformació d'identitats:

ONU Dones (2022), a "Gènere, Crisi i Eina d'Anàlisi de Conflictos"¹³¹, assenyalava que en situacions de crisi es poden transformar els rols de gènere tradicionals, la qual cosa obre noves oportunitats de fomentar la igualtat de gènere. Un exemple d'això és que les dones poden assumir posicions de lideratge en moviments socials i polítics i ser, en conseqüència, reconegudes com a figures polítiques¹³².

Pel que fa a aquesta qüestió, a l'entrevista realitzada a Carlos Batallas (2024)¹³³ es destaquen diversos aspectes sobre com la guerra transforma les identitats de les dones i els canvis de rols que s'observen en aquest procés, la qual cosa permet de veure l'alt impacte tant positiu com negatiu de la guerra en les seves vides, així com l'obligació d'assumir rols que tradicionalment no els corresponien, circumstància que les pot portar a l'empoderament i al descobriment de noves capacitats. Sense deixar de banda que moltes altres dones es converteixen en desplaçades, refugiades i migrants a causa de la guerra, i que són víctimes de greus violacions del DIH i dels DD.HH. en afrontar violència extrema i traumes devastadors.

Carlos Batallas (2024) assenyalava que "En totes les guerres la dona sempre ha estat violada (...) però a partir dels anys 90 es va començar a parlar més i més del que era la violència sexual contra les dones en el conflicte". Durant la guerra moltes dones pateixen violència sexual i altres formes d'abús, i sovint es troben en situacions de gran vulnerabilitat, la qual cosa molts cops les obliga a assumir rols de lideratge i cura tant en les seves famílies com en les seves comunitats, especialment en contextos on els homes estan absents a causa del conflicte.

Carlos Batallas indica el següent: "Una dona casada, que és una dona amb família, de sobte es transforma en vídua. En moltes societats això significa que els seus fills se n'han d'anar amb la família del pare perquè és viuda. El pare ha mort o està desaparegut i de

¹³⁰ Ibid., p.13.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid., p.15.

¹³³ Carlos Batallas Sordo, Exdelegado del Comité Internacional de la Cruz Roja (CICR). Entrevista 02-04102024. Tomada por Creu Roja Catalunya; área Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024.

sobte la dona perd els seus fills perquè el normal en aquestes societats és que els fills creixin amb la família del pare (194¹⁹⁴ Ibid.)¹³⁴.

En els conflictes, les dones i les nenes han assumit rols com a combatents, suport logístic o agents de pau, i han adquirit responsabilitats en la resolució de conflictes dins de les seves comunitats. Davant l'absència dels homes es converteixen en proveïdores, prenen decisions i participen més activament en la vida pública. Encara que sovint són percebudes com a víctimes, a causa de la seva alta representació entre els desplaçats interns i refugiats i la seva exposició a la violència física i sexual, la seva contribució activa en situacions de conflicte no ha de ser subestimada, tal com assenyala Nacions Unides en la seva Orientació sobre gènere i estratègies de mediació inclusives (2017)¹³⁵.

Les experiències del conflicte han transformat l'autopercepció de les dones. Moltes d'elles han participat en diferents processos de capacitació per veure's com a agents de canvi; altres, han exercit aquest nou rol senzillament des dels seus coneixements vitals.

Manuel Castells (1998)¹³⁶ sosté que la identitat es forma a través d'un procés dinàmic influït per estructures socials i experiències personals. L'autora Judith Butler (2007)¹³⁷ proposa comprendre les identitats de les dones no com a immutables ni essencialment biològiques, sinó com construïdes culturalment dins de les relacions de poder. Aquesta construcció es mobilitza dins d'un àmbit de normes socials i culturals. La identitat de gènere, en ser dinàmica, permet la influència contínua del discurs i el poder, dins del qual es determinen els rols. Per al present estudi, aquesta perspectiva adquireix rellevància; les formes en què les dones i les nenes que afronten contextos socials, culturals i polítics enmig del conflicte armat i el postconflicte transcendeixen les construccions tradicionals dels rols de gènere i avancen, així, en la transformació de la seva identitat per assumir nous reptes en un àmbit individual i col·lectiu¹³⁸.

Paula Rozadilla (2024)¹³⁹ assenyala que "(...) la dona, a més de ser víctima, en moltes ocasions també és agent de canvi, (...) és important visibilitzar que, en contextos de

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Nacions Unides. (2017). *Orientación sobre gènere i estratègies de mediació inclusivas*. Departamento de Asuntos Políticos de las Naciones Unidas. p. 7 <<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/03/guidance-note-gender-responsive-conflict-analysis>>

¹³⁶ CASTELLS, Manuel. *La era de la información: Economía, sociedad i cultura. Volumen II: El poder de la identidad*, Ciudad de México: Siglo XXI Editores, 1998.

¹³⁷ BUTLER, Judith., *El gènere en disputa: El feminismo i la subversión de la identidad*, Buenos Aires: Paidós, 2007

¹³⁸ Ibid., pp. 92-95

¹³⁹ Paula Rozadilla Castillo, Entrevista 06-04242024. *Técnica de incidencia política en Aldeas Infantiles SOS, Madrid*. Tomada por Creu Roja Catalunya; área Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024

conflicte, les dones no només assumeixen la responsabilitat de la cura, sinó també altres rols. En moltes ocasions són activistes, representen una comunitat, són metgesses, infermeres o qualsevol altre tipus de professió sumat a aquest rol de cura", rols crucials en la reconstrucció de les seves comunitats i en la promoció de la pau i igualtat de gènere.

D'altra banda, la psicòloga social, Ana Buitrago (2024)¹⁴⁰, ens explica a l'entrevista com les experiències de violència transformen profundament les identitats i la trajectòria de vida de les dones. Reconeix que és important destacar els esforços i patiments que, després d'aquests canvis de rols, demarquen la resiliència i la força emergent de les dones. A propòsit d'aquesta qüestió, afirma: "L'experiència del conflicte i les violències que hi estan associades, impacten tota la trajectòria vital de les dones, obligant-les a assumir rols que no eren part del seu projecte de vida original (...)".

Ana Buitrago reitera que els canvis en els rols, sovint, són una resposta a la necessitat imposada pel conflicte i no es donen de manera espontània com una elecció personal. "Una dona que era pagesa acaba liderant un procés de reparació col·lectiva de la seva comunitat a propòsit de la guerra, quan tal vegada no era el seu propòsit de vida (...). Dones que abans es dedicaven a cuidar les seves terres i famílies acaben liderant processos col·lectius de reconstrucció de teixit social i restitució de drets comunitaris."

En aquesta mateixa entrevista s'exposa la importància de tenir en compte els relleus generacionals i la salut mental en els contextos relacionats amb el conflicte i els processos de postconflicte. Ana Buitrago indica que "els traumes i dolors de la violència no només afecten les víctimes directes, sinó que es transfereixen a les generacions següents. Els fills de dones que han sofert violència viuen amb les conseqüències d'aquests traumes. Què significa per a una nena o per a un nen que la seva mare hagi patit violències?"¹⁴¹. Això evidencia la necessitat d'una mirada més profunda sobre la construcció de pau.

Martha Solarte (2024), integrant d'una organització de Dones i coordinadora de la taula departamental de Víctimes a Putumayo, Colòmbia, comparteix la seva visió sobre com la guerra ha transformat les identitats i els rols de les dones. Relata els reptes afrontats durant el conflicte armat, en què moltes dones que depenien econòmicament dels seus marits van haver d'assumir rols de proveïdores i cuidadores: "(...) no és tan senzill estar avui sent alguna cosa i de sobte que la vida et posi i hagi de fer una altra cosa que no era el que havies pensat. (...) La violència ens va tocar a nosaltres i en el moment que ens va tocar, aquesta família va anar descomponent-se a poc a poc. Vaig perdre un fill i

¹⁴⁰ Ana Catalina Buitrago, Psicòloga Social, Colòmbia. Entrevista 05-04232024. Tomada por Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024.

¹⁴¹ Ibid.

després em vaig prometre a mi mateixa, i malgrat que ja era lideressa, continuar lliurant-me el temps complet a la defensa dels drets de les persones"¹⁴².

Martha Solarte assenyala que el canvi de rol va permetre a moltes dones descobrir i desenvolupar noves capacitats i fortaleces en explicar que "(...) al començament moltes dones tenien tot, el marit proveïa els seus aliments la seva responsabilitat en la llar, la dona era la que era a casa. Amb el canvi de rols (...) l'home va passar a ser un altre a la ciutat (...) cuida ell dels fills i la dona és la proveïdora"¹⁴³.

No obstant això, aquest procés no va ser lineal ni homogeni. Algunes dones van trobar en aquests nous rols una font d'orgull i alliberament, mentre que per a d'altres va ser un camí ple de patiment i desafiament: "Jo crec que les dones en el 85% hem estat les que hem sofert aquest canvi brutal pel conflicte armat. Sí, hem estat molt afectades i per això en aquest moment lluitem per tenir aquesta equitat de gènere, aquesta oportunitat i que puguem rescabalar tot aquest dolor que hem viscut durant aquest conflicte"¹⁴⁴

3.2. Impactes de la participació de les dones i les nenes en escenaris de conflicte i postconflicte

Reprenent l'anàlisi de les entrevistes del present estudi, es van identificar pilars fonamentals sobre els canvis de rols i les transformacions d'identitats de les dones en contextos de conflicte, així com pel que fa als impactes en els rols de participació social i comunitària. Cada pilar destaca tant els impactes en la vida de les dones com els beneficis per a la construcció d'una pau duradora i equitativa en les seves comunitats. Això evidencia que les dones i les nenes no només sobreviuen a la guerra, sinó que també assumeixen desafiaments des del seu paper com a subjectes polítics en la reconstrucció de les seves societats.

¹⁴² Martha Solarte, Dona Líderesa organització de dones i Mesa departamental de Víctimas Putumayo, Colombia Entrevista 08-04272024, Tomada por Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

Taula 2. Categories en la transformació de les identitats i rols de les dones en contextos de guerra i construcció de pau

Categoria	Impacte en la vida de les dones	Impacte en la construcció de pau en les societats
Canvi de rols socials i econòmics	<ul style="list-style-type: none"> - Canvi de rols tradicionals de cura a rols de lideratge i participació. - Canvis de rols en les tasques en relació amb la terra i les tasques en la vida de la ciutat - Activació de responsabilitats en relació amb els ingressos i manteniment econòmic de la llar. 	<ul style="list-style-type: none"> - Inclusió de dones en processos de pau. - Reconeixement de la diversitat d'experiències femenines. - Assumir noves responsabilitats en l'esfera privada i pública. - Inclusió econòmica de les dones en la reconstrucció. - Promoció de la igualtat de gènere en la societat.
Empoderament i resiliència	<ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupament de capacitats de lideratge i resistència. - Creació de xarxes de suport i solidaritat. - Nous Interessos en participació social i comunitària. 	<ul style="list-style-type: none"> - Enfortiment de la participació política i social de dones. - Construcció de comunitats més cohesionades i resilients. - Participació en agendes polítiques de desenvolupament local i territorial.
Impacte de la violència i el conflicte	<ul style="list-style-type: none"> - Enfortiment de la participació política i social de dones. - Construcció de comunitats més cohesionades i resilients. - Participació en agendes polítiques de desenvolupament local i territorial. 	<ul style="list-style-type: none"> - Implementació de polítiques de justícia transicional. - Processos de veritat i reconciliació. - Construcció de noves formes de resiliència i transformació social.
Relleus generacionals i salut mental	<ul style="list-style-type: none"> - Construcció de memòria col·lectiva i elements simbòlics de transferència d'aprenentatges. - Resiliència a noves generacions, des de identificació de traumes. - Educació i conscienciació de les noves generacions. 	<ul style="list-style-type: none"> - Enfocament integral en salut mental en polítiques públiques. - Foment i transferència d'eines de transformació individual i col·lectiva des de l'art i l'escriptura. - Foment del diàleg intergeneracional.
Educació i conscienciació	<ul style="list-style-type: none"> - Accés a l'educació i formació contínua - Desenvolupament d'habilitats per a la vida 	<ul style="list-style-type: none"> - Programes educatius que fomentin la igualtat de gènere - Sensibilització sobre els drets de les dones

Participació en processos de pau	<ul style="list-style-type: none"> - Major participació de dones en espais locals d'incidència i defensa dels drets d'humans. -Major presència de dones en taules de negociació. - Lideratge en iniciatives comunitàries de reconciliació. 	<ul style="list-style-type: none"> -Assegurament de la inclusió de perspectives de gènere. -Participació en processos de veritat i justícia. -Construcció de Polítiques Públiques per a la construcció de pau i seguretat. -Creació de polítiques inclusives i equitatives.
----------------------------------	---	---

Font d'informació: Entrevistes semi estructurades en aquest estudi (2024)- Taula creació pròpia.

Aquestes categories evidencien la complexitat de les experiències de les dones enmig de la guerra, de conflictes i d'escenaris de postconflicte, així com el seu paper crucial en la construcció de la pau i resiliència en les seves societats. Els conflictes porten a les dones a assumir rols que abans no tenien, i fets com el desplaçament forçat, la desaparició forçada, la pèrdua de familiars, la desintegració de les seves comunitats i fins i tot els canvis en patrons culturals, en els seus usos i costums, els exigeixen adaptar-se i aprendre noves habilitats.

Viviana Ferro (2024) assenyala en la seva entrevista que, addicionalment a aquests canvis i adquisició de noves habilitats, les circumstàncies que afronten les dones i les nenes en contextos de conflicte, com per exemple a Colòmbia, on es troba en implementació l'Acord de Pau signat entre el govern colombià i les Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia (FARC) ¹⁴⁵2016^[ob], els canvis també els hi atorguen una major visibilitat i participació en el procés de postconflicte i la reconstrucció del teixit social.

En referència al procés de pau a Colòmbia, Viviana Ferro emfatitza: “en aquest acord de pau particularment es va tenir molt en compte l'enfocament de gènere, hi ha un capítol particular que té l'acord de pau sobre els temes de gènere, no només sobre les afectacions diferenciades, sinó també sobre unes propostes (...), algunes solucions per al país; això ho va desenvolupar millor la Comissió de la veritat en tot el seu procés des dels seus espais de diàleg específics amb dones i des de la perspectiva de gènere, també amb

¹⁴⁵ Gobierno de Colombia i Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia-Ejército del Pueblo (FARC-EP), Acuerdo Final para la Terminación del Conflicto i la Construcción de una Pau Estable i Duradera, 12 de noviembre de 2016. https://www.cancilleria.gov.co/sites/default/files/Fotos2016/12.11_1.2016nuevoacuerdofinal.pdf

col·lectius LGBTI i amb comunitats ètniques. Part de les recomanacions no es basen únicament en els temes d'educació, sinó també en els temes d'oportunitats¹⁴⁶.

Sobre l'impacte de la participació de les dones i les nenes en Processos de Justícia i pau, en casos com el de Colòmbia, Viviana Ferro reitera que "L'eix de relació de la JEP per a la Pau i de les seves accions està emmarcat en la centralitat de les víctimes, a crear un marc que generi seguretat i confiança de les víctimes per poder estar en el marc d'aquest procés puntualment"¹⁴⁷.

Dels països objecte de l'estudi, es fa un major èmfasi en la participació de les dones a Colòmbia i als països de l'antiga Iugoslàvia, atès que es destaca el seu rol en els tribunals de veritat i justícia, fonamental per a donar visibilitat a les seves experiències com a víctimes i contribuir als processos de pau i reparació. La participació de dones i nenes en processos de justícia i pau ha permès de donar visibilitat als seus patiments i contribucions a la construcció de la pau, i ha proporcionat un espai per l'acompanyament psicosocial i la reparació integral¹⁴⁸.

En el cas de la participació de les dones davant el Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia (TPIY), especialment en relació amb la violència sexual durant els conflictes als Balcans, els seus testimoniatges i participació van possibilitar la documentació i persecució de crims sexuals i també han contribuït a un enfocament més humà i equitatiu en la justícia internacional (Cardoso, 2011)¹⁴⁹. Particularment, el TPIY va exercir en el seu moment un paper essencial en la redefinició de la violació, considerant-la no només com a crim de lesa humanitat sinó també com a instrument de genocidi i crim de guerra. La interpretació dels fets i les normes per part del TPIY amplia la comprensió de la violació i altres violències sexuals, i les reconeix com a violacions greus de la dignitat humana. A través d'aquest tribunal, les dones per primera vegada van començar a ocupar càrrecs destacats com a jutgesses, fiscals i investigadores, la qual cosa va significar avenços significatius en l'enfocament i tractament dels crims sexuals al TPIY. Aquests avenços no només van representar la inclusió de l'experiència femenina en els processos

¹⁴⁶ Entrevista 10-05092024. Viviana Ferro Buitrago, jefe de la oficina asesora de atención a víctimas de la Jurisdicción Especial para la Paz – JEP-, Colombia. Tomada por Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Jurisdicción Especial para la Paz (JEP), 2024. Misión, visión, funciones i deberes. <https://www.jep.gov.co/Paginas/casos.aspx>

¹⁴⁹ Cardoso Onofre de Alencar, E. (2011). La violencia sexual contra las mujeres en los conflictos armados. Indret, Revista para el Análisis del Derecho, p. 1-22.

judicials, sinó també un pas crucial cap a la justícia igualitària orientada a les dones que han sofert agressions sexuals en conflictes armats (Cardoso, 2011)¹⁵⁰.

Segons Amnistia Internacional, a Ucraïna (2023)¹⁵¹ la violència de gènere s'ha intensificat i agreujat entre les dones que viuen en les zones afectades pel conflicte, a causa de factors com la falta de seguretat, l'absència o afebliment de l'Estat de dret, la impunitat generalitzada dels perpetradors i la desconfiança en les autoritats d'ocupació, a més de l'estigma associat a la denúncia de violència sexual i de gènere. Les dones han de participar proactivament en tots els nivells dels processos de presa de decisions per garantir que les lleis, les polítiques i les pràctiques reflecteixin i satisfacin les seves necessitats i perspectives específiques¹⁵². A Ucraïna el repte de la participació de dones i nenes en processos de postconflicte és immens, atès que el conflicte ha agreujat les dificultats de reunificació i protecció del DIH i el DH.

A Kosovo, ONU-Dones (2023) va informar que continua donant suport a quatre organitzacions de dones que assisteixen a supervivents en el procés de sol·licitud de reparacions davant la Comissió per al Reconeixement i la Verificació dels Supervivents de la Violència Sexual durant la Guerra de Kosovo. Fins avui, gairebé 2.000 supervivents han presentat les seves sol·licituds¹⁵³.

Diverses entitats van enfortir els seus missatges sobre les dones, la pau i la seguretat, particularment a través d'exercicis de bons oficis, promoció política i comunicacions estratègiques. Es va amplificar el treball i les veus de les dones consolidadores de la pau mitjançant mitjans creatius com pòdcasts, editorials, narració d'històries, exposicions i missatges en xarxes socials, que el personal directiu superior va promoure. El juny de 2023, l'Oficina sobre la Prevenció del Genocidi i la Responsabilitat de Protegir va llançar un pla d'acció contra el discurs d'odi i la incitació a la violència en les comunitats liderades per dones¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Amnistia Internacional., *Ucraïna: Las dones se enfrentan a graves riesgos cuando la agresión total de Rusia contra Ucrania entra en su segundo año*, Amnistia Internacional, marzo de 2023, s.p. <<https://www.amnesty.org/es/latest/news/2023/03/ukraine-women-face-grave-risks-as-russias-full-scale-invasion-enters-its-second-year/>>

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Consejo de Seguretat de las Naciones Unidas. 2023. Naciones Unidas, *Informe del secretario general sobre Las dones i la pau i la seguretat*, S/2023/725., p.25 https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-and-standards#_SG_reports_WPS

¹⁵⁴ Ibid., p.31.

D'altra banda, en el document "Al principi va ser la paraula, Dones del Poble Sahrauí", liderat per la Coordinadora Catalana d'Ajuntaments Solidaris amb el Poble Sahrauí (CCASPS) i el Fons Català de Cooperació al Desenvolupament (FCCD)¹⁵⁵, es narren les històries de tretze dones sahrauís a través de testimoniatges personals acompanyats de paraules simbòliques com "Tolerància", "Resistència" i "Paciència", que reflecteixen la seva lluita i esperança. Aquestes paraules, al costat de les fotografies de Daniel Lagartofernández, sintetitzen el seu paper com a defensores dels drets humans, constructores de pau i preservadores de la seva identitat cultural. El document fa un homenatge a la seva contribució en el conflicte armat i la resistència pacífica, i subratlla la seva importància en la lluita per la sobirania i dignitat del seu poble; en els campaments, les dones sahrauís van consolidar estructures educatives, sanitàries i de govern estables, i van demostrar la seva capacitat de preservar la identitat i la resistència cultural del seu poble¹⁵⁶.

A més, Lagartofernández subratlla que "són elles les que avui es troben en la primera línia de les manifestacions pacífiques en els Territoris Ocupats, patint tortures i presó al costat dels seus companys per dur a terme una resistència no violenta contra l'ocupació marroquina". La dona sahrauí no només ha lluitat per l'alliberament del seu poble, sinó també per l'emancipació i el dret de les dones a ser protagonistes de la seva pròpia història, atès que la seva cultura no ha estat contrària a la participació de les dones¹⁵⁷.

Podem veure que l'impacte de la participació de les dones juga un paper crucial en els processos de veritat i justícia, però que sovint aquesta participació les porta a afrontar el seu dolor i reviu els fets traumàtics viscuts durant la guerra. En moltes ocasions, la seva capacitat de resiliència és tan gran que aconsegueixen trobar-se amb els seus agressors en escenaris judicials; una participació tan valenta no només teixeix històries de memòria i reparació simbòlica, sinó que també inclou la seva contribució en audiències de justícia especial en països amb processos de pau. El seu desig de participar en la reconstrucció del teixit social els dona la força per continuar promovent una participació segura i efectiva en aquests espais crucials de justícia i reconciliació.

¹⁵⁵ COORDINADORA CATALANA DE AYUNTAMIENTOS SOLIDARIOS CON EL PUEBLO SAHARAUI i FONDO CATALÁN DE COOPERACIÓN AL DESARROLLO, "Dones del Pueblo Saharaui", *Working Paper sobre dones, pau i seguretat en el Sàhara Occidental*, 2013, pp. 1-33.

¹⁵⁶ Ibid., p.p. 1-33.

¹⁵⁷ Ibid., p. 5.

3.3. Lideratge, suport comunitari i xarxes de resiliència

El lideratge és essencial en les noves identitats que dones i nenes assumeixen en contextos de conflicte. Sovint, descobreixen i desenvolupen capacitats de supervivència i afrontament que potser no haurien identificat en la seva vida quotidiana abans d'enfrontar-se a escenaris de guerra o conflictes. Segons el Women's Peace and Humanitarian Fund (WPHF, 2023)¹⁵⁸ la participació de les dones en la prevenció de conflictes contribueix a fomentar el seu lideratge en diversos àmbits, especialment en la vida política. A través de la seva experiència, les dones desenvolupen habilitats i confiança que els permeten accedir a espais tradicionalment dominats per homes¹⁵⁹.

En aquest context, les xarxes de resiliència són essencials pel suport col·lectiu, i permeten a les dones de compartir les seves experiències i enfortir la seva capacitat d'afrontar els reptes de l'entorn postconflicte i la construcció d'una pau duradora. A l'informe del "Fòrum Mundial de Dones per la Pau i Acció Humanitària" (WPHF, 2023)¹⁶⁰, es va destacar la importància que les dones estableixin xarxes i formin coalicions entre elles, i es va reconèixer que això no només permet avançar en el seu treball, sinó també amplificar les seves veus a nivell internacional¹⁶¹.

Les participants d'aquest Fòrum Mundial (WPHF, 2023) van fer una crida a reconèixer, enfortir i donar suport a les xarxes de dones en temes de pau i accions humanitàries, i van destacar-ne el rol crucial en aquests contextos. A més, Dayna Ash, fundadora de Haven per a artistes al Líban, va subratllar que "les dones tenen la capacitat única de crear espais de cura que no existeixen en el capitalisme i el patriarcat heteronormatiu"¹⁶².

UN Women (2023)¹⁶³, en el marc de la seva Estratègia Humanitària (2022-2025), centrada en la integració de la igualtat de gènere i l'empoderament de les dones i les nenes al llarg

¹⁵⁸ United Nations Women's Peace and Humanitarian Fund (WPHF). (2023). *The transformative role of women in local conflict prevention: Case study of civil society organizations supported by WPHF in Burundi, Iraq, Palestine, the Philippines, and Uganda*. United Nations, p. 17. <https://wphfund.org/wp-content/uploads/2023/11/Conflict-Prevention-Case-Study-Edited-8-Nov-2023.pdf>

¹⁵⁹ Ibid., p. 17.

¹⁶⁰ *Fórum Global de dones per la Pau i Acció Humanitària (GWF 2023): Resumen del evento celebrado en Berlín del 23 al 25 de mayo de 2023*. United Nations. < https://wphfund.org/wp-content/uploads/2023/11/WPHF-Global-Womens-Forum-2023_Report.pdf >

¹⁶¹ Ibid., p.7.

¹⁶² Ibid., p. 7.

¹⁶³ UN Women. (2023). *UN Women Humanitarian Strategy 2022-2025*. Recuperat de <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-08/un-women-humanitarian-strategy-2022-2025-in-brief-en.pdf>

del nexa humanitari, desenvolupament i pau, ha establert centres d'empoderament de dones que proporcionen serveis integrals i holístics en diversos països. En particular, dels països de l'estudi es referencien els treballs desenvolupats a Palestina, Colòmbia i Ucraïna.

Alguns elements implementats des de l'estratègia humanitària de l'ONU destaquen que reforçar la protecció integral i el suport als mitjans de vida de dones i nenes afectades per crisis suposa donar-los suport en la seva diversitat i ajudar-les a cobrir les seves necessitats, a recuperar-se i a enfortir la seva resiliència. Alhora, es busca millorar la capacitat dels països per a reconstruir-se de forma més equitativa i inclusiva,¹⁶⁴

A Palestina, ONU Dones va promoure l'enfortiment de la protecció integral i el suport a mitjans de vida per a dones i nenes afectades per crisis. El programa, secundat per l'assignació global del bloc CERF, ha proporcionat serveis d'atenció a la violència de gènere a dones i nenes a Jerusalem, Gaza i Cisjordània, incloent-hi assistència psicològica, ajuda legal, referències de salut, oportunitats d'ocupació, capacitació i transferències d'efectiu. Aquest enfocament ha resultat en un augment notable en la presa de decisions i l'empoderament entre les beneficiàries, reportant-se un augment del 35% a Gaza i del 17% a Cisjordània, segons ONU Dones (2022-2025)¹⁶⁵.

D'altra banda, a Ucraïna, l'enfortiment de la protecció integral i el suport a mitjans de vida per dones i nenes afectades per crisis s'ha implementat a través del programa LEAP. UN Women ha proporcionat serveis de protecció multisectorial i ha fomentat rols de lideratge per a les dones en l'acció humanitària, fet que ha contribuït a la millora de la seva resiliència, autosuficiència i lideratge. Amb això, es prioritza la participació significativa de les dones en els processos de presa de decisions i proporcionar les eines i recursos necessaris per enfortir el seu lideratge en contextos d'emergències humanitàries, Estratègia Humanitària (2022-2025)¹⁶⁶.

Així mateix, a Colòmbia, es van implementar programes per part d'UN Women (2023) en l'Estratègia Humanitària (2022-2025) orientats a enfortir la protecció integral i el suport a mitjans de vida de dones i nenes afectades en contextos d'emergències humanitàries. En col·laboració amb UNFPA i amb finançament del CERF, UN Women ha implementat projectes destinats a reforçar la prevenció, mitigació i resposta a la violència de gènere en emergències. Els serveis inclouen atenció mèdica, suport psicosocial, espais segurs,

¹⁶⁴ Ibid., p. 15.

¹⁶⁵ Ibid., p. 17.

¹⁶⁶ Ibid., p. 16.

ajuda legal i assessorament, així com formació vinculada als mitjans de vida i a oportunitats laborals¹⁶⁷.

Els casos de Palestina, Ucraïna i Colòmbia exemplifiquen que les dones poden transformar les seves vides i les de les seves comunitats, amb accés a noves oportunitats i a programes educatius que promoguin el seu desenvolupament personal i professional. També denoten que la capacitació facilita la independència econòmica, factor vinculat a l'impuls del lideratge social, comunitari i polític.

María Villellas (2024) fa referència al fet que, en efecte, la guerra transforma les identitats de les dones de maneres diferents; l'experiència al voltant de la guerra pot ser traumàtica i comportar impactes negatius: "Moltes dones es transformen en víctimes de la violència, això, també és una transformació que cal donar visibilitat (...) ¹⁶⁸ o pot empoderar les dones, portant-les a assumir rols de lideratge i contribuint a la construcció de pau des de diverses perspectives".

"El poder veure altres dones que han tingut aquestes mateixes experiències fa descobrir una capacitat col·lectiva de fer front a aquestes situacions de violència (...). Les dones participen en escenaris de postconflicte, però també atenen altres dones que estan sent víctimes, possibiliten aquestes transformacions socials." Destaca que "El fet que hi hagi hagut dones participant activament en el conflicte... ha donat visibilitat que les dones ocupen altres espais que no són tradicionalment femenins, per a bé i per a malament"¹⁶⁹.

El lideratge i el suport comunitari de les dones, juntament amb les seves xarxes de suport, són fonamentals en l'Agenda de Dones, Pau i Seguretat -DPS-. La participació de les dones en tots els nivells de presa de decisions en la prevenció i resolució de conflictes és essencial per a aconseguir la pau i la seguretat sostenibles, i és un dels objectius d'aquesta agenda¹⁷⁰.

A l'informe del secretari general de Nacions Unides (2022)¹⁷¹ en el Debat Obert sobre Dones, Pau i Seguretat es van abordar temes crucials com la participació de les dones en

¹⁶⁷Ibid.

¹⁶⁸ María Villellas Ariño, Investigadora de la Escuela de Cultura de Pau de la Universidad Autónoma de Barcelona. Entrevista 03-04152024. Tomada por Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Consejo de Seguretat de las Naciones Unides (2022). Informe del secretario general sobre Dones, Pau i Seguretat S/2022/740 . Retrieved from United Nations. < https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-and-standards#_SG_reports_WPS

¹⁷¹ Ibid.

la pau i la seguretat, així com la protecció dels seus drets en contextos de conflicte. Justament, s'hi subratlla que el lideratge de les dones és el motor que impulsa aquesta participació, que promou canvis significatius en les dinàmiques de pau i seguretat a nivell global.

- **Dones defensores de drets humans i situacions que les posen en risc:** L'any 2021 es van documentar 29 assassinats de defensores de drets humans, periodistes i sindicalistes en països afectats per conflictes. Les defensores afronten alts nivells de violència, incloent-hi violència sexual i de gènere, vigilància i abús en línia. La creació de xarxes de protecció per a aquestes dones és essencial¹⁷².
- **Participació de les dones en negociacions de pau:** L'any 2021, el 32% dels acords de pau incloïen disposicions de gènere, un augment respecte al 26% de 2020. No obstant això, la representació de dones en les delegacions de parts en conflicte va ser del 19%¹⁷³.
- **Lideratge i xarxes comunitàries de dones:** El Fons per a la Consolidació de la Pau ha incrementat la representació de dones en comissions de terres i altres àrees. A Sudan del Sud van finançar-se amb 70 milions de dòlars programes d'empoderament per a dones i nenes¹⁷⁴.
- **Plans d'acció per a la participació de les dones i la seva implementació:** Els plans d'acció nacionals són crucials per a prioritzar les qüestions de dones, pau i seguretat. Més de 100 països i territoris han adoptat aquests plans, però la implementació efectiva continua sent un desafiament a causa de la falta de seguiment i avaluació dels impactes reals. Cal millorar la recollida de dades i la rendició de comptes per assegurar que els plans aconseguixin els seus objectius¹⁷⁵.

Participació política de les dones

Resulta indispensable esmentar que per fomentar l'empoderament femení i avançar cap a la igualtat de gènere, ha estat indiscutible la participació política i electoral de les dones; en el document "Key Messages on Women's Rights, Empowerment and Equality: Electoral

¹⁷² Ibid., p. 3.

¹⁷³ Ibid., p. 8.

¹⁷⁴ Ibid., p. 18.

¹⁷⁵ Ibid., p. 22.

and Political Participation 2024"¹⁷⁶ es posa de manifest la importància d'aconseguir la paritat de gènere i la inclusió en els processos electorals. L'any 2024, almenys 63 països celebraran eleccions nacionals, fet que involucrarà gairebé 3.6 mil milions de persones, inclosos 1.8 mil milions de dones i nenes¹⁷⁷.

No obstant això, malgrat els avenços normatius establerts per la CEDAW i els Objectius de Desenvolupament Sostenible, encara persisteixen grans bretxes en la implementació de polítiques de participació de les dones, atès que aquestes ocupen només el 27% dels escons parlamentaris, el 23.3% dels llocs ministerials i el 35.5% dels càrrecs governamentals locals. A més, la violència basada en gènere, inclosa la facilitada per la tecnologia, continua sent un obstacle significatiu per a les dones en la política, que es manifesta en amenaces de mort, violació i violència física¹⁷⁸.

Les dones són agents de canvi fonamentals per construir societats resilents. És essencial garantir que l'educació i la capacitat facilitin l'accés a recursos i la creació d'entorns segurs i equitatius per a la participació de les dones. Les xarxes de resiliència i suport comunitari liderades per elles tendeixen a transformar les seves comunitats i contribuir a una pau sostenible; la seva participació i lideratge constitueixen tant un objectiu de justícia social com un catalitzador per el desenvolupament comunitari.

El "Mapa Dones a la Política 2023" elaborat per la Unió Interparlamentària (UIP) i ONU Dones, dona una visió de la participació de les dones en posicions polítiques a nivell global¹⁷⁹. S'hi classifica els països segons el percentatge de dones en parlaments unicamerals o en la cambra baixa del parlament, i també inclou dades sobre la representació de dones en gabinets ministerials.

A nivell global, la UIP i ONU Dones (2023) indiquen que les dones ocupen el 11.3% de les direccions d'Estat (17 de 151 països) i el 9.8% de les direccions de Govern (19 de 193 països). Dins d'aquestes dades, d'entre els països objecte del present estudi només Bòsnia i Hercegovina té una dona en la direcció d'Estat. Amb això es revelen disparitats significatives en la representació de les dones en altes funcions de l'Estat i, per tant, la

¹⁷⁶ UN Women. (2024). Key messages on women's rights, empowerment and equality: Electoral and political participation 2024. UN Women. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/in-brief-key-messages-on-womens-rights-empowerment-and-equality-electoral-and-political-participation-en.pdf>

¹⁷⁷ Ibid.

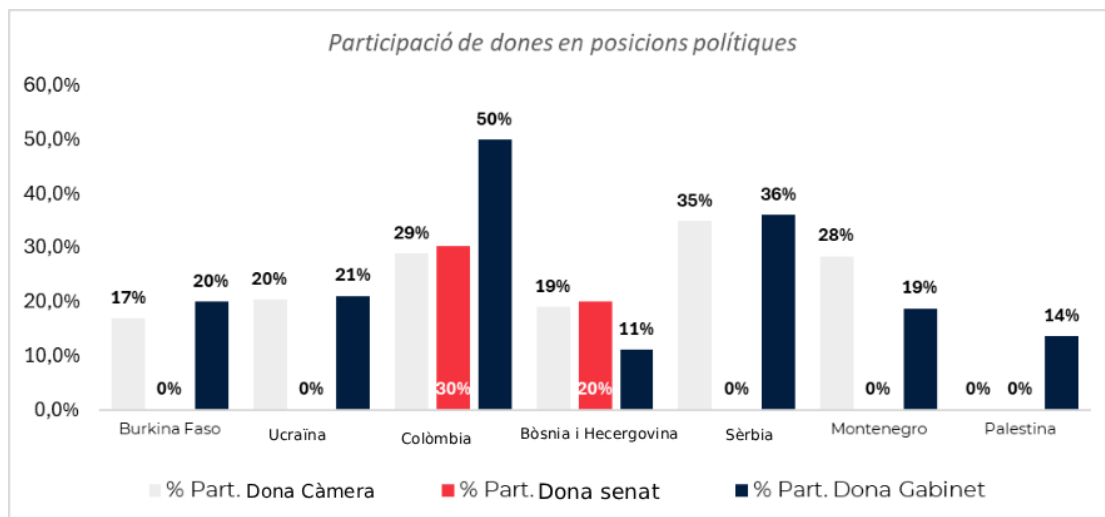
¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Unión Interparlamentaria (UIP) i ONU Dones. (2023). *Mapa dones en la Política 2023*- Ver en: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-05/Women-in-politics-2023-es.pdf>

visible necessitat de continuar implementant polítiques d'igualtat de gènere en la política tant a nivell global com regional¹⁸⁰.

Així doncs, l'impacte de la violència contra les dones i les nenes en escenaris de conflicte i postconflicte en països com Burkina Faso, Ucraïna, Palestina, Sàhara Occidental, Colòmbia, Sèrbia, Kosovo i Montenegro continua exclouent les dones de certs espais de presa de decisions d'alt nivell relacionats amb la pau i la seguretat. A continuació, es presenten dades clau sobre la representació de dones en parlaments i gabinets de govern als països esmentats anteriorment.

Figura 7. Participació de les dones en posicions polítiques per als països de l'estudi.

Font: Unió Interparlamentària (UIP) & ONU Dones. (2023)252 Gràfica elaboració pròpia.

Des d'una interpretació pròpia, en aquest gràfic es mostren variacions significatives en la participació política de les dones entre els països seleccionats. La representació femenina en diferents àmbits de govern als països esmentats mostra una disparitat significativa en la participació de les dones.

D'aquestes dades es destaca que Colòmbia té la major representació femenina en el gabinet (50.0%), la qual cosa suggereix un avenç significatiu en la inclusió de dones en alts càrrecs governamentals. Sèrbia també mostra un compromís considerable amb la igualtat de gènere en l'àmbit de la política, amb una forta participació femenina tant en la cambra com en el gabinet.

¹⁸⁰ Ibid., p. 1.

Per al cas de països com Burkina Faso, Montenegro i Palestina, que presenten una baixa representació femenina en el gabinet, o Sèrbia i Montenegro, pels quals no hi ha dades sobre el senat, una avaluació completa de la representació femenina en aquests espais es veu limitada.

Aquests resultats posen de manifest la necessitat de polítiques que puguin fomentar la igualtat de gènere en l'àmbit polític. Subratllen la importància de continuar promovent la participació femenina en totes les esferes de govern per a aconseguir una representació equitativa i justa.

En el document *Dones a la Política (2023)*¹⁸¹ es fa referència a la regió Àfrica Subsahariana. Aquestes dades reflecteixen les mitjanes regionals, en què destaquen els avenços en la representació política femenina a la regió. No obstant això, és important assenyalar que no hi ha dades disponibles sobre el Sàhara Occidental, la qual cosa indica una falta d'informació en certes àrees d'aquesta regió.

És important subratllar que la situació de conflicte i postconflicte en diversos d'aquests països complica la recollecció i disponibilitat de dades precises. Particularment en regions com Sàhara Occidental i Kosovo, on les dades sobre la participació de dones en la política són escasses o inexistents.

D'altra banda, l'Institut de Drets Humans de Catalunya -IDHC-(2009)¹⁸², en el document "Kosovo, de la sèrie de conflictes oblidats", assenyala que el lideratge i suport comunitari de les dones a Kosovo han estat vitals per promoure la igualtat de gènere i la participació en la vida política. La creació de la Llei sobre Igualtat de Gènere en 2004, recolzada per la UNMIK¹⁸³ com un avanç significatiu en aquests esforços.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Institut de Drets Humans de Catalunya. (2009). *Kosovo*. Serie Conflictos Olvidados. Institut de Drets Humans de Catalunya. (2009). *Kosovo*. Serie Conflictos Olvidados. Institut de Drets Humans de Catalunya. Agencia Catalana de Cooperación al Desenvolupament, Diputació de Barcelona. Recuperat de: <https://www.idhc.org/es/publicaciones/serie-conflictos-olvidados-kosovo/>

¹⁸³ La UNMIK, o Misión de Administración Provisional de las Naciones Unidas en Kosovo (por sus siglas en inglés: United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), es una misión establecida por la Resolución 1244 del Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas el 10 de junio de 1999. Su objetivo principal es facilitar una administración temporal en Kosovo i establecer las condiciones para una autonomía provisional, hasta que se determine el estatus definitivo del territorio. La UNMIK ha jugado un papel crucial en la administración civil de Kosovo, proporcionando servicios esenciales i ayudando a crear instituciones gubernamentales locales desde el fin del conflicto en la región (Naciones Unidas, 2024).

En relació amb la participació de les dones a Kosovo, el document esmentat del IDHC (2009) indica que la creació d'un dels primers Plans d'Acció per a la Igualtat de Gènere a Kosovo, resultat de consultes i debats, va permetre promoure la igualtat de gènere. No obstant això, malgrat l'existència d'aquest pla i la creació de l'Agència per a la Igualtat de Gènere, les organitzacions locals de dones van assenyalar, en el seu moment, la manca de comprensió i de transversalitat de la perspectiva de gènere per part de les institucions locals, així com la insuficiència de formació i recursos adequats des de la implementació d'aquest pla¹⁸⁴.

A Kosovo, el Programa d'Igualtat de Gènere 2020-2024 té com a objectiu central assegurar que la igualtat de gènere estigui en el cor dels processos de transformació en totes les estructures i polítiques del govern, així com en les institucions, la societat civil i el sector privat¹⁸⁵.

En aquest Programa s'emfatitza que la participació de les dones i les organitzacions de dones ha estat crucial en la formulació i implementació d'aquestes polítiques. Les dones han estat involucrades en diversos nivells de presa de decisions: han representat el 27% dels llocs de decisió en l'administració pública central el 2016, i les organitzacions de dones han exercit un paper significatiu en la promoció de la igualtat de gènere i en la sensibilització sobre els drets de les dones¹⁸⁶.

No obstant això, persisteixen reptes significatius, com la segregació ocupacional per gènere, la discriminació en l'ocupació i l'accés limitat a recursos i oportunitats econòmiques. Les polítiques i programes actuals busquen no només la inclusió equitativa de dones en tots els sectors, sinó també garantir que les veus de les dones siguin escoltades i valorades en totes les àrees de la societat¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Institut de Drets Humans de Catalunya. (2009). *Kosovo*. Serie Conflictos Olvidados. Institut de Drets Humans de Catalunya. (2009). *Kosovo*. Serie Conflictos Olvidados. Institut de Drets Humans de Catalunya. Agencia Catalana de Cooperación al Desenvolupament, Diputació de Barcelona. Recuperat de: <https://www.idhc.org/es/publicaciones/serie-conflictos-olvidados-kosovo/>

¹⁸⁵ Agency for Gender Equality (AGE) of Kosovo. (2020). *Kosovo Program for Gender Equality 2020-2024*. Office of the Prime Minister of Kosovo. Recuperat de: <https://abgi.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf>

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid.

L'informe anual 2023 del Fons de les Nacions Unides per a la Pau i l'Acció Humanitària de les Dones (WPHF)¹⁸⁸ menciona informació rellevant sobre alguns països d'interès i destaca el paper fonamental de les dones en la prevenció de conflictes i la protecció dels drets humans:

- Un total de 7,957 dones van participar en decisions sobre prevenció de conflictes i resposta en Palestina, Burundi, l'Iraq, Níger, Filipines i Uganda, i van aconseguir evitar, resoldre o remetre 4,581 conflictes mitjançant mecanismes locals i regionals amb enfocament de gènere. Segons el programa de prevenció de conflictes del WPHF, es van implementar 59 subvencions a través de 83 organitzacions dirigides per dones i centrades en joves, la qual cosa fa enfortir els mecanismes de prevenció en aquests països. Aquestes organitzacions van promoure la participació femenina en la prevenció de conflictes, per la qual cosa van incloure el monitoratge de senyals d'alerta primerenca i extremisme violent. Les iniciatives van impactar directament a 14,457 persones (73.0% dones i nenes) i van beneficiar indirectament a 5 milions a nivell local i subnacional¹⁸⁹.
- A Ucraïna, més de 4,500 dones líders han enfortit la seva capacitat i participació en la planificació humanitària a nivell regional i local. Aquestes líders han atès les necessitats urgents de més de 27,000 dones i les seves famílies, i els han proporcionat refugi temporal, serveis psicosocials i legals, assistència en efectiu i béns essencials. A més, han evacuat i reubicat 2,378 dones i les seves famílies de zones de conflicte a llocs segurs¹⁹⁰.
- A Ucraïna l'Assemblea Nacional de Persones amb Discapacitat va facilitar la participació de 127 dones en la planificació humanitària, i va vetllar perquè es considerin les necessitats de dones amb discapacitat. El Centre de Perspectives de la Dona va ampliar la seva participació en 19 comunitats mitjançant Consells de Persones Desplaçades Internament (PDI), on més del 50% de les dones desplaçades van reportar major influència en la presa de decisions locals¹⁹¹.
- A Colòmbia, 13 organitzacions de la societat civil van incorporar mesures i polítiques per a la prevenció de l'explotació i l'abús sexual, i van dur a terme mapatges de parts interessades per a identificar rols dins de les dinàmiques socials i territorials. Es va destacar també la participació de dones desplaçades en

¹⁸⁸ United Nations Women's Peace and Humanitarian Fund (WPHF), (2024). Investing in the impact of women peacebuilders & first responders worldwide: Annual Report 2023. United Nations. Recuperat de: <https://wphfund.org/annual-report-2023/>

¹⁸⁹ Ibid., p. 29.

¹⁹⁰ Ibid., p. 32.

¹⁹¹ Ibid., p. 32.

processos de presa de decisions i l'accés a recursos econòmics i productius, la qual cosa va posar de manifest el lideratge de les dones en aquests contextos¹⁹².

Part de la informació analitzada des de la perspectiva de lideratge, xarxes comunitàries i participació política exemplifica com les dones no només participen activament en la resolució de conflictes, sinó que també lideren iniciatives clau que enforteixen les xarxes comunitàries i promouen la resiliència en situacions de crisis. Aquestes dades evidencien tant avenços significatius com bretxes persistents. La falta de dades en algunes regions també reflecteix els reptes addicionals que presenten els contextos de conflicte i la necessitat de continuar treballant per assolir una major equitat de gènere.

¹⁹² Ibid., p. 33.

4. Contribució de les dones a la construcció de la pau sostenible

Les dones, com a gestores de canvi, han reiterat la resignificació de les seves identitats, i s'han convertit en constructores de pau a les seves comunitats, la qual cosa ha transmès un missatge important sobre resiliència i valentia. Per aprofundir en aquest tema, en aquest apartat abordarem tres punts centrals: (i) els vincles entre dones signatàries i grups de la societat civil de dones, (ii) els imaginaris socials en el foment de la igualtat i la pau, i (iii) el paper de les dones com a promotores de la igualtat de gènere i la pau sostenible.

En països com Kosovo i el Sàhara Occidental, la implementació limitada de mesures per garantir els drets de les dones constitueix barreres significatives que cal destacar en aquest estudi. Kosovo, malgrat comptar amb un marc jurídic orientat a garantir l'accés a drets fonamentals, la seva implementació efectiva continua sent limitada.

La situació s'agreuja amb la persistència d'altres taxes de desocupació entre dones (34.4%), en comparació amb el 22.6% dels homes, i amb la discriminació per gènere en l'àmbit laboral, inclosos l'assetjament sexual i els acomiadaments per embaràs¹⁹³. Així mateix, els esforços per combatre l'economia informal, tot i ser prioritaris, manquen d'una anàlisi d'impacte de gènere adequada que garanteixi que no es perjudiqui encara més les dones en la seva situació socioeconòmica¹⁹⁴.

Les dones a Kosovo enfronten barreres en l'accés i control de la propietat, així com en la seva representació política i participació en la construcció de la pau. Encara que el marc normatiu empara la igualtat de gènere, la seva implementació és inadequada i perpetua la discriminació, així com limita l'avenç de les dones en els processos decisoris i de governança¹⁹⁵.

Pel que fa al Sàhara Occidental, partint de l'anàlisi del document "*Al principi va ser la paraula, Dones del Poble Sahrauí*", liderat per la Coordinadora Catalana d'Ajuntaments Solidaris amb el Poble Sahrauí (CCASPS) i el Fons Català de Cooperació al Desenvolupament (FCCD), s'evidencia el rol crucial de les dones sahrauís en la construcció de pau i la defensa dels Drets Humans. Durant la guerra i l'ocupació, van

¹⁹³ ORGANIZACIONES DE LA SOCIEDAD CIVIL (OSC) DE KOSOVO., "Informe de la Sociedad Civil sobre los Drets Humanos en Kosovo en 2019", Informe elaborado en el marco del proyecto "Colaboración con la sociedad civil en la supervisión i presentación de informes sobre drets humanos", 2020, p. 11

¹⁹⁴ Ibid., p. 18.

¹⁹⁵ Ibid., pp. 21-22

assumir tasques essencials com l'organització dels Campaments de Refugiats en condicions extremes, mentre els homes lluitaven al front. Van liderar una resistència no violenta en els Territoris Ocupats, enfrontant tortures i presó. Van educar els seus fills en l'esperança i la reconciliació, i van subratllar que la seva lluita és contra la política opressora del seu govern i no contra la població marroquina. El seu lideratge i visió estratègica van ser essencials per mantenir un equilibri entre la lluita per l'autodeterminació i l'enfortiment de la seva comunitat a l'exili¹⁹⁶.

En el text *Dones del Poble Sahrauí* es documenten moltes altres històries de vida que evidencien la diversitat de rols essencials que exerceixen en la construcció de pau i la defensa dels drets humans, fet que consolida la seva posició com a pilars fonamentals en la lluita del seu poble¹⁹⁷.

La participació de les dones en la prevenció de conflictes i la protecció dels drets humans continguts a l'Informe Anual 2023 de les Nacions Unides¹⁹⁸ també és de gran rellevància:

- S'han creat sistemes d'alerta primerenca liderats per dones o s'han inclòs dones marginades en sistemes ja establerts. Aquests sistemes permeten identificar indicadors de conflicte relacionats amb el gènere, mediar en conflictes i prevenir l'escalada de violència¹⁹⁹.
- Es fa un esforç significatiu per connectar les dones de base amb actors més grans de la societat civil, moviments de dones i actors internacionals que treballen en la prevenció de conflictes. Això inclou l'enfortiment de la capacitat de les organitzacions de drets de les dones, líders femenines i activistes de drets humans²⁰⁰.
- La participació de dones en iniciatives de prevenció de conflictes ha estat transformadora, ha contribuït a la igualtat de gènere, ha canviat actituds i ha construït societats més inclusives²⁰¹.

¹⁹⁶ COORDINADORA CATALANA DE AYUNTAMIENTOS SOLIDARIOS CON EL PUEBLO SAHARAUI i FONDO CATALÁN DE COOPERACIÓN AL DESENVOLUPAMENT, "Dones del Pueblo Saharaui", *Working Paper sobre dones, pau i seguretat en el Sàhara Occidental*, 2013, pp. 1-33.

¹⁹⁷ Ibid., pp. 1-33

¹⁹⁸ United Nations Women's Peace and Humanitarian Fund. (2024). Investing in the impact of women peacebuilders & first responders worldwide: Annual Report 2023. United Nations. Recuperat de: <https://wphfund.org/annual-report-2023/>

¹⁹⁹ Ibid., p. 21.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid., p. 22.

Les limitacions dels conflictes armats perpetuen la desigualtat de gènere i obstaculitzen el progrés cap a la construcció d'una pau inclusiva, on les dones puguin participar activament en els processos de presa de decisions en espais polítics i de governança. La dificultat en l'accés a drets reforça estructures patriarcals d'exclusió i també limita les oportunitats d'establir societats més equitatives i sostenibles en contextos postconflicte. No obstant això, aquestes situacions adverses també permeten destacar el lideratge i els camins que les dones en aquests països han pres per a contribuir a la reconstrucció del teixit social en les seves comunitats.

En el llibre *"Violències de gènere: entre la guerra i la pau"*, Virgínia Maquieira D'Angelo analitza com, a la guerra de l'antiga Iugoslàvia, tant al costat serbi com al bosnià, es van utilitzar violències massives contra les dones com a estratègia deliberada per aconseguir el control territorial. Aquestes guerres contemporànies van estar marcades per una sexualització massiva de la violència²⁰². Aquestes estratègies buscaven desplaçar la població dels seus territoris mitjançant la por, la inseguretat permanent i actes de violència extrema, com ara execucions públiques, la destrucció de símbols socials i violacions sistemàtiques. En aquest context, l'autora cita Rita Segato, qui reprèn les anàlisis de Mary Kaldor, per destacar com la sexualització massiva de la violència va ser una tàctica central per generar desestabilització i controlar espais²⁰³.

L'autora, en aquest mateix text, indica que, a l'Amèrica Llatina i a Centreamèrica, les recerques sobre conflictes interns han identificat patrons similars de crims sexuals, i han evidenciat un entrenament militar deliberat per executar aquestes violències, fet que ha permès desenvolupar categories jurídiques i forenses destinades a la seva recerca i enjudiciament²⁰⁴.

L'autora del capítol reconeix el treball pioner de Mary Kaldor com a base fonamental per analitzar l'impacte de les guerres actuals sobre la població civil, amb èmfasi en les dones. Kaldor identifica com les noves guerres, situades en el context de la globalització, intensifiquen la violència sexual organitzada i agreugen el risc per a les dones en eliminar espais segurs. El seu enfocament des de les relacions internacionals destaca la

²⁰² MAQUIEIRA D'ANGELO, Virginia., "La violencia contra las dones como violencia política: perspectivas antropológicas"; en SÁNCHEZ MUÑOZ, Cristina (ed.), *Violencias de gènere: entre la guerra i la pau*, Colección Justicia i Conflicto, Medellín: Siglo del Hombre Editores - Universidad EAFIT, 2021, p.107

²⁰³ Ibid., p.108.

²⁰⁴ Ibid., p.107.

fragmentació de les guerres contemporànies, paral·lela als canvis en l'economia global, on la interconnexió política, econòmica, militar i cultural juga un paper central²⁰⁵.

Malgrat aquests reptes, això no ha impedit que les mobilitzacions de familiars de víctimes i organitzacions de dones impulsin avenços significatius en la construcció de respostes legals i socials que desafïïn les estructures de la violència²⁰⁶.

4.1. Vincles entre dones signatàries i grups de la Societat Civil de Dones

És rellevant identificar elements relacionats amb els processos de pau, les negociacions de pau i els conflictes actuals en els països objecte del present estudi. La dimensió davant la realitat de la participació de les dones en aquests processos i el seu rol de gestores de canvi i constructores de pau implica reconèixer les dones signatàries i les pertanyents a la societat civil des de la realitat social i política que es viu en els diferents escenaris i territoris que les envolten en relació amb aquest tema en particular.

Les dones, tant signatàries com pertanyents a la societat civil, s'han vinculat a aquests processos. Parlar de les dones com a constructores de pau implica analitzar la realitat que viuen en aquests països en relació amb la construcció de pau i els conflictes vigents. Per això, es presenten a continuació dades relacionades amb procés de Pau i conflictes, com un panorama general.

Segons dades facilitades en el document "Fets i xifres: Dones, pau i seguretat - ONU Dones"²⁰⁷, entre 1992 i 2019 les dones van representar només el 13% dels negociadors, el 6% dels mediadors i el 6% dels signataris en processos de pau globals, percentatges que evidencien una infrarepresentació significativa en aquests espais crucials per a la resolució de conflictes²⁰⁸. L'any 2020, el percentatge d'acords de pau amb disposicions de gènere va assolir només el 28,6%, una xifra que mostra un retrocés davant el màxim històric del 37,1% registrat el 2015²⁰⁹. D'altra banda, 98 països i territoris, el 50% dels Estats Membres de les Nacions Unides, havien adoptat Plans d'Acció Nacionals (PAN)

²⁰⁵ Ibid., p.103.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Las cifras citadas en este apartado, referidas de Consejo de Seguretat de las Naciones Unidas (2021). Informe del Secretario General sobre las dones i la pau i la seguretat (S/2021/827).

²⁰⁸ ONU DONES., "Hechos i cifras: Dones, pau i seguretat", ONU Dones, 2021, p. 2.

²⁰⁹ Ibid., p. 2.

sobre Dones, Pau i Seguretat, incloent-hi estratègies nacionals i regionals per integrar una perspectiva de gènere en les polítiques de pau i seguretat²¹⁰.

A la taula següent es presenta una síntesi dels avenços i desafiaments en els països de l'estudi pel que fa a processos de pau, negociacions vigents i conflictes actuals.

Taula 3. Procés de Pau i conflictes 2024

País	Processos de pau signats	Negociacions de pau vigents	Conflictes actuals a 2024
Burkina Faso	No hi ha acords de pau significatius	Cap	Conflicte amb grups jihadistes i violència intercomunal
Ucraïna	Acords de Minsk (2014, 2015)	En curs amb intervenció internacional	Conflicte amb Rússia
Colòmbia	Acord de Pau amb les FARC (2016)	Negociacions amb l'ELN	Conflictes amb grups armats il·legals i narcotràfic
Bòsnia i Hercegovina	Acord de Dayton (1995)	Cap	Tensions ètniques, tensions ètniques predominants (grups ètnics principals: bosnians, croats, serbis)
Kosovo	Acord de Brussel·les (2013)	Negociacions periòdiques mediades per la Unió Europea	Tensions polítiques amb Sèrbia
Sèrbia	Acord de Kumanovo (1999)	Cap	Cap
Montenegro	No hi ha acords de pau significatius	Cap	Cap

²¹⁰ Ibid., p. 4.

Palestina	Acords d'Oslo (1993, 1995)	Intermitents	Conflicte amb Israel
Sàhara Occidental	Pla de Pau de l'ONU (1991)	Intermitents	Disputa territorial amb el Marroc

Font pròpia. Taula de creació pròpia (fonts revisades durant l'estudi). Vegeu informació addicional disponible a les fitxes annexes sobre cada país en l'estudi.

En context, és crucial reconèixer el valor de les dones constructores de pau, que s'exposen a defensar els Drets Humans a les seves comunitats i juguen un paper fonamental en la promoció de la pau i l'estabilitat. Les dades esmentades reflecteixen que, tot i que s'han signat acords de pau en diversos països, molts d'ells encara s'enfronten a conflictes interns o externs. Refereixen la complexitat i la persistència dels desafiaments de seguretat i estabilitat en aquests països, i destaquen la necessitat d'esforços continus i sostinguts per assolir una pau estable, per superar les transicions polítiques i arribar a esforços d'estabilització tangibles.

Sèrbia i Kosovo, després de signar l'Acord de Brussel·les, continuen tenint tensions polítiques, especialment en les seves relacions bilaterals. Per la seva banda, Palestina i el Sàhara Occidental demostren que els conflictes territorials i les negociacions intermitents continuen sent desafiaments per a la pau duradora. Burkina Faso, sense processos de pau formals, afronta conflictes amb grups jihadistes i violència intercomunal, mentre que Montenegro gaudeix d'una relativa estabilitat sense conflictes armats actius.

En aquest context es destaca que el 2022, tot i que el procés negociador sobre el Sàhara Occidental va romandre bloquejat, alguns esdeveniments van donar importància a les veus de les dones i la seva participació en la recerca d'una solució política²¹¹. L'enviat especial de l'ONU, Staffan de Mistura, va decidir no visitar el Sàhara Occidental ocupat pel Marroc el juliol a causa de restriccions imposades per Rabat que impedièren reunions amb representants de la societat civil i organitzacions de dones. El setembre va visitar els camps de refugiats sahrauís, on grups de dones li van expressar la seva frustració per la manca d'avenços polítics i la crítica situació humanitària²¹².

A Colòmbia, segons l'informe de l'Escola de Cultura de Pau, la Comissió de la Veritat va presentar el seu informe final *Hi ha Futur si Hi ha Veritat*, en què va analitzar l'impacte del

²¹¹ ESCOLA DE CULTURA DE PAU., "Alerta 2023: Informe sobre conflictes, drets humans i construcció de pau", Icaria Editorial, 2023, p.157.

²¹² Ibid., p.157.

conflicte armat entre 1986 i 2016. Va utilitzar un enfocament de gènere interseccional per examinar les conseqüències del conflicte en dones i població LGTBIQ+. Va destacar l'ús de la violència sexual, perpetrada per tots els actors amb diferents patrons de victimització. Segons el Registre Únic de Víctimes, 32.446 persones van patir violència sexual, essent el 92% dones i nenes, especialment en zones rurals, amb major incidència entre 1997 i 2005²¹³.

Segons l'Informe sobre conflictes, drets humans i construcció de pau de l'Escola de Cultura de Pau, el 2021 va destacar la participació activa de dones com a negociadores o delegades en tots els processos de pau que van comptar amb la facilitació o mediació de Nacions Unides²¹⁴. No obstant això, a nivell global, la representació femenina en el conjunt de processos de pau va ser del 19%, fet que reflecteix una disminució respecte del 23% assolit el 2020²¹⁵. Pel que fa als acords de pau signats, l'informe indica que el 32% (8 de 25 acords) va incloure disposicions relacionades amb el gènere, les dones o les nenes, fet que va suposar un increment respecte del 26% registrat el 2020²¹⁶. Malgrat aquest progrés, això demostra que la majoria dels acords de pau continuen sent excloents pel que fa a la igualtat de gènere i els drets de les dones²¹⁷.

María Solanas (2024), destaca la importància de la inclusió de dones a les taules de negociació per assegurar canvis normatius que reflecteixin els nous rols adquirits durant els conflictes, i valora positivament els canvis de rol de les dones durant els conflictes, així com en destaca la capacitat de lideratge i la importància de la seva participació en l'èxit dels processos de pau.

Pel que fa a això, María Solanas va assenyalar: "La participació de les dones en els processos de pau i negociació és crucial per assegurar que les noves lleis i constitucions reflecteixin el seu paper i promoguin la igualtat de gènere. La presència de dones en aquestes discussions no només beneficia altres dones, sinó també la societat en el seu conjunt, en mostrar que les dones poden i han de prendre decisions importants. Això ajuda a construir una societat més igualitària i cohesionada, on els homes també aprenen a veure les dones en rols de poder i lideratge"²¹⁸.

²¹³ Ibid., p. 157.

²¹⁴ Ibid., p. 155.

²¹⁵ Ibid., p. 155.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Entrevista 01-04092024. *María Solanas, directora de programes en el Real Instituto Elcano*. Tomada por Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024.

A més, María Solanas reconeix els desafiaments significatius i les barreres que afronten les dones en el postconflicte, i advoca per una major igualtat estructural i un suport continu a les organitzacions de dones per consolidar aquests canvis positius a llarg termini. Solanas afirma el següent: "El suport a les organitzacions de dones en el terreny local és una de les mesures més efectives per contribuir al lideratge de les dones i perquè la seva participació resulti més senzilla en unes converses o en un procés de pau. És de les menys emprades, però és una de les més eficaces"²¹⁹.

En aquesta mateixa línia, a l'estudi "*Women's Participation in Peace Negotiations and the Durability of Peace*" (Krause, Krause, & Bränfors, 2018)²²⁰, basat en el Programa de Dades sobre Conflictes d'Uppsala -UCDP- per les signatàries femenines, que proporciona informació sobre 216 acords de pau des de 1975 fins a 2011²²¹, se subratlla el següent:

- La participació de dones com a negociadores, mediadores, testimonis i/o signatàries augmenta significativament la probabilitat que un acord de pau duri més temps. Els acords que inclouen dones són un 20% més propensos a durar almenys dos anys i un 35% més propensos a durar quinze anys²²².
- La participació de grups de dones influents es correlaciona amb una major implementació dels acords, cosa que contribueix a una pau més duradora. La participació de les dones en el procés és el que realment impacta positivament en la durabilitat de la pau²²³.

D'altra banda, es mencionen a continuació conclusions derivades de l'estudi descrit per O'REILLY, Marie, Ó SÚILLEABHÁIN, Andrea i PAFFENHOLZ, Thania, en el seu treball "*Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*", International Peace Institute, 2015²²⁴, en què es van analitzar quaranta casos per avaluar l'impacte de la participació de xarxes i coalicions organitzades de dones en processos de pau i transició, així com la seva influència en l'agenda, els acords assolits i la seva implementació:

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ [1] Krause, J., Krause, W., & Bränfors, P. (2018). Women's participation in peace negotiations and the durability of peace. *International Interactions*. Recuperat: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03050629.2018.1492386#d1e1662>

²²¹ Ibid.

²²² Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ O'REILLY, Marie., Ó SÚILLEABHÁIN, Andrea., i PAFFENHOLZ, Thania., "Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes", *International Peace Institute*, 2015. <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf>

- Els resultats positius en les negociacions només es van relacionar amb la participació de grups de dones quan aquestes van exercir una influència significativa en el procés. Aquest impacte es va avaluar per la seva capacitat d'introduir temes que abordessin les causes del conflicte en l'agenda i aconseguir que aquests fossin inclosos en els acords. També es va mesurar per la seva pressió per iniciar o concretar negociacions, i es va correlacionar el seu nivell d'influència amb la signatura i implementació d'acords i el compliment de les seves disposicions clau²²⁵.
- L'anàlisi estadística elaborada per de Laurel Stone citat en O'Reilly, Ó Súilleabháin, i Paffenholz (2015) revela que els processos de pau que inclouen dones com a testimonis, signatàries, mediadores i/o negociadores augmenten en un 20% la probabilitat que un acord de pau duri almenys dos anys, i s'incrementen fins a un 35% en els acords que duren quinze anys²²⁶.
- La participació directa de les dones a la taula de negociació, ja sigui en converses de pau formals o en diàlegs nacionals orientats a l'elaboració de constitucions o reformes institucionals, representa una forma efectiva d'inclusió. Aquest enfocament permet que les dones actuïn com a mediadores o com a integrants de delegacions negociadores, que representin grups de dones o exerceixin un rol en la incorporació de disposicions sensibles al gènere, la qual cosa en promou la protecció i participació en els processos polítics²²⁷.
- L'acció massiva pot influir en la percepció pública i la legitimitat dels acords de pau, i serveix d'indicador de viabilitat de les propostes i ajuda les parts negociadores a entendre l'acceptació del procés per part de la població. Les dones, en ser actives en la societat civil i menys associades al conflicte armat, han liderat nombroses accions massives a favor de la pau, com vagues, manifestacions i bloquejos que han aconseguit pressionar per a la signatura d'acords de pau²²⁸.

Així doncs, els canvis de rol de les dones durant els conflictes i el postconflicte permeten una major igualtat, en la mesura que les dones assumeixen rols més igualitaris i gaudeixen de relacions de gènere menys subordinades. Aquesta experiència enforteix el seu empoderament i lideratge. A més, la participació femenina en els processos de pau augmenta les probabilitats d'assolir acords duradors i efectius, ja que la seva presència en la negociació incrementa significativament l'èxit d'aquests acords²²⁹.

²²⁵ Ibid., pp. 11.

²²⁶ Ibid., pp. 12.

²²⁷ Ibid., pp. 13-14.

²²⁸ Ibid., p.18.

²²⁹ Ibid, pp.10-11

4.2. Imaginaris socials en el foment de la igualtat i la pau

Resulta rellevant esmentar els imaginaris socials en el marc del present estudi, ja que permeten interpretar les dinàmiques de poder i les relacions socials dins d'una comunitat o societat. Aquests imaginaris influeixen en l'estructura social, la conformació d'identitats i la reproducció de normes i valors, per la qual cosa és necessari fer un breu recorregut per alguns elements.

Els imaginaris socials, segons Cornelius²³⁰, són estructures simbòliques fonamentals que atorguen sentit i cohesió a la vida col·lectiva d'una societat. Més que representacions concretes, constitueixen una "curvatura" específica de l'espai social, un "ciment invisible" que articula el real, el racional i el simbòlic en un tot coherent. Aquestes significacions no es limiten a denotar elements específics, sinó que connoten de manera àmplia els valors, normes i símbols que estructuraran l'organització social, i guien la selecció i formació dels components que s'integraran en l'experiència col·lectiva, mentre transcendeixen qualsevol reducció a l'individual a l'estrictament²³¹.

Similarment, en la seva obra "El sentit pràctic", Pierre Bourdieu²³² aborda conceptes com l'*habitus*, que es pot definir com el conjunt de patrons i maneres de pensar, sentir i actuar que les persones adquireixen en viure en una societat. L'autor explica com aquestes disposicions estan profundament influenciades per les estructures objectives de la societat i com, a través de l'*habitus*, els imaginaris socials vinculen les maneres de pensar sobre les dones, i en conseqüència com es relacionen amb els seus rols i jerarquies de gènere²³³. Aquesta anàlisi és clau a l'hora d'entendre com les normes de gènere es reproduïen en contextos socials específics, com limiten o possibiliten la transformació i reafirmen estructures desiguals.

A vegades, les identitats individuals i col·lectives poden posar les dones i les nenes en dinàmiques d'opressió o major vulnerabilitat davant els rols adquirits en el marc de les seves experiències en relació amb la guerra i el conflicte, i fins i tot després del que han viscut en escenaris de postconflicte. En contextos de conflictes socials, les identitats juguen un paper clau perquè determinen com les comunitats i els individus es perceben i es relacionen entre si. Segons Giménez, les identitats són configurades a partir dels

²³⁰ 310

²³¹ CASTORIADIS, Cornelius., "XII. Las significaciones imaginarias sociales"; *La institución imaginaria de la sociedad*, Barcelona: Tusquets Editores, 1983, pp 294-300

²³² BOURDIEU, Pierre., *El sentido práctico*, Madrid: Siglo XXI Editores, 2008.

²³³ Ibid, pp. 85-193

repertoris culturals i exerceixen un rol diferenciador i cohesiu al mateix temps²³⁴. Reprendre les identitats permet visibilitzar com les dones i les nenes no només transformen els seus propis rols, sinó també els de les seves comunitats en convertir-se en líders i promotores de pau. Aquestes noves identitats estan vinculades a l'empoderament i la capacitat de resistència davant les dinàmiques d'opressió que podrien sorgir dels imaginaris socials existents.

La Teoria de les Representacions Socials, proposta originalment per Serge Moscovici l'any 1961, aborda com les interaccions socials modelen les nostres percepcions i valors compartits. Això es relaciona directament amb els imaginaris socials, entesos com a construccions col·lectives que atorguen sentit al món i permeten als grups interpretar la realitat d'acord amb els seus valors, creences i experiències compartides²³⁵.

Per tant, és a través de les interaccions i comunicacions entre les persones que es construeix la realitat del món que ens envolta. En aquest procés, els contactes socials i els intercanvis interpersonals permeten l'adquisició, transmissió i perpetuació de coneixements, creences i valors, i creen una visió compartida de les coses i dels altres. La reconstrucció de la realitat és, per tant, un fenomen social, ja que s'elabora d'acord amb les característiques de les persones i és compartit per aquells que posseeixen aquestes mateixes característiques²³⁶.

Tenint en compte tot el que s'ha esmentat, a continuació es presentaran categories d'imaginari socials que provenen dels continguts extrets del grup focal entrevistat en aquest estudi. Aquestes categories reflecteixen experiències, lluites, resiliència, lideratge i transformacions d'identitat de dones en contextos de conflicte i postconflicte. La taula següent sintetitza perspectives i categories claus sobre els seus rols, percepcions i interaccions socials i culturals, basades en l'anàlisi d'entrevistes semiestructurades realitzades durant el treball de camp.

²³⁴ Giménez, Gilberto. *La cultura como identidad i la identidad como cultura*. Instituto de Investigaciones Sociales de la UNAM.

²³⁵ RATEAU, Patrick i LO MONACO, Grégory. "La Teoría de las Representaciones Sociales: Orientaciones conceptuales, campos de aplicaciones i métodos". *Revista CES Psicología*, vol. 6, núm. 1, 2013, p., 23

²³⁶ Ibid., p.24

Taula 4. Perspectives i Categories Emergents d'imaginari socials de dones i nenes en contextos de guerra i postconflicte:

Construcció de Imaginaris socials	Imaginari Social	Descripció
Imaginaris socials de les dones sobre elles mateixes	Imaginari de la dona com pilar de resiliència i lideratge	Les dones es veuen a si mateixes com a figures fonamentals que sostenen i lideren les seves comunitats, i mostren fortalesa i capacitat de recuperació.
	Imaginari de la dona com a víctima i supervivent	Es reconeixen les dones no només com a víctimes de violència i conflicte, sinó també com a supervivents que superen adversitats.
	Imaginari de la dona en la política internacional	Les dones són vistes com a participants essencials en els processos de pau i la política internacional, la qual cosa influeix positivament en la sostenibilitat dels acords de pau.
	Imaginari de la dona com a agent de canvi i resiliència	Les dones assumeixen rols que tradicionalment eren dels homes, i així demostren la seva capacitat d'adaptar-se i liderar en temps de conflicte.
Imaginaris socials de les dones sobre altres dones	Imaginari del treball comunitari i la solidaritat	La col·laboració i el suport mutu entre dones enforteixen el teixit social i ajuden a superar els reptes del conflicte.
	Imaginari del suport intergeneracional	Els ensenyaments i el suport transmesos de generació en generació són crucials per a la resiliència i l'empoderament de les dones més joves.
	Imaginari de la resiliència i la superació personal	Les dones se secunden entre si per a superar adversitats i avançar en les seves vides personals i comunitàries.
	Imaginari de la solidaritat femenina	La unió i l'ajuda mútua entre dones són vistes com a formes essencials de resistència i reconstrucció social en temps de conflicte.
Imaginaris socials des del socials i/ o culturals	Imaginari de la dona com a pilar de la família i la comunitat	La família i la comunitat són percebudes com a fonts d'estabilitat i suport, i les dones exerceixen un paper central en el seu manteniment i cohesió.

Imaginari de l'educació com a eina de transformació	L'educació es valora com a mitjà crucial per a empoderar les dones i les nenes, la qual cosa els permet participar plenament en la societat.
Imaginari de la pau per aconseguir tranquil·litat i harmonia social	La pau s'entén com un estat de tranquil·litat i harmonia social, on es minimitza el dolor i es promou la convivència pacífica.
Imaginari de la participació política i social de les dones	La participació de les dones en la política i la societat es valora com a essencial per a aconseguir igualtat i pau duradora.
Imaginari de la seguretat i el suport psicosocial	La creació d'entorns segurs i el suport psicosocial són fonamentals per la recuperació i empoderament de les dones afectades per la violència.

Els imaginaris socials presentats anteriorment exposen la capacitat de les dones de transformar les seves realitats i liderar processos de canvi, fins i tot quan han afrontat els desafiaments inquantificables de la guerra. Malgrat les experiències de discriminació i desigualtat, moltes dones demostren resiliència i força en la reconstrucció social i la promoció de la pau.

Identificar aquests imaginaris planteja perspectives i contribucions que podem assumir col·lectivament. Des d'un enfocament social i cultural, això pot mitigar la violència contra les dones que han estat víctimes del conflicte armat. Si s'uneixen esforços col·lectius, és possible construir un futur més just i inclusiu, on les experiències de les dones que han viscut en contextos de conflicte siguin reconegudes i els seus drets plenament garantits.

4.3. Promotores de la igualtat de gènere i la pau sostenible

Donar importància al paper fonamental de les dones com a promotores de la igualtat de gènere i de pau sostenible es fonamenta en què la inclusió de les dones i les nenes en els processos de pau no només contribueix a la igualtat de gènere, sinó que també augmenta significativament la probabilitat d'assolir una pau duradora. Les dones aporten perspectives úniques i prioritzen temes com la justícia social, la seguretat humana i la reconstrucció comunitària, aspectes que són essencials per a la pau sostenible. A continuació es presentaran exemples de territoris en concret, en els quals s'han experimentat processos de pau en els quals es pot analitzar el rol de les dones.

En el cas del Sàhara Occidental: “el funcionament diari dels camps recau sobre les dones. D’aquesta manera, són les dones les que presideixen i conformen les daïres. Les dones sahrauís s’enquadren dins de la Unió Nacional de Dones Sahrauís que es va crear el 1974 com a branca femenina del Front. La lluita per l’alliberació de la dona sahrauí ha estat conseqüència de la revaloració de les seves funcions a causa del paper que ha desenvolupat aquest col·lectiu durant la guerra, i en el qual ha tingut un fort protagonisme social i organitzatiu. Les dones als camps de refugiats ho són tot”²³⁷.

Davant la situació de l’èxode i la guerra, les dones sahrauís han liderat els camps en l’àmbit cultural, social, educatiu, sanitari, administratiu, en la gestió i en l’organització dels camps i en les seves infraestructures, ja que la majoria dels homes (en un 85% o 90%) estan fora (en època de guerra estaven combatent i després del Pla de Pau estan en els seus llocs mantenint les posicions de l’exèrcit)²³⁸. Després de la incursió marroquina, les dones es van convertir en una peça clau, atès que, d’una banda, els homes lluitaven contra l’enemic i, de l’altra, s’estava intentant crear un nou Estat que necessitava gent per crear-lo, organitzar-lo i sustentar-lo; el nou Estat necessitava quadres i les dones estaven presents a la base²³⁹.

En el document “*Al principi va ser la paraula, Dones del Poble Sahrauí*”²⁴⁰, s’evidencia que les dones sahrauís han estat fonamentals tant en la lluita armada com en l’organització de la resistència pacífica i la vida als camps de refugiats. Han treballat en estreta col·laboració amb diversos grups de la societat civil, inclosos grups internacionals de drets humans i organitzacions de dones. La seva participació en la creació i gestió d’infraestructures educatives i sanitàries ha estat crucial per mantenir la cohesió social i promoure la igualtat de gènere en condicions extremadament difícils. A més, han organitzat i participat en manifestacions contra l’ocupació marroquina, i s’han enfrontat freqüentment a la repressió i la violència²⁴¹.

D’altra banda, a Colòmbia, la *Comissió per a l’Esclarament de la Veritat, la Convivència i la No Repetició* (2022) destaca la significativa contribució de les dones a la construcció de la pau en aquest país, destacant el treball d’Organitzacions de Dones Participants. La incidència

²³⁷ SOLIDARITAT UB., “La dona en los campamentos de refugiados”, *Observatori Solidaritat UB*, nd. p.11. Disponible en: <https://www.solidaritat.ub.edu/observatori/esp/sahara/datos/politico.htm>

²³⁸ Ibid., p. 12.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ *Al principi va ser la paraula*, de Daniel Lagartofernández, finançat per la Coordinadora Catalana d’Ajuntaments Solidaris amb el Poble Sahrauí (CCASPS) i el Fons Català de Cooperació al Desenvolupament (FCCD), 2013.

²⁴¹ Ibid, pp. 1-33

en els Diàlegs de Pau va aconseguir particularment la creació de la Subcomissió de Gènere el 2014, que va assegurar que les necessitats i perspectives de gènere s'incloguessin en els acords de pau. Això ha permès una major inclusió i consideració de les dones com a agents clau en la construcció de la pau.

En contextos de post conflicte, per exemple a l'ex-Iugoslàvia, les dones, en rols oficials i des de la societat civil, han estat fonamentals per advocar per la justícia i els drets humans, i han facilitat l'establiment del Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia (TPII). Aquest tribunal es va crear amb l'objectiu de jutjar els responsables de violacions greus del Dret Internacional Humanitari i dels drets humans²⁴². El paper de les dones en la promoció de la igualtat de gènere i la pau sostenible es manifesta a través dels seus esforços per donar visibilitat i abordar les atrocitats comeses durant els conflictes. Les dones han desenvolupat rols crucials en la documentació de violacions, així com en l'organització de judicis en què també han participat, a més d'advocar per reformes que assegurin la inclusió de la perspectiva de gènere en les polítiques de post conflicte.

Tanmateix, han liderat la resistència pacífica i la reconstrucció del teixit social a les seves comunitats. Han treballat incansablement per sanar i reconstruir les seves comunitats afectades pel conflicte, la qual cosa n'ha demostrat la capacitat per transformar la realitat i promoure la pau. També han estat promotores de l'educació per la pau amb una perspectiva de gènere, i han qüestionat els estereotips i promogut els canvis culturals i socials necessaris per a una pau sostenible.

Yuliana Montes (2024) subratlla la importància de la xarxa de suport entre dones en contextos rurals com una estratègia que garanteix la protecció efectiva en contextos de conflicte armat. Assenyala com processos d'autocura i suport mutu, a través d'activitats connectades amb el territori, poden generar habilitats per a la construcció de la pau. Aquestes xarxes ajuden a mitigar les tensions internes i a enfortir la cohesió comunitària, assenyalant: "(...) El context rural en les dones està molt associat a una major garantia dels drets, ha d'estar relacionat amb com potenciem processos d'autocura, processos de xarxa de suport entre dones, en cadascuna de les comunitats, per exemple, com fem que una xarxa de suport sigui a través de les manualitats o sigui a través de les artesanies, sigui a través d'aquestes coses que les connecten a elles amb el territori; però que

²⁴² Odio Benito, E. (1996). *El Tribunal Penal Internacional para la ex-Yugoslavia: Justicia para la Pau*. Tribunal Penal Internacional de las Naciones Unidas para la ex-Yugoslavia.

d'alguna manera també ajuda que es puguin generar habilitats per a la construcció de la pau i que la pau està associada també a aquesta integritat"²⁴³.

Montes destaca també com la seva participació en moviments socials i universitaris li va permetre desenvolupar un lideratge efectiu que combina somnis i gestió activa. Aquest lideratge no només ha beneficiat el seu desenvolupament personal, sinó que també ha servit per inspirar i mobilitzar altres persones a la seva comunitat. Explica: "Ja no estic des del rol de somiar o de voler fer coses sinó que estic des d'un rol de somni. Però també gestiono, busco per a aquestes persones que també estan somiant. Això em fa sentir que el camí recorregut ha valgut la pena i ha estat connectat també amb el festival de la memòria... ha marcat molt la meua vida i ha estat com aquest impuls per seguir endavant"²⁴⁴.

A més, Yuliana menciona el paper transformador dels espais culturals en la reconciliació familiar i comunitària. Reconèixer el potencial existent a les comunitats i empoderar-les perquè creguin en les seves capacitats pot canviar radicalment les dinàmiques socials. Cita com a exemple una comunitat a San Jacinto, Bolívar-Colòmbia, que, a través de la seva resiliència i processos d'autogestió, va aconseguir un canvi significatiu en rebre suport i motivació externa: "A través dels espais culturals vam aconseguir també una reconciliació familiar i comunitària, que el fet que nosaltres reconeguem el que ja hi ha, reconèixer de vegades el que té una comunitat, el potencial en dir-los 'vosaltres podeu', crec que fa el canvi totalment (...)"²⁴⁵.

²⁴³ Entrevista 09-04272024. *Yuliana Montes Herazo*. Dona, líder social en Montes de María, Colòmbia. Tomada per Creu Roja Catalunya; àrea Cooperació i Drets Humans; Cruz Roja Española, 2024.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid.

5. El Moviment Internacional de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja en la protecció de les dones i les nenes en el marc dels conflictes armats

5.1 Una breu introducció al Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja

El Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja és la xarxa humanitària més gran del món, és present a 191 països i compta amb una xarxa de voluntariat de 17 milions de persones. El Moviment treballa per donar compliment a la seva missió: prevenir i alleujar el patiment humà en qualsevol circumstància i sense discriminació.

El Moviment està format per diferents components: el Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR), la Federació Internacional de Societats de la CR i la MLLR (FICR), i les 191 Societats Nacionals. Tots els components treballen sobre la base dels mateixos Principis Fonamentals: Humanitat, Imparcialitat, Neutralitat, Independència, Caràcter Voluntari, Unitat i Universalitat. Aquests Principis ofereixen un marc ètic, operacional i institucional únic.

- **El Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR):** és una organització humanitària independent, neutral i imparcial. Té com a missió ajudar i protegir les persones afectades pels conflictes armats i altres situacions de violència segons el mandat contingut als Convenis de Ginebra de 1949, els Protocols Addicionals de 1977 i els propis Estatuts del Moviment. A la vegada el CICR vetlla pel compliment i el respecte del Dret Internacional Humanitari.
- **La Federació Internacional de Societats de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja (FICR):** està formada per 191 Societats Nacionals i més de 17 milions de persones voluntàries que treballen per a ajudar a les persones vulnerables. Actua abans, durant i després de desastres i emergències per a respondre a les necessitats de la població. A més, coordina i dona suport a la labor de les Societats Nacionals membres a través d'una secretaria mundial.
- **Les Societats Nacionals de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja:** les 191 Societats Nacionals de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja es consideren la columna vertebral del Moviment. Tot i que les tasques de cada Societat Nacional varien segons el país, basant-se en les necessitats de cada comunitat, actuen com a auxiliars dels poders públics en l'àmbit humanitari.

5.2 El paper del Moviment Internacional de la Creu Roja i de la Mitja Lluna Roja en relació amb la protecció de dones i nenes en contextos de conflicte armat

Tenint en compte la visió general del funcionament del Moviment, el present apartat es centrarà a analitzar la intervenció del CICR, la FICR i les Societats Nacionals en relació amb la protecció de dones i nenes en el marc dels conflictes armats. Aquesta anàlisi se centrarà especialment en l'actuació del CICR, component del Moviment a què s'ha atorgat el mandat de promoure el respecte del DIH i, concretament, dels quatre Convenis de Ginebra i els seus Protocols addicionals.

En aquest sentit, s'analitzaran diferents actuacions i també es tindran en compte els eixos temàtics que aborda l'exposició "Dones davant la guerra": la violència sexual, el desplaçament forçat, la recerca de familiars desapareguts i les reunificacions, la salut, les mines terrestres i restes explosives, les detencions i la construcció de pau.

Dones víctimes de violència sexual

En l'àmbit dels conflictes armats afecta principalment les dones i les nenes. Els efectes de l'exercici de la violència sexual entren en intersecció amb altres factors com la raça, l'ètnia, la religió, l'estatus migratori, la nacionalitat, la classe social o l'orientació sexual, entre altres, fet que agreuja, en ocasions, les conseqüències derivades. Aquests actes de violència sexual són classificats com a crims de guerra i com a actes que constitueixen crims de lesa humanitat quan es cometen com a part d'un atac generalitzat o sistemàtic contra la població civil.

Segons assenyala la Resolució 1820 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, la violació i altres formes de violència sexual en l'àmbit dels conflictes armats poden constituir un crim de guerra, un crim contra la humanitat o un crim de genocidi, davant dels quals els Estats han de col·laborar de manera activa per tal d'aconseguir-ne l'erradicació. Addicionalment, el Consell de Seguretat ha posat en relleu la necessitat d'excloure els crims de violència sexual de les disposicions d'amnistia en els contextos de processos de resolució de conflictes, i afavorir d'aquesta manera que totes les dones i les nenes víctimes d'aquest tipus de violència gaudeixin de protecció i tinguin accés a la justícia en termes d'igualtat.

Davant aquesta problemàtica, el Comitè Internacional de la Creu Roja treballa per tal de prevenir aquest tipus de crims i donar suport a les persones supervivents. Concretament, els seus projectes se centren en l'atenció clínica i psicològica a les persones supervivents

de violacions, així com en la formació a institucions públiques i comunitats, la gestió per la seva prevenció i la documentació de situacions d'aquest tipus de violència. Entre les accions dirigides a aquest objectiu, el CICR compta amb activitats d'assistència –a centres mèdics i a les persones afectades–, protecció, ajuda, sensibilització i prevenció. El Moviment ofereix ajuda econòmica a les víctimes per reconstruir les seves vides i busca crear consciència, identificar factors de risc i elaborar estratègies de protecció contra la violència sexual. Malgrat els reptes que ha d'afrontar, el CICR creu fermament que és possible posar fi a la violència sexual en el marc dels conflictes armats.

D'altra banda, la FICR va crear una política en la que descriu l'aplicació de l'enfocament PGI (Protecció, Gènere i Inclusió) al seu treball i a totes les seves activitats. Reconeix la necessitat de donar una atenció i prioritat especial a la prevenció i intervenció en relació amb la violència sexual amb la finalitat de protegir els drets de les persones vulnerables mitjançant l'adopció d'un enfocament centrat en les supervivents.

Dones desplaçades forçosament

El desplaçament forçós és aquell moviment migratori que, si bé troba el seu origen en causes diverses, implica la presència de la força, la coacció o la coerció. Aquest tipus de desplaçament és habitual en el marc d'aquells territoris immersos en una situació de conflicte armat, ja sigui de tipus intern o internacional. Les persones que es desplacen de manera forçosa o involuntària arran d'un conflicte armat es troben protegides per les normes del Dret Internacional Humanitari, el qual prohibeix el desplaçament forçós, a excepció d'aquells casos en què es consideri necessari per raons militars imperioses o per la protecció de la població civil.

L'Agència de les Nacions Unides per als Refugiats ha posat de manifest que el risc de patir les conseqüències de la violència basada en gènere augmenta al llarg del període migratori, fet que exposa les dones i les nenes que es desplacen arran del conflicte armat a amenaces com la violència física, la violència sexual o la desaparició forçosa. En aquest sentit, esdevé necessari que els Estats adoptin enfocaments tendents a la protecció i la resposta integral per protegir els drets i fomentar la seguretat de les dones i les nenes que es desplacen de manera forçosa a causa d'un conflicte armat.

Amb la finalitat de prestar assistència a aquelles persones que emprenen un moviment migratori forçós, el Moviment Internacional de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja ha desenvolupat una estratègia pròpia sobre migració que té tres objectius prioritaris. A partir de la seva presència en les principals rutes migratòries, aquests objectius se

centren en la prestació d'assistència humanitària a les persones en moviment per tal d'abordar les seves necessitats urgents, la facilitació de vies per tal que puguin integrar-se en les comunitats de trànsit i destí i la reducció de riscos en termes de protecció al llarg de les diferents etapes del desplaçament.

L'objectiu principal del CICR és prevenir el desplaçament, instar totes les parts del conflicte a respectar el DIH i els principis humanitaris perquè la població civil pugui romandre segura a les seves llars. A més de documentar els casos i informar-ne les autoritats competents perquè investiguin i gestionin la situació, el CICR proporciona aliments, material essencial per a la llar i aigua potable. També avalua els mecanismes i recursos d'afrontament de les dones per assegurar-se que les seves activitats d'assistència es basen en les capacitats existents, i ajuda a reposar i vacunar el bestiar. Finalment, posa en marxa projectes generadors d'ingressos i ofereix formació adaptada a l'entorn econòmic existent.

Dones que busquen familiars desapareguts

La desaparició forçosa consisteix en la privació de llibertat contra la voluntat d'una persona, duta a terme per part d'agents governamentals de manera directa o indirecta, que neguen l'acte en si mateix o el parador de la víctima. Aquestes desaparicions són freqüents en contextos de conflicte armat i constitueixen un crim de lesa humanitat contemplat pel Dret Internacional Humanitari. A més, generen un gran impacte tant en la víctima, que pot veure's sotmesa a tortures o a la pèrdua de la seva vida, com en la seva família, que en moltes ocasions ha d'esperar anys per obtenir-ne notícies que mai arriben. Aquestes dones carreguen, per tant, amb el pes de la recerca dels familiars, a més de la càrrega econòmica.

Prenent en consideració que les xifres d'homes desapareguts són marcadament superiors, les dones assumeixen habitualment el rol d'impulsar i portar a terme el procés de cerca dels seus éssers estimats. Aquestes tasques, no obstant, no es limiten a la simple cerca de la persona, sinó que van més enllà; se centren en la investigació, denúncia, desenvolupament del procés judicial, incidència en espais públics i de presa de decisions o associacionisme, davant l'absència d'institucions o altres organismes públics que les portin a terme.

En aquest context, cal subratllar que la Convenció Internacional per a la Protecció de Totes les Persones contra les Desaparicions Forçoses, adoptada l'any 2006, consagra el dret dels familiars de les víctimes a conèixer la veritat sobre els seus éssers estimats i

obtenir-ne reparacions. Amb la finalitat de garantir aquest dret, el Comitè Internacional de la Creu Roja va crear l'Agència Central de Cerques, la qual assisteix totes les persones implicades en un conflicte armat, i prevé la separació familiar i les desaparicions mitjançant la recopilació i transmissió d'informació com a intermediari neutral.

El Comitè Internacional de la Creu Roja, conscient dels impactes que generen les desaparicions forçoses, treballa des de fa més d'un segle per la seva prevenció, així com per la cerca de les persones desaparegudes i la reunificació amb les seves famílies. Amb aquesta finalitat va ser creada l'Agència Central de Cerques, la qual compta amb més de 500 persones expertes i treballa conjuntament amb les diferents Societats Nacional de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja, en el marc de la "Xarxa de restabliment del contacte entre familiars.

Salut sexual i reproductiva

En correspondència amb el principi d'humanitat, l'accés a la salut i a l'assistència sanitària en situacions de conflicte és essencial per al CICR. Com a part de l'assistència sanitària, la maternitat segura representa una prioritat i, per garantir-la, entre altres mesures, es forma infermeres, metges i personal hospitalari locals, així com treballadores sanitàries de la comunitat i llevadores perquè puguin tractar els pacients de manera eficaç. Aquest ha estat el cas a Burkina Faso, on el CICR és present des de l'any 2006. El CICR ha donat suport a 16 instal·lacions sanitàries a les regions Centre-Nord, Est i Nord del Sahel, on 28 llevadores de poble s'han beneficiat de formacions per detectar, reconèixer i derivar embarassos d'alt risc i parts higiènics. A més, 17.126 dones van rebre atenció prenatal, 10.793 de les quals van donar a llum en centres recolzats pel CICR.

En el marc de les hostilitats armades als territoris ocupats de Palestina, el CICR va obrir un hospital de campanya de 60 llits. L'hospital està destinat a complementar i donar suport a la tasca de la Mitja Lluna Roja Palestina (MLRP), mentre la comunitat mèdica i humanitària intenta satisfer les enormes necessitats sanitàries de Gaza. L'hospital de campanya oferirà atenció quirúrgica d'emergència, atenció obstètrica/ginecològica, materna i neonatal, atenció pediàtrica i ambulatòria.

Dones víctimes de restes d'explosius

Durant els conflictes armats i després de la seva finalització, els territoris que han estat configurats com a escenaris bèl·lics continuen albergant restes explosives de guerra, que representen una amenaça permanent per a la població civil. Cada any, un gran nombre de persones moren o resulten ferides amb motiu de l'explosió d'aquestes municions sense esclatar, que poden ser de diverses tipologies –projectils d'artilleria, granades, bombes o mines antipersona, entre altres– i que queden abandonades quan el conflicte armat finalitza.

D'entre totes, cal posar el focus en les mines antipersona, concebudes per ser col·locades en el sòl o prop d'aquest i explotar amb la proximitat o el contacte d'una persona. Aquestes restes explosives, en ser relativament barates, petites i de fàcil manipulació, han proliferat al llarg del temps, i això ha causat morts i mutilacions. El Tractat sobre la Prohibició de les Mines Antipersona, signat a la ciutat d'Ottawa l'any 1997, prohibeix als Estats part emprar, desenvolupar, produir, emmagatzemar o transferir aquest tipus de mines, imposant l'obligació de destruir en un curt període de temps les que ja s'han instal·lat o emmagatzemat. Si bé més de 20 anys després de l'entrada en vigor d'aquest tractat s'observen avenços, queden molts reptes pendents, relatius principalment a la remoció de les mines que continuen sembrades o instal·lades, així com a l'abordatge del patiment de les persones ferides i els seus familiars.

En aquest context, el Comitè Internacional de la Creu Roja centra els seus esforços a assistir les víctimes de conflictes armats en què s'utilitzen armes explosives i, a més, treballa en el marc de diàlegs bilaterals i confidencials traslladant les seves preocupacions a les parts implicades. Addicionalment, el treball del Comitè també s'adreça a promoure el compliment de les normes de Dret Internacional Humanitari aplicables en la matèria, i també impulsa la recerca i divulgació entorn dels efectes immediats i a llarg termini de l'ús d'aquest tipus d'explosius en zones poblades.

Com que la retirada d'aquests restes en un país pot portar anys, també s'han de prendre mesures com senyalitzar i tancar les zones sembrades d'armes, i conscienciar la població local al respecte, per protegir els civils. Per això, el CICR dona suport a la població en països on les mines terrestres i les municions sense explotar del conflicte posen en perill la població. Per prevenir accidents i mantenir els nens fora de perill, la Creu Roja construeix zones de recreació segures en àrees afectades per mines. Fins ara, s'han inaugurat tretze zones de recreació segures a tot el país.

El moviment vetlla perquè les dones tinguin el mateix accés que els homes als programes de rehabilitació i a equips com pròtesis, caminadors i cadires de rodes. Així mateix, quan no hi ha personal femení en un centre de rehabilitació, el CICR ajuda a formar dones.

Dones combatents

Si bé tradicionalment els conflictes armats han estat concebuts com un “assumpte d’homes”, la presència de les dones com a combatents és cada vegada més habitual. En aquest sentit, cal posar en relleu que les dones que formen part de les hostilitats no sempre acaben prenent les armes, i que habitualment assumeixen rols decisius associats al suport moral i físic, l’espionatge, la logística o a l’estratègia militar. Aquests rols, que poden tenir caràcter voluntari o no, comporten que en moltes ocasions se les qüestionin socialment, en renunciar al seu paper associat a l’àmbit de les tasques de la llar i la cura de la família.

En relació amb la seva protecció, de la mateixa manera que el Dret Internacional Humanitari atorga protecció específica a les dones civils, també atorga drets a aquelles que combaten, en igualtat de condicions amb els homes que prenen part en les hostilitats. Aquestes proteccions pretenen garantir el gaudi efectiu dels seus drets en aquelles situacions en què són detingudes o estan ferides o malaltes.

En relació amb les persones detingudes en el marc d’un conflicte armat, el Comitè Internacional de la Creu Roja, conscient de la seva exposició a la desaparició forçosa, les execucions extrajudicials o la tortura, entre d’altres, procura que rebin un tracte humà, amb independència dels motius del seu arrest i detenció. De la mateixa manera, en el cas d’haver estat ferides o malaltes, el Comitè treballa per tal que el seu dret a la salut es materialitzi en forma d’assistència.

Dones constructores de pau

Segons han assenyalat diverses investigacions dutes a terme, les dones es configuren com a sòcies valuoses en les negociacions i processos de construcció de pau, amb una elevada capacitat de contribuir significativament al lideratge de la pacificació d’espais post conflicte. En aquest sentit, les dones aporten perspectives diferents sobre què significa la pau i la seguretat i, sobretot, en com fer-les realitat mitjançant la participació en processos en què la seva influència ha estat decisiva per a la consecució d’un acord de pau, així com per a la seva implementació i durabilitat. Aquesta participació pot

adoptar formes diverses, que van des del seu paper com a delegades al d'observadores, consultores o testimonis.

Des de l'àmbit acadèmic, diversos estudis han assenyalat com la presència de les dones en aquests espais de diàleg i presa de decisions comporta l'obtenció de resultats positius i posen en relleu la seva capacitat per a la consecució de la pau sostenible i duradora. Tot i així, cal destacar que el seu accés a aquest tipus d'espais es troba molt restringit, observant-se una tendència a la baixa des de l'adopció de la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides l'any 2000.

En l'àmbit de la conclusió d'aquests acords de pau, el Comitè Internacional de la Creu Roja hi contribueix de manera decisiva des de la seva posició imparcial, neutral i independent, per tal de convèncer les persones responsables de la necessitat d'actuar en tot moment en benefici de les persones vulnerables i amb ple respecte als principis humanitaris fonamentals.

5.3. Conclusions de les estratègies de la Creu Roja i la Mitja Lluna Roja.

Mentre que un conflicte armat perjudica totes les persones, els seus efectes impacten de manera especial a les dones i les nenes. La violència sexual, el desplaçament forçat, els familiars desapareguts i les mines i restes d'explosius de guerra són alguns dels àmbits en què les dones són especialment vulnerables, igual que en els àmbits de la salut i la detenció. El Comitè Internacional de la Creu Roja, la FICR i les Societats Nacionals de la Creu Roja reconeixen aquests impactes desiguals i apliquen l'enfocament de gènere i inclusió de manera transversal a tots els seus projectes i programes. El CICR sosté que és essencial incorporar la perspectiva de gènere en l'aplicació i interpretació del DIH i l'abordament de les llacunes en les dades sobre gènere i el biaix de gènere en la planificació i conducció de les operacions militars. El CICR també afirma que el pilar de protecció compost per les resolucions del Consell de Seguretat de l'ONU relacionades amb les dones, la pau i la seguretat, podria millorar-se si els Estats incorporessin una perspectiva de gènere en l'aplicació de les obligacions del DIH.

En el reportatge *A women's war*, realitzat per National Geographic amb el suport del Comitè Internacional de la Creu Roja, s'indaga en com les dones afronten i reaccionen a les perturbacions que genera un conflicte armat a nivell familiar i laboral. Es desconstrueix l'estereotip de les dones com a víctimes passives de guerres fetes per homes.

En referència a això darrer, Mary Werntz, directora adjunta d'Activitats Operacionals del CICR, diu el següent: "Crec que les dones són agents de canvi. Són una gran font d'estabilitat en zones afectades per conflictes i mantenen unides no només la seva família, sinó també la seva comunitat"²⁴⁶.

La imatge de la dona com a víctima indefensa de la guerra és defectuosa. Les dones no constitueixen un grup homogeni i viuen la guerra de moltes maneres: com a víctimes, combatents o promotores de la pau. Donat que sovint les dones es veuen forçades a adoptar diferents identitats, elles demostren la seva resistència cuidant dels seus familiars i mantenint unides les seves comunitats. També poden contribuir significativament als processos de construcció de la pau, i fins i tot poden millorar el resultat de les negociacions la durada dels acords de pau i l'abast d'alts al foc.

L'estratègia 2024-2027 del CICR emfatitza el vincle inherent entre els principis humanitaris, el DIH i la pau i, en conseqüència, promou els aspectes humanitaris en la prevenció i resolució de conflictes. La seva contribució a la construcció de la pau es concreta mitjançant l'acompliment del seu paper com a intermediari neutral i el respecte pel DIH.

²⁴⁶ [Las dones i la guerra | COMITÉ INTERNACIONAL DE LA CRUZ ROJA \(icrc.org\)](https://www.icrc.org/es/publicaciones/revista-icrc/2014/03/04/las-dones-i-la-guerra)

6. Conclusions

L'estudi evidencia que els conflictes armats provoquen una ruptura profunda de les estructures familiars, comunitàries i institucionals, amb impactes directes en l'organització de la vida quotidiana. En aquest context, les dones i les nenes assumeixen responsabilitats centrals en la continuïtat de les pràctiques de cura, subsistència, suport mutu i gestió col·lectiva, i contribueixen de manera significativa a la capacitat de les comunitats per afrontar els efectes prolongats de la violència armada.

Els resultats mostren que aquestes pràctiques no constitueixen respostes puntuals o excepcionals, sinó formes estructurals d'adaptació social que es despleguen tant en situacions de conflicte actiu com en fases de post conflicte. A través d'aquestes dinàmiques, les dones desenvolupen capacitats de lideratge informal, organització comunitària i mediació social que incideixen directament en la cohesió social i en la gestió de tensions i conflictes a escala local, especialment en contextos caracteritzats per la fragilitat o absència de marcs institucionals efectius.

L'anàlisi posa de manifest que els conflictes armats activen processos sostinguts de transformació de les identitats de les dones que van més enllà de la redistribució de rols tradicionals. Aquestes transformacions impliquen una redefinició progressiva de la seva posició social i comunitària, en la qual les dones són reconegudes –tant per elles mateixes com pel seu entorn– com a actors clau en l'organització de la vida quotidiana i en la reconstrucció de vincles socials afectats per la violència, el desplaçament i la pèrdua.

L'estudi confirma que la cohesió social i la sostenibilitat de la pau es construeixen, en gran mesura, a partir de processos socials quotidians desenvolupats a escala comunitària. En aquest sentit, les iniciatives impulsades per dones, incloent-hi la reconstrucció de xarxes de suport, la transmissió de memòria, la resolució no violenta de conflictes i els espais de reparació comunitària, contribueixen a limitar la fragmentació social i a mantenir vincles col·lectius en entorns marcats per una violència persistent.

Així mateix, els resultats indiquen que enfocaments humanitaris centrats exclusivament en la vulnerabilitat de les dones i les nenes poden resultar insuficients per afavorir processos de recuperació i reconstrucció social sostenibles. La manca de reconeixement de les transformacions identitàries i de les capacitats socials emergents limita el potencial d'aquestes intervencions. En canvi, les accions que reconeixen i s'articulen amb els rols, lideratges i formes d'organització desenvolupades per les dones tendeixen a mostrar una major acceptació comunitària, continuïtat en el temps i capacitat de generar impactes estructurals.

Finalment, l'estudi subratlla la importància d'una lectura situada dels processos de pau. Les experiències de les dones en contextos de conflicte i postconflicte no són homogènies, sinó que estan profundament condicionades per factors històrics, culturals, polítics i territorials. Els casos analitzats (Colòmbia, Bòsnia i Hercegovina, Sèrbia, Kosovo, Montenegro, Ucraïna, Palestina, el Sàhara Occidental i Burkina Faso) mostren formes diverses de participació, lideratge i organització comunitària. Aquesta diversitat reforça la necessitat d'evitar enfocaments homogenis i de reconèixer les aportacions de les dones com a elements clau en els processos de reconstrucció social i de pau sostenible.

7. Bibliografia

- Agència per la Igualtat de Gènere (AGE) de Kosovo. (2020). Programa de Kosovo per la Igualtat de Gènere 2020-2024. Oficina del Primer Ministre de Kosovo. <https://abgi.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf>
- Annan, Kofi (Secretari General de les Nacions Unides). (2002) "Dones, Pau i Seguretat. (*Women, Peace and Security*)". Estudi per la Resolució del Consell de Seguretat 1325 (2000) <https://digitallibrary.un.org/record/477163?v=pdf>
- Amnistia Internacional. (2023) *Ucraïna: Les dones s'enfronten a greus riscos quan l'agressió total de Rússia contra Ucraïna entra en el seu segon any*. <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2023/03/ukraine-women-face-grave-risks-as-russias-full-scale-invasion-enters-its-second-year/>
- Amnistia Internacional. (2024) *La dona i els conflictes armats*. <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/la-dona-y-los-conflictos-armados/>
- Assemblea General de las Naciones Unidas. (1979). *Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (A/RES/34/180)*. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_34_180.pdf
- Assemblea General de les Nacions Unides. (2006) *Estudi a fons sobre totes les formes de violència contra la dona*, A/61/122/Add.1.
- Assemblea General de las Naciones Unidas. (1996). *Repercussions dels conflictes armats sobre els nens*, A/51/306.
- Banc Mundial. (2024). *La Dona, la Empresa i el Dret 2024 ("Women, Business and the Law 2024")*. Washington, DC: Banc Mundial. Llicència: Creative Commons de Reconeixement CC BY 3.0 IGO. <https://wbl.worldbank.org/es/wbl>
- Bay-Alarcón, V., López-González, M. A., & Saúl, L. A. (2024). *Identitat personal des d'una perspectiva constructivista: una revisió narrativa centrada en la Teoria de la Discrepància del Jo*. Revista de Psicoteràpia, Vol. 35 (127), <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=9378327>
- Bourdieu Pierre. (2008) *El sentit pràctic*, Madrid: Siglo XXI Editores.
- Bucur, Maria. (2019). *Dones i guerra als Balcans ("Women and War in the Balkans")*. Aspasia. 13. <https://www.berghahnjournals.com/view/journals/aspasia/13/1/asp130111.xml>
- Butler, Judith. (2007). *El gènere en disputa: El feminisme i la subversió de la identitat*, Buenos Aires: Paidós.
- Cagigas Arriazu, A. D. (2003). *El patriarcat, com origen de la violència domèstica*. Revista de Pau i Conflictes, (206323), 308. < <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=206323>
- Cardoso Onofre de Alencar, E. (2011). *La violència sexual contra les dones als conflictes armats*. Indret, Revista per la Anàlisi del Dret.

- Castells, Manuel. (1998) *La era de la informació: Economia, societat i cultura. Volum II: El poder de la identitat*, Ciutat de Mèxic: Siglo XXI Editores.
- Castoriadis, Cornelius. (1983). "XII. Les significacions imaginaries socials"; *La institució imaginària de la societat*, Barcelona: Tusquets Editores.
- Centre Nòrdic per al Gènere en Operacions Militars (NCGM) i la Creu Roja Sueca. (2024). *Dret Internacional Humanitari i una Perspectiva de Gènere en la Planificació i Conducció d'Operacions Militars*, CICR, Ginebra.
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (2008). *Com es defineix el terme "conflicte armat" segons el dret internacional humanitari?*
https://www.icrc.org/sites/default/files/document_new/file_list/armed_conflict_defined_in_ihl.pdf
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (2015). Article, *El dret internacional humanitari a la legislació nacional*.
<https://www.icrc.org/en/document/international-humanitarian-law-domestic-law#:~:text=For%20the%20treaties%20of%20international,is%20only%20a%20first%20step.>
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (2022). *És hora de que les normes de la guerra esdevinguin una prioritat política ("It's time to elevate the laws of war to a political priority")*.
<https://www.icrc.org/en/document/international-humanitarian-law-in-divided-world>
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (2022) *Impactes de gènere dels conflictes armats i implicacions per a l'aplicació del Dret Internacional Humanitari*.
https://aapinclusionpsea.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/4634_002ebook.pdf
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (2018) *Les dones i la guerra*.
<https://www.icrc.org/es/document/las-dones-y-la-guerra>
- Consell de Seguretat de les Nacions Unides. (2000). *Resolució 1325 sobre Dones, Pau i Seguretat (S/RES/1325)*. Nacions Unides.
- Consell de Seguretat de les Nacions Unides. (2021). *Informe del Secretari General sobre les Dones, Pau i Seguretat (S/2021/827)*. [https://www.un.org/womenwatch/ods/S-RES-1325\(2000\)-S.pdf](https://www.un.org/womenwatch/ods/S-RES-1325(2000)-S.pdf)
- Consell de Seguretat de les Nacions Unides. (2022). *Informe del Secretari General sobre les Dones, Pau i Seguretat (S/2022/740)*. https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-and-standards#_SG_reports_WPS
- Consell de Seguretat de les Nacions Unides. (2023). *Informe del Secretari General sobre les Dones, Pau i Seguretat (S/2023/725)*. https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-and-standards#_SG_reports_WPS
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (1949). *Tercer Conveni (III) de Ginebra del 12 d'agost de 1949, relatiu al tracte dels presoners de guerra*. <https://ihl-databases.icrc.org/assets/2024-11/GC%20III%20SP.pdf>
- Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). (1949). *Quart Conveni (IV) de Ginebra del 12 d'agost de 1949, relatiu a la protecció de les persones civils en temps de guerra*. https://violenciagenero.igualdad.gob.es/wp-content/uploads/32_IV_Convenio_Ginebra.pdf

- Coordinadora Catalan d'Ajuntaments Solidaris amb el Poble Saharai (CCASPS) i Fons Català de Cooperació al Desenvolupament. (2013) *Al principi va ser la paraula*, de Daniel Lagartofernández, 2013. http://www.lagartofernandez-comunicacion.es/mediapool/102/1028570/data/1325_sahrauis_cat_FINAL.pdf
- Crenshaw, Kimberly. (1989). *Demarginalitzant la intersecció de raça i sexe: Un crítica negra feminista a la doctrina d'anti-discriminació, la teoria feminista i les polítiques antiracistes*. University of Chicago Legal Forum, 1989(1).
- De Beauvoir, Simone. (1949). *El segon sexe* (A. Martorell, Trad.). KayleighBCN. (Treball original publicat en 1949).
- Durham, Helen i O'byrne, Katie. (2010). *El diàleg de la diferència: perspectives de gènere sobre dret internacional humanitari*, Revisió Internacional de la Creu Roja 92, núm. 877. <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/irrc-877-durham-obyrne.pdf>
- Escola de Cultura de Pau. (2023). *Alerta 2023: Informe sobre conflictes, drets humans i construcció de pau*, Icaria Editorial. <https://escolapau.uab.cat/img/programas/alerta/alerta/23/alerta23.pdf>
- Escola de Cultura de Pau - Associació Hèlia. (2018) Ocupació, conflicte i patriarcat: Impactes en les dones palestines ("Ocupación, conflicto y patriarcado: Impactos en las mujeres palestinas"). Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) <https://escolapau.uab.cat/informes-2/impactos-dones-palestinas>
- Estébanez, P. (2012). *La dona en conflictes armats i guerres*. En *El paper de la dona i el gènere als conflictes*, Cuadernos de Estrategia , N.º 157
- Federació Internacional de Ginecologia i Obstetrícia (FIGO). (2023). *La protecció de la salut i els drets de les dones, les nenes i recent nascuts durant els conflictes i les crisis*, Declaració de FIGO. <https://www.figo.org/es/recursos/declaraciones-de-figo/protecci%C3%B3n-de-la-salud-y-los-drets-de-las-dones-ni%C3%B1as-y-reci%C3%A9n%20nacidos-durante-los-conflictos-y-las-crisis>
- Federació Internacional de la Creu Roja i Mitja Lluna Roja (FICR). (2018). *Estàndards mínims per PGI en emergències*. <https://www.ifrc.org/es/media/12346>.
- FEMINISMO/S. (2007). *Gènere, Conflicte i Construcció de la Pau. Reflexions i propostes*. Revista del Centre d'Estudis sobre la Dona de la Universitat d'Alacant Número 9, juny de 2007. <https://feminismos.ua.es/issue/view/410>
- Fons de las Naciones Unidas per la Infància (UNICEF) i Programa de les Naciones Unidas para la Joventut (UNPY). (2010-2011). Fitxa tècnica: Participació jove. Naciones Unidas. <https://social.un.org/youthyear/docs/Fact%20Sheet%20-%20Youth%20Participation.pdf>
- Fons de Població de las Naciones Unidas. (2021). *Violència basada en gènere*. <https://lac.unfpa.org/es/temas/violencia-basada-en-g%C3%A9nero>
- Fons de Població de las Naciones Unidas (UNFPA). (2023) "L'organisme de las Naciones Unidas encarregat de la salut sexual i reproductiva llança una crida humanitària per mobilitzar 1.200 milions de dòlars en

resposta a les crisis que destrueixen la salut i els drets de les dones i nenes
<https://www.unfpa.org/es/press/el-organismo-de-las-naciones-unidas-encargado-de-la-salud-sexual-y-reproductiva-lanza-un>

Fons Humanitari i de Pau per les Dones de les Nacions Unides (WPHF), (2023). *El Rol Transformatiu de les dones en la prevenció de conflictes locals: Cas d'estudi d'organitzacions de la societat civil amb suport del Fons a Burundi, Iraq, Palestina, Filipines i Uganda*. ("The transformative role of women in local conflict prevention: Case study of civil society organizations supported by WPHF in Burundi, Iraq, Palestine, the Philippines, and Uganda"). Nacions Unides. <https://wphfund.org/wp-content/uploads/2023/11/Conflict-Prevention-Case-Study Edited 8 Nov-2023.pdf>

Fons Humanitari i de Pau per les Dones de les Nacions Unides (WPHF), (2024). *Invertint en l'impacte de les dones constructores de pau i primeres responsables arreu del món: Informe anual 2023* ("Investing in the impact of women peacebuilders & first responders worldwide: Annual Report 2023"). Nacions Unides. <https://wphfund.org/annual-report-2023/>

Fòrum Econòmic Mundial. *Informe Global sobre la Bretxa de Gènere 2023* ("Global Gender Gap Report 2023: Insight Report"). <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023>

Fòrum Global de Dones per la Pau i l'Acció Humanitària (GWF 2023): *Resum de l'esdeveniment celebrat a Berlín del 23 al 25 de maig de 2023*. Nacions Unides. < https://wphfund.org/wp-content/uploads/2023/11/WPHF-Global-Womens-Forum-2023_Report.pdf >

Fundació d'Idees per la Pau (FIP) i Centre Internacional de Recerca pel Desenvolupament / International Development Research Center (IDRC). (2019). *Les violències de gènere en la transició: llegats del conflicte armat i desafiaments per la pau*.

Galtung, 2003b, citat a Calderón Concha, P. (2009). *Teoria de conflictes de Johan Galtung*. Revista de Pau i Conflictes, 2, 60-81. Universitat de Granada. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=205016389005>

Giménez, Gilberto. (2012) *La cultura com identitat i la identitat com cultura*. Institut d'Investigacions Socials de la UNAM. <https://red.pucp.edu.pe/wp-content/uploads/biblioteca/laculturacomoidentidadylaidentidadcomoculturagilbertogimenez.pdf>

Govern de Colòmbia i Forces Armades Revolucionaries de Colòmbia-Exèrcit del Poble (FARC-EP). (2016). *Acord Final per la Terminació del Conflicte i la Construcció d'una Pau Estable i Duradora*. https://www.cancilleria.gov.co/sites/default/files/Fotos2016/12.11_1.2016nuevoacuerdofinal.pdf

Guterres, António. (2020). *La disparitat de poder entre gèneres*. Nacions Unides. <https://www.un.org/sg/es/content/sg/articles/2020-03-02/the-gender-power-gap>

Iniciativa de les Nacions Unides per l'Educació de les Nenes (UNGEI) (2017). *Abordant les Amenaces a l'Educació de les Nenes en Contextos Afectats per Conflicte Armat* ("Addressing the Threats to Girl's Education in Contexts Affected by Armed Conflict"). Policy Note. <https://www.ungei.org/publication/addressing-threats-girls-education-contexts-affected-armed-conflict>

- Institut de Drets Humans de Catalunya. (2009). *Kosovo. Sèrie Conflictes Oblidats*. Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament (ACCD), Diputació de Barcelona. <https://www.idhc.org/es/publicaciones/serie-conflictos-olvidados-kosovo/>
- Isaacs, David. (2013). *Dones i guerra ("Women and war")*. Children's Hospital at Westmead, Journal of Paediatrics and Child Health. Paediatrics and Child Health Division (Royal Australasian College of Physicians). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jpc.12137>
- Jurisdicció Especial per la Pau (JEP). (2024). *Missió, visió, funcions i deures*. <https://www.jep.gov.co/Paginas/casos.aspxer>
- Joslyn N. Barnhart and Robert F. Trager. (2023) *La Pau Sufragista: Com les Dones Donen Forma a la Política de la Guerra ("The Suffragist Peace: How Women Shape the Politics of War")*, Oxford University Press. © Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780197629758.003.0007
- Krause, Jana., Krause Werner., i Bränfors, Piia. (2018) *La Participació de les dones en Negociacions de Pau i la Duració de la Pau*, International Interactions, 44:6, 985-1016, DOI: [10.1080/03050629.2018.1492386](https://doi.org/10.1080/03050629.2018.1492386)
- Lerner, Gerda. (1990). *La creació del patriarcat* (M. Tusell, Trad.). Editorial Crítica. (Obra original publicada en 1986).
- Lindsey, Charlotte. (2001). *Dones Enfrontant la Guerra ("Women facing war")*. Comitè Internacional de la Creu Roja.
- Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat ("Women's International League for Peace and Freedom" (WILPF)). (n.d.). 1325 *Plans d'Acció Nacional (PAN)*. <http://1325naps.peacewomen.org/>
- López Borgoño, Alfonso. (2022). *Sàhara Occidental: un conflicte viu en una zona oblidada*. Amnistia Internacional Espanya. <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/sahara-occidental-un-conflicto-vivo-en-una-zona-olvidada/>
- Mackenzie, Megan., i Wegner, Nicole. (2021) Introducció de Swati Parashar. *Solucions Feministes per acabar la guerra*. Pluto Press .
- Maqueira D'angelo, Virginia. (2021) *La violència contra les dones com a violència política: perspectives antropològiques*; dins de Sánchez Muñoz, Cristina (ed.), *Violències de gènere: entre la guerra i la pau*, Col·lecció Justícia i conflicte, Medellín: Siglo del Hombre Editores - Universitat EAFIT.
- McKay, S. & Mazurana, D. (2000). *Nenes en grups militars, paramilitars i oposició armada ("Girls in Militaries, Paramilitaries, and Armed Opposition Groups")*. <http://www.waraffectedchildren.gc.ca/girls-en.asp>
- Metges Sense Fronteres. (2023). *La falta de serveis de salut sexual i reproductiva agreuja la difícil situació de les dones*. Metges Sense Fronteres. <https://www.msf.es/noticia/la-falta-servicios-salud-sexual-y-reproductiva-agrava-la-dificil-situacion-las-dones>
- Mendia Azkue, I., & Guzmán Orellana, G. (2021). *En terra ocupada: Memòria i resistències de les dones al Sàhara Occidental*. Institut d'Estudis sobre Desenvolupament i Cooperació Internacional, hegoa. Universitat del País Basc ("Euskal Herriko Unibertsitatea"). <https://publicaciones.hegoa.ehu.eus/publicacions/348>

- Molina Vega, José Enrique. i Pérez Baralt, Carmen., *Participació política i drets humans*, Revista IIDH [Vol. 34-35, 2001-2002]
- Mujika Chao, Itziar. (2021). *Vint anys de l'agenda internacional sobre Dones, Pau i Seguretat (DPS)*. Revista CIDOB d'Afers Internacionals, (127). <https://doi.org/10.24241/rcai.2021.127.1.15>
- Nacions Unides. (1995). *Plataforma d'Acció de la Quarta Conferència Mundial sobre la Dona*. <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/violence.htm>
- Nacions Unides. (2006). *Estudi a fons sobre totes les formes de violència contra la dona: Informe del Secretari General*. Assemblea General, seixantè primer període de sessions, Document A/61/122/Add.1. <https://docs.un.org/en/A/61/122/Add.1>
- Nacions Unides. (2017). *Orientació sobre gènere i estratègies de mediació inclusives*. ONU Dones. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/03/guidance-note-gender-responsive-conflict-analysis>
- Nacions Unides. (n.d.). *Què és la seguretat humana?*. Fons Fiduciari de les Nacions Unides per la Seguretat Humana. <https://www.un.org/humansecurity/es/what-is-human-security/>
- Nacions Unides (1975). Conferències | *Dones i igualtat de gènere: Primera Conferència Mundial del l'Any Internacional de la Dona*, Ciutat de Mèxic (19 de juny al 2 de juliol de 1975). <https://www.un.org/es/conferences/women/mexico-city1975>
- Nacions Unides (1980). Conferències | *Dones i igualtat de gènere: Segona Conferència Mundial del Decenni de les Nacions Unides per la Dona: Igualtat, Desenvolupament i Pau*, Copenhaguen (14 a 30 de juliol de 1980). <https://www.un.org/es/conferences/women/copenhagen1980>
- Nacions Unides (1985). Conferències | *Dones i igualtat de gènere: Tercera Conferència Mundial per examinar i avaluar els èxits del Decenni de les Nacions Unides per la Dona: Igualtat, Desenvolupament i Pau*, Nairobi (15 a 26 de juliol de 1985). <https://www.un.org/es/conferences/women/nairobi1985>
- Nacions Unides (1993). Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona. Oficina de l' Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans. <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>
- Nacions Unides (1995). Conferències | *Dones i igualtat de gènere: Quarta Conferència Mundial sobre la Dona*, Beijing, Xina - Setembre de 1995. <https://www.un.org/es/conferences/women/beijing1995>
- Nacions Unides (2023). *Informe dels Objectius de Desenvolupament Sostenible 2023: Edició especial*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/gender-equality/>
- Odio Benito, E. (1996). *El Tribunal Penal Internacional per l'ex-Yugoslavia: Justícia per la Pau*. Tribunal Penal Internacional de les Nacions Unides per l'ex-Yugoslavia.
- ONU Dones. (2021). *Fets i xifres: Dones, pau i seguretat*, 2021. <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/peace-and-security/facts-and-figures>

- ONU Dones (2022). Gènere, Crisi i l'Eina d'Anàlisi de Conflictos. Oficina Regional d'ONU dones per Europa Oriental i Àsia Central. < <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/12/gender-crisis-and-conflict-analysis-tool>
- ONU Dones. (2023). *Estratègia Humanitària d'ONU Dones 2022-2025* ("UN Women Humanitarian Strategy 2022-2025"). <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-08/un-women-humanitarian-strategy-2022-2025-in-brief-en.pdf>.
- ONU Dones. (2024). *Missatges claus sobre els drets de les dones, l'empoderament i la igualtat: Participació electoral i política 2024*. ("Key messages on women's rights, empowerment and equality: Electoral and political participation 2024"). <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/in-brief-key-messages-on-womens-rights-empowerment-and-equality-electoral-and-political-participation-en.pdf>
- ONU Dones. (2024). *Preguntes freqüents: Tipus de violència contra les dones i les nenes*. Juliol de 2024, de <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>
- ONU Dones Colòmbia. (2023, febrer). *Juntas salvem vides, projecte finançat pel CERF a Chocó i Nariño, fa el seu tancament oficial*. ("Juntas salvamos vidas proyecto financiado por el CERF en Chocó y Nariño, hizo su cierre oficial"). <https://colombia.unwomen.org/es/stories/noticia/2023/02/juntas-salvamos-vidas-cerro-oficialmente-en-quebo>
- ONU-Dones i DAES. 2025. El progrés en el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible: Panorama de gènere 2025. Nova York: ONU-Dones i DAES. © ONU-Dones i Divisió d'Estadística del Departament d'Assumptes Econòmics i Socials de les Nacions Unides. [progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2025-es.pdf](https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2025/01/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2025-es.pdf)
- ONU Dones i el Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament (PNUD). (2023). *Els camins cap a la igualtat: Índex bessons sobre empoderament de les dones i igualtat de gènere* ("THE PATHS TO EQUAL: New twin indices on gender equality and women's empowerment"). <https://www.unwomen.org/es/digital-library/publications/2024/02/los-caminos-hacia-la-igualdad-indices-gemelos-sobre-empoderamiento-de-las-mujeres-e-igualdad-de-genero>
- O'reilly, Marie., Ó Súilleabháin, Andrea., i Paffenholz, Thania., *Reimaginant el manteniment de la Pau: Els Rolos de les Dones en els Processos de Pau* ("Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes"), International Peace Institute, 2015. <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf>
- Organitzacions de Societat Civil (OSC) de Kosovo (2020). *Informe de la Sociedad Civil sobre los Drets Humansos en Kosovo en 2019*, Informe elaborado en el marco del proyecto *Colaboración con la sociedad civil en la supervisión i presentación de informes sobre drets humansos*, 2020. [2020_cso_annual_human_rights_report_english.pdf](https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/01/cso-annual-human-rights-report-english.pdf)
- Parlament Europeu. (2022). *Resolució sobre l'impacte de la guerra contra Ucraïna sobre les dones* ("Résolution sur l'impact de la guerre contre l'Ukraine sur les femmes"). (2022/2633(RSP)). [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/2633\(RSP\)&l=fr](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2022/2633(RSP)&l=fr)

- Peralta-Jiménez, Jonathan A. i Urrego-Mendoza, Zulma C. (2020). *Salut sexual i reproductiva en dones víctimes del conflicte armat*. JP: MD. Universitat Nacional de Colòmbia. Bogotà, Colòmbia. <https://www.scielosp.org/pdf/rsap/2020.v22n4/468-474/es>
- Programa de las Naciones Unides para el Desenvolupament (PNUD). (2023). *Estratègia per la promoció de la igualtat dels sexes i l'autonomia de les dones 2023-2025 ("Stratégie pour la promotion de l'égalité des sexes et l'autonomisation des femmes 2023-2025")*. PNUD Burkina Faso. <https://www.undp.org/fr/burkina-faso/publications/strategie-pour-la-promotion-de-legalite-des-sexes-et-lautonomisation-des-femmes>)
- Rateau, Patrick i Lo Monaco, Grégory (2013). *La Teoria de les Representacions Socials: Orientacions conceptuals, camps d'aplicacions i mètodes*. Revista CES Psicologia, vol. 6, núm. 1. <https://revistas.ces.edu.co/index.php/psicologia/article/view/2615>
- Solidaritat UB., *La dona en els campaments de refugiats*, Observatori Solidaritat UB , nd. Disponible en: <https://www.solidaritat.ub.edu/observatori/esp/sahara/datos/politico.htm>
- Unió Interparlamentària (UIP) i ONU Dones. (2023). *Mapa dones en la Política 2023*. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-05/Women-in-politics-2023-es.pdf>
- Urrutia Arestizábal, P. (2019). *Ocupació, conflicte i patrarcat: Impactes en les dones palestines ("Ocupación, conflicto i patriarcado: Impactos en las mujeres palestinas")*. Escola de Cultura de Pau - Associació Hèlia. <https://escolapau.uab.cat/informes-2/impactos-dones-palestinas/>.
- World Health Organization and United Nations Children's Fund (UNICEF), *Protect the Promise: 2022 Progress Report on the Every Woman Every Child Global Strategy for Women's, Children's, and Adolescents' Health (2016–2030)*, Geneva: World Health Organization and UNICEF, 2022. < <https://www.who.int/publications/i/item/9789240060104> >
- Xie, Peixuan. (2024). *Quins són els potencials transformadors de la salut i els drets sexuals i reproductius en l'assistència humanitària: una investigació feminista ("What are the transformative potentials of sexual and reproductive health and rights in humanitarian assistance: a feminist inquiry")*. Blog Política i Dret Humanitari ("Humanitarian Law & Policy Blog"), Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR). <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2024/04/18/what-are-the-transformative-potentials-of-sexual-and-reproductive-health-and-rights-in-humanitarian-assistance-a-feminist-inquiry/>